MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VIEŠOSIOS TEISĖS INSTITUTAS

LIUCIJA MININAITĖ
(Viešosios teisės ištęstinių magistrantūros studijų programa, VTVmis4-01)

VALDŽIŲ PADALIJIMO PRINCIPAS IR JO ĮGYVENDINIMAS JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTIJOSE, LIETUVOS RESPUBLIKOJE, RUSIJOS FEDERACIJOJE: LYGINAMOJI ANALIZĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Milda Vainiutė

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS 3

1. VALDŽIŲ PADALIJIMO TEORIJOS ATSIRADIMAS, ISTORINĖ RAIDA IR SVARBA 7

1.1. Valdžių padalijimo teorijos ištakos 7

1.2. Dž. Loko ir Š. Monteskjė valdžių padalijimo teorijų lyginamoji analizė 10

1.3. Valdžių padalijimo principas – teisinės demokratinės valstybės pagrindas 15

2. VALDŽIŲ PADALIJIMO PRINCIPO ĮTVIRTINIMAS IR ĮGYVENDINIMAS JUNGTINIŲ AMERIKOS VALSTIJŲ, LIETUVOS RESPUBLIKOS IR RUSIJOS FEDERACIJOS KONSTITUCIJOSE 18

2.1. Valdžių padalijimo principo įtvirtinimas ir įgyvendinimas Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijoje 18

2.1.1. Jungtinių Amerikos Valstijų įstatymų leidžiamoji valdžia 22

2.1.2. Jungtinių Amerikos Valstijų įstatymų vykdomoji valdžia 26

2.1.3. Jungtinių Amerikos Valstijų teisminė valdžia 31

2.2. Valdžių padalijimo principo įtvirtinimas ir įgyvendinimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje 34

2.2.1. Lietuvos Respublikos įstatymų leidžiamoji valdžia 38

2.2.2. Lietuvos Respublikos įstatymų vykdomoji valdžia 44

2.2.2.1 Lietuvos Respublikos Prezidentas 45

2.2.2.2 Lietuvos Respublikos Vyriausybė 49

2.2.3. Lietuvos Respublikos teisminė valdžia 53

2.3. Valdžių padalijimo principo įtvirtinimas ir įgyvendinimas Rusijos Federacijos Konstitucijoje 57

2.3.1. Rusijos Federacijos įstatymų leidžiamoji valdžia 61

2.3.2. Rusijos Federacijos įstatymų vykdomoji valdžia 65

2.3.2.1. Rusijos Federacijos Prezidentas 65

2.3.2.2. Rusijos Federacijos Vyriausybė 67

2.3.3. Rusijos Federacijos teisminė valdžia 70

3. VALDŽIŲ PADALIJIMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMO PROBLEMATIKA JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTIJOS, LIETUVOS RESPUBLIKOJE IR RUSIJOS FEDERACIJOJE 74

IŠVADOS 81

PASIŪLYMAI 84

LITERATŪROS SĄRAŠAS 85

ANOTACIJA 97

ANNOTATION 97

SANTRAUKA 98

SUMMARY 99

PRIEDAI 100

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ 103

ĮVADAS

Temos aktualumas. Valdžių padalijimo teorija turi gilias istorines šaknis. Šios teorijos užuomazgos yra aptinkamos antikos didžiųjų filosofų darbuose. Vieni pirmųjų valdžios apribojimus yra analizavę Sokratas, Platonas, Aristotelis. Istoriniuose šaltiniuose randama nemažai aprašymų, kuomet vieno asmens rankose sutelkta valdžia, niekieno neribojama virsdavo despotiška. Tuomečiai mąstytojai suprato, kad valstybės stiprybei, jos ilgam ir sėkmingam gyvavimui yra būtini valdžios apribojimo instrumentai. Nors to meto filosofų teiginiai apie valdovo galių apribojimus ganėtinai saviti ir, kaip teigia G. Mesonis, „antikinė teorija nenurodė jokio valdžios ribojimo mechanizmo jos sąrangos formose, o ir pats padalijimo tikslas nebuvo aiškiai pagrįstas ir suformuluotas“[1], tačiau reikia pripažinti, kad tai buvo pirmieji žingsniai einant valdžių padalijimo teorijos sukūrimo link.

Valdžių padalijimo teorijos pagrindėjais laikomi renesanso laikų filosofai: anglas Dž. Lokas (1632–1704 m.) ir prancūzas Š. Monteskjė (1689–1755 m.). Jų nuomone, valdžių atskyrimas būtinas ne tik garantuoti asmens laisves, teises ir lygybę, bet taip pat padėti visuomenei išvengti valdžios savivaliavimo. Atskiros valstybės funkcijos pavedamos skirtingoms valdžioms. Valdžios privalo būti pakankamai savarankiškos, nepriklausomos, tačiau tuo pačiu jų pareiga kontroliuoti bei riboti viena kitos galias. Dž. Lokas išskyrė tris valdžias įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir federacinę. Teisminę valdžią Dž. Lokas priskyrė prie vykdomosios. Tačiau reikia pažymėti, kad Dž. Loko požiūris į valdžių padalijimą skiriasi nuo šiandieninės-tradicinės. Š. Monteskjė labiau išplėtojo valdžių padalijimo teoriją, jis taip pat išskyrė tris valdžias įstatymų leidžiamąją, vykdomąją, tačiau skirtingai nei Dž. Lokas išskyrė teisminę valdžią, kaip atskirą savarankišką valdžią.

Pirmą kartą istorijoje Dž. Loko ir Š. Monteskjė valdžių padalijimo teorija buvo pritaikyta ir įgyvendinta Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) Konstitucijoje. Vienas iš JAV Konstitucijos kūrėjų J. Madisonas iškėlė valdžių padalijimo teorijos svarbą. Valdžių padalijimo teorijos sėkmingas įtvirtinimas JAV Konstitucijoje, pavertė šią teoriją, vienu svarbiausiu konstituciniu principu. Taip pat tuo metu buvo išrastas ir trijų atskirų valstybės valdžios galių balansas, pavadintas „stabdžių ir atsvarų“ sistema, kuris užtikrina šių trijų valdžių savarankiškumą praktiniame valstybės gyvenime. Šis principas lemia valstybės valdžios organizaciją, jos funkcionavimą, garantuoja žmogaus laisves, teises ir lygybę. Po šio svarbaus momento kitos demokratinės valstybės, kurdamos savo konstitucijas rėmėsi būtent JAV pavyzdžiu. Valdžių padalijimo principas turi labai didelę reikšmę demokratinės valstybės

[1] Gediminas Mesonis, „Valdžių padalijimo teorija ir jos įgyvendinimo modeliai: kriterijų kokybės problema,“ *Jurisprudencija.* 61, 53 (2004): 6.

vystymuisi. Be valdžių padalijimo principo visapusiško įgyvendinimo jokia demokratinė valstybė nėra apsaugota nuo degradavimo, klasikinės despotijos ar diktatūros.

Tam, kad galėtų sėkmingai įgyvendinti valdžių padalijimo principą, kiekviena valstybė privalo pasirinkti sau tinkamiausią formą. Šiame darbe remiamasi trijų valstybių – JAV, Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos – pavyzdžiais. Per šių valstybių konkrečius atvejus galima labai aiškiai pademonstruoti, kaip valdžių padalijimo principas yra realizuojamas dviejose didžiausiose pasaulio federacinėse valstybėse (JAV ir Rusijoje) ir unitarinėje valstybėje (Lietuvoje). Per JAV, Lietuvos ir Rusijos politinių sistemų lyginamąją analizę siekiama išryškinti pagrindines valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problemas. JAV ir Lietuvos politinės sistemos ir toliau stipriai laikosi valdžių padalijimo klasikinės formos, tuo tarpu Rusijos Federacijai iki šiol niekaip nepavyksta tinkamai subalansuoti trijų pagrindinių valdžių galias. Rusijoje istoriškai pernelyg didelė galia visada buvo vykdomosios valdžios rankose ir dėl to iškyla didelis pavojus visų kitų demokratinių principų egzistavimui. Nors formaliai valdžių padalijimo principas yra įtvirtintas Rusijos Konstitucijoje, tačiau galima drąsiai teigti, kad Rusijoje šis principas įgyvendintas tik iš dalies, dėl to atsiranda tikimybė šiai šaliai pasukti autoritarizmo ar despotizmo keliu.

Valdžių padalijimo principo formalus įtvirtinimas konstitucijoje dar nereiškia jo tinkamo realizavimo praktiniame šalies gyvenime. Neretai įvairiose šalyse pastebimi šio principo neteisingi interpretavimai. Praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kai viena iš trijų valdžių, o gana dažnai tai yra vykdomoji valdžia, peržengia savo įgaliojimų ribas, o tuo tarpu kitos dvi valdžios arba tik iš dalies tinkamai atlieka savo funkcijas, arba apskritai tampa visiškai pasyvios savo įgaliojimų srityse.

Nepaisant pasitaikančios visuomenės kritikos ir įvairių neigiamų vertinimų, valdžių padalijimo principas ir toliau laikytinas vienu iš pamatinių demokratinės valstybės principų. Kaip yra pasakęs Vinstonas Čerčilis, „demokratija siaubinga valdymo forma, bet kol kas nėra sugalvota nieko geresnio“.

Tyrimo objektas. Valdžių padalijimo principo realizavimo problematika JAV, Lietuvos ir Rusijos valstybėse.

Mokslinė problema. Valdžių padalijimo principo įgyvendinimas aktualus kiekvienai demokratinei valstybei. Sėkmingas šio principo įtvirtinimas konstitucijoje ir įgyvendinimas praktiniame valstybės gyvenime rodo aukštą demokratijos lygį, tačiau ne visoms valstybėms pavyksta šį principą tinkamai įgyvendinti. Neretai sąmoningas vienos iš trijų valdžių kompetencijos viršijimas įstumia valstybę į pavojų, sukeldama grėsmę valstybės sėkmingam tolimesniam funkcionavimui. Darbe siekiama atsakyti į klausimą, kokios priežastys įtakoja

sėkmingą valdžių padalijimo principo įtvirtinimą šalių konstitucijose ir šio principo pilnavertišką įgyvendinimą šalių praktiniame gyvenime.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Šiame darbe analizuojamas valdžių padalijimo principas ir lyginamas jo veikimas trijose skirtingose valstybėse: JAV, Lietuvoje ir Rusijoje. Ypač įdomus yra Rusijos pavyzdys, nes šioje valstybėje valdžių padalijimas praktiškai iki šių dienų nėra pilnai įgyvendintas. Ši analizė svarbi tuo, kad tik nedaugelis Lietuvos mokslininkų yra analizavę Rusijos atvejį.

Tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkai savo tyrimuose daugiausia dėmesio skiria valdžių padalijimo principo istorijai, teoriniam šio principo realizavimui.

Šiame darbe remiamasi lietuvių ir užsienio autorių **literatūra**. Valdžių padalijimo principą yra nagrinėję tokie Lietuvos autoriai, kaip G. Mesonis, E. Jarašiūnas, E. Kūris, V. Sinkevičius, A. Bakaveckas, J. Žilys, T. Birmontienė, M. Vainiutė, A. Vaišvila, K. Monkevičius, O. Buišienė, D. Butvilavičius, M. Maksimaitis, P. Vinkleris, A. Lukošaitis, H. Šinkūnas, L. Griškevič, A. Lukošaitis ir kt.

Analizuojant valdžių padalijimo principą darbe taip pat remtasi užsienio mokslininkų darbais: A. Dicey, D. Held, R. Maddex, W. H. Riker, F. Zakaria, O. E. Kutafyn, A. B. Butakov, I. V. Grankin, L. A. Okunkov ir kt.

Baigiamojo darbo reikšmė. Šiame darbe daugiausiai dėmesio skiriama valdžių padalijimo principo praktinio įgyvendinimo analizavimui. Pasirinktos trys ganėtinai skirtingos valstybės – JAV, Lietuvos Respublika ir Rusijos Federacija. Lyginant šias tris valstybes, siekiama išryškinti pagrindines valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problemas šiuolaikiniame pasaulyje.

Tyrimo tikslas. Šiuo darbu siekiama išanalizuoti valdžių padalijimo principo institutą ir jo įgyvendinimo problematiką skirtingose šiuolaikinėse valstybėse.

Šiam tikslui įgyvendinti išsikelti **uždaviniai:**

- Aprašyti valdžių padalijimo teorijos atsiradimą, reikšmę ir istorinę raidą;
- Išnagrinėti valdžių padalijimo principo įgyvendinimą JAV, Lietuvos Respublikoje ir Rusijos Federacijoje;
- Ištirti valdžių padalijimo principo įgyvendinimą ir veikimą skirtingose politinėse sistemose.

Tyrimo metodai. Darbe naudojami aprašomasis, istorinis, analitinis, lyginamasis, lingvistinis, loginis, sisteminis metodai. Tiriant valdžių padalijimo teorijos atsiradimą, reikšmę ir raidą naudojamasi lingvistiniu, aprašomuoju, istoriniu, lyginamuoju metodais. Antrajame skyriuje nagrinėjant valdžių padalijimo principo įgyvendinimą Lietuvoje ir užsienio valstybėse naudojamasi lyginamuoju, sisteminiu ir analitiniu metodais, kurių pagalba galima ištirti ir

palyginti valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problematiką skirtingose valstybėse. Trečiajame skyriuje naudojamasi lyginamuoju, analitiniu ir loginiu metodais, kurių pagalba nustatytas valdžių padalijimo principo veikimas skirtingose valdymo formose ir politiniuose režimuose.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro: įvadas, trys skyriai, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, santraukos ir anotacijos lietuvių ir anglų kalbomis ir priedai.

Pirmajame darbo skyriuje supažindinama su valdžių padalijimo teorijos atsiradimo ištakomis, aprašoma valdžių padalijimo teorijos istorinė raida ir atskleidžiama kokią didelę reikšmę valdžių padalijimo principas turi demokratinėms valstybėms.

Antrajame darbo skyriuje yra analizuojamas valdžių padalijimo principo įgyvendinimas ir veikimas užsienio valstybėse: JAV, Lietuvos Respublikoje, Rusijos Federacijoje.

Trečiajame darbo skyriuje tiriama, kaip valdžių padalijimo principo įgyvendinimą ir veikimą įtakoja skirtingos valstybės valdymo formos ir politiniai režimai.

Ginamieji teiginiai:

1. Skirtingai nuo Lietuvos ir JAV, Rusijos Prezidento konstitucinės galios pernelyg išplėstos, o tai prieštarauja valdžių padalijimo principui, nes tarp visų trijų valdžių turi vyrauti pusiausvyra. Rusijos Prezidento rankose sutelktos pernelyg didelės galios ne tik trukdo vykdomosios valdžios parlamentinei kontrolei, bet taip pat ir pilnaverčiam Vyriausybės darbui.

2. Valstybių istorinės tradicijos ir visuomenės politinė branda daro stiprią įtaką ne tik valstybių valdymo formai ir politiniam režimui, bet ir valdžių padalijimo principo įgyvendinimui JAV, Lietuvos Respublikoje ir Rusijos Federacijoje.

1. VALDŽIŲ PADALIJIMO TEORIJOS ATSIRADIMAS, ISTORINĖ RAIDA IR SVARBA

Istorija liudija, kad vienose valdovo rankose sutelkta visa šalies valdžia valstybę visuomet privesdavo prie žiauriausių valdymo formų – autoritarizmo, diktatūros ar netgi tironijos. Pagrindinės žmonių teisės būdavo pamirštamos, visuomenė tarnaudavo valdovui. Tačiau jau antikos laikų žymieji filosofai gvildeno valdžių padalijimo principo svarbą. Buvo siekiama sukurti efektyviausią valdžių padalijimo mechanizmą, kurio veikimas padėtų apsaugoti asmens laisvę, lygybę ir kitas pagrindines teises. Valdžių padalijimo idėja buvo analizuojama ne vieną amžių. Svarbiausias indėlis valdžių padalijimo teorijos kūrime vienareikšmiškai atitenka valdžių padalijimo teorijos kūrėjams anglui Džonui Lokui ir prancūzui Šarliui Luji de Monteskjė. Šių filosofų dėka valdžių padalijimo principas buvo įtvirtintas demokratinių šalių konstitucijose ir yra efektyviai veikiantis iki šių dienų.

1.1. Valdžių padalijimo teorijos ištakos

Antikos filosofų teiginiai apie valdžių padalijimą buvo ganėtinai saviti ir tikrai nepriminė šių dienų demokratinėse valstybėse veikiančio valdžių padalijimo principo mechanizmo. Tačiau siekiant kuo geriau išanalizuoti valdžių padalijimo principą, labai svarbu išanalizuoti senovės mąstytojų mintis, kurios turėjo svarbią reikšmę tolimesniam valdžių padalijimo principo plėtojimuisi.

Pasak A. Bakavecko, „valdžių padalijimo doktrinos „protėviais“, kurių darbuose buvo įtvirtintos ir toliau plėtojamos jos užuomazgos, laikomi senovės mąstytojai Sokratas (470-399 m. per. Kr.), Platonas (427-347 m. pr. Kr.), Aristotelis (384-322 m. pr. Kr.), Epikūras (341-347 m. pr. Kr.), Polibijus (201-120 m. per. Kr.) ir Ciceronas (106-43 m. per. Kr.), kurių pažiūras viduramžių laikais plėtojo Dž. Lokas ir kiti žymūs filosofai (teisininkai)“[2]. Būtina pažymėti, kad šių filosofų darbai reikšmingi ir iki šių dienų. Filosofai siekė atrasti geriausią būdą, kaip apriboti valdžios galias, kad ji nevirstų despotiška. Buvo itin svarbu atrasti veiksmingiausią būdą, kad ne visuomenė tarnautų valdžiai, o valdžia tarnautų visuomenei.

Tačiau visų aukščiau minėtų filosofų pamąstymai apie valdžių atskyrimą skirtingi, todėl jų teiginius būtina panagrinėti atskirai. Pavyzdžiui, G. Sabine ir T. Thorson savo knygoje pažymi, jog, „žmogus, kurio dėka idėjų užuomazgos virto aiškia filosofija, buvo Sokratas“[3]. Anot A. Bakavecko, „Sokratas visuomenę traktuoja ne kaip padriką asmenybių susirinkimą (susivienijimą, susibūrimą), o kaip organišką skirtingų elementų darinį, iš kurių kiekvienas

[2] Audrius Bakaveckas, *Lietuvos vykdomoji valdžia* (Vilnius: Eugrimas, 2007), 52.
[3] George H. Sabine ir Thomas L. Thorson, *Politinių teorijų istorija* (Vilnius: Margi raštai, 2008), 67.

atlieka savo specifinius uždavinius. Darbo padalijimas šiems skirtingiems elementams Sokrato mokyme turi didelę moralinę reikšmę ir gali būti tapatinamas su valdžių padalijimo idėja“[4]. Vėlesni Sokrato mokiniai toliau plėtojo jo idėjas apie darbo pasidalijimo svarbą ir tuo pačiu siekė pagrįsti valstybės sampratą.

Kitas žymus filosofas analizavęs apie būtinybę suvaržyti neribotą valdovo valdžią buvo Platonas. Kaip pažymi G. Mesonis, „Platonas vienas pirmųjų, suprasdamas neigiamus neribotos valdžios padarinius, žymiajame veikale „Valstybė“ siūlė savitą valdžios ribojimo mechanizmą. [...] Tai buvo vienas pirmųjų žingsnių link didžiosios valdžių padalijimo koncepcijos. Graikų mąstytojas visuomenę skirstė į tris klases: darbininkus, sargybinius ir filosofą-karalių“[5]. Platonas savo knygoje „Valstybė“ teigė, jog „valstybė yra teisinga tada, kai visi trys skirtingos prigimties luomai kiekvienas dirba savo darbą, o nuosaikia, narsia ir išmintinga ją laikome dėl kiekvieno iš jos luomų kitų savybių ir polinkių“[6]. Taip pat Platono knygoje akcentuojama, kad „valstybėje batsiuvys bus tik batsiuvys, o ne batsiuvys ir kartu vairininkas, žemdirbys – tik žemdirbys, o ne kartu ir teisėjas, karys bus tik karys, o ne kartu dar ir prekiautojas ir t.t.“[7]. „Platonas, netiesiogiai skirdamas įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžią, bandė išskirti klausimus, kurie sudaro kiekvienos iš jų kompetenciją. Filosofas suformulavo įstatymų leidybos uždavinius ir tikslus pabrėždamas įstatymų leidybos įtaką valstybinei santvarkai, jos tarpusavio santykių ypatumus su kitomis valdžiomis ir pan. Valstybės vienovei išsaugoti, pažymėjo, lemiamą reikšmę turi teisingumas. Platono nuomone, ideali valstybė ta, kurioje paskirstyta kompetencija ir valstybės institucijų įgaliojimai“[8]. Kaip pastebi E. Jarašiūnas, „Platonas savo veikale „Įstatymai“ pasiūlė antrąjį geriausios valstybės modelį, kuriame valdovai paskelbiami įstatymų tarnais“[9]. Platonas siekdamas sukurti idealios valstybės modelį aiškiai paskirstė kompetenciją. Anot Platono valstybę geriausiai valdyti gali karaliai-filosofai, kadangi jie puikiai išmanytų valstybės reikalus ir mokėtų ją teisingai valdyti, o jiems padėti ir ginti valstybę privalėtų kitas luomas – kariai.

Platono idėjas apie valdymą toliau plėtojo kitas žymus filosofas, Aristotelis. G. Mesonis pabrėžia, kad „Aristotelio teorijoje valdžios galios buvo dalijamos tarp monarchų, aristokratų ir demokratinės klasių. Tad, skirtingai nei Platonas, Aristotelis paveldimą priklausymą klasei vertino teigiamai“[10]. Aristotelis savo veikale „Politika“ pabrėžia, kad „visose santvarkose yra trys dalys, ir doras įstatymų leidėjas privalo atsižvelgti į jas, kas kiekvienai naudinga, jeigu jų

[4] Audrius Bakaveckas, *supra* note 2, p. 53.
[5] Gediminas Mesonis, „Valdžių padalijimo teorija ir jos įgyvendinimo modeliai: kriterijų kokybės problema,“ *Jurisprudencija* 61, 53 (2004): 5-6.
[6] Platonas, *Valstybė* (Vilnius: Pradai, 2000), 159.
[7] *Ibid*., p. 108.
[8] Audrius Bakaveckas, *op. cit.*, 53.
[9] Egidijus Jarašiūnas, „Konstitucionalizmo priešistorė: ištakos ar pirmavaizdis?,“ *Jurisprudencija* 4, 118 (2009): 29.
[10] Gediminas Mesonis, *supra* note 1, p. 6.

būklė gera; tai ir santvarkos būtinai bus gera; santvarkos ir skiriasi viena nuo kitos tuo, kuo skiriasi kiekviena iš šių dalių. Iš šių trijų dalių viena sprendžia bendruosius reikalus, antroji susijusi su valdžios pareigomis – kokios jos turi būti ir kokius reikalus spręsti, ir kaip į jas turi būti parenkama, o trečioji dalis – teisminė“[11]. Aristotelio indėlis plėtojant valdžių padalijimo teoriją yra išties labai svarbus, nes būtent šis filosofas gana aiškiai apibrėžė kiekvienos valdžios priskirtą kompetenciją, pažymėdamas, kad kiekviena valdžia privalo vykdyti tik jai priskirtą kompetenciją, jos neviršijant. Taip pat svarbu pažymėti, kad Aristotelis akcentavo ir valstybės stabilumo svarbą, kuri gali įsivyrauti tik esant viduriniajai žmonių klasei, kurios dėka galima lengviausiai išlaikyti valstybės stabilumą.

Tiek Platono, tiek Aristotelio idėjas toliau plėtojo kiti filosofai, vienas iš jų, Polibijus. „Polibijus nagrinėja trijų Senovės Romos valdžių – konsulų, senato ir tautos – įgaliojimus. Nė vienam iš elementų nesuteikiama akivaizdi pirmenybė, jie papildo vienas kitą ir kartu vienas kitą riboja“[12]. D. Eidukienė savo straipsnyje pažymi, kad, „Polibijaus nuomone, mišrios formos valstybės yra patvarios. Jas gelbsti valdžių tarpusavio kontrolė, kai nė viena iš paprastų jos formų neperžengia normos. [...]. Konsulai atstovavo monarchijai, senatas – aristokratijai, o tautos susirinkimai – demokratijai. Šios trys galios kontroliavo viena kitą ir taip užkirto kelią natūraliam valstybės gedimui“[13]. Galių kontroliavimas ypač svarbus, nes tai padeda apsisaugoti nuo valdžios savivaliavimo. Taip pat valdžios galių kontroliavimu siekiama išsaugoti, kad valstybė neišsigimtų ir nevirstų despotija ar tironija, kurioje nebeliktų žmonių teisių, laisvių ir lygybės.

Polibijaus idėjas vėliau plėtojo kitas Senovės Romos mąstytojas – Ciceronas. Anot Cicerono, „siekiant apsaugoti valstybę nuo išsigimimo į neteisingas valdymo formas, reikia geriausias paprastų valdymo formų savybes tolygiai paskirstyti mišrioje valdymo formoje, kurios pranašumai būtų valstybės tvirtumas ir teisinė piliečių lygybė. Taigi Ciceronas, kaip ir Polibijus, siūlo valstybės valdžios galias padalyti konsulams, senatui ir tautai, ir taip užtikrinti, kad visa valstybės valdžia nebūtų sutelkta vienose – konsulų, senato ar tautos – rankose“[14]. Cicerono pastangų tikslas – sukurti patikimą sistemą Romos piliečiams, kad jie būtų apsaugoti nuo valdžios savivalės ir piktnaudžiavimo.

G. Mesonis pažymi, kad „suprasdamas valdžios ribojimo reikalingumą, Ciceronas ją matė įstatymuose ir Dievo įstatyme (doroviniame, aukštajame teisės principe). Kaip ir senovės Graikijos teorinis paveldas, Cicerono idėjos buvo populiarios viduramžiais ir vėlesniais amžiais.

[11] Aristotelis, *Politika* (Vilnius: Pradai, 1997), 204-205.
[12] Audrius Bakaveckas, *supra* note 2, p. 54.
[13] Dalia Eidukienė, „Polibijus: apie valstybės kilmę ir dinamišką jos formų morfologiją,“ *Filosofija. Sociologija* 22, 3 (2011): 275.
[14] Haroldas Šinkūnas, „Valdžių padalijimo principas ir teisminės valdžios vieta valdžių padalijimo sistemoje,“ *Teisė* 49 (2003): 113-114.

Antikoje suformuluota išvada, valdžią kildinanti iš tautos, yra aktuali šių dienų doktrinoje“[15]. Cicerono teigimu, valstybė yra ten, kur yra bendra teisinė tvarka.

Anot E. Jarašiūno, „teisingumo, valstybės ir įstatymo sąsaja, pagrindinių ir paprastų įstatymų skyrimas, žmonių įstatymo atitiktis idealiai teisei, įstatymo ne tik valdomiesiems, bet ir valdantiesiems privalomumas, prigimtinių teisių ir prigimtinės lygybės sampratos užuomazgos, valstybės gyvenimo darnos užtikrinimo, valdžios rūšių skyrimo ir kitos antikos idėjos laikytinos pirmaisiais ateities konstitucinio mąstymo pamatais“[16]. Šių filosofų darbai taip pat davė pradžią plėtotis valdžių padalijimo teorijai. Jų darbais rėmėsi vėlesni mąstytojai, tarp kurių svarbiausieji yra Dž. Lokas ir Š. Monteskjė.

1.2. Dž. Loko ir Š. Monteskjė valdžių padalijimo teorijų lyginamoji analizė

Nors nemažai filosofų ir iškeldavo valdžių padalijimo idėjos svarbą, tačiau XVII a. filosofai anglas Dž. Lokas ir prancūzas Š. Monteskjė buvo pirmieji, kurie sukūrė ir savo darbuose aprašė šios teorijos veikimo mechanizmą. Anot A. Vaišvilos, „istorijoje žinomi du valdžių padalijimo modeliai: lankstusis ir kietasis. Pirmasis savo idėjinėmis ištakomis kyla iš filosofo Loko politinės koncepcijos apie glaudų visų valdžių bendradarbiavimą, atiduodant viršenybę parlamentui; antrasis siejamas su Monteskjė suformuluotu valdžių pusiausvyros principu, neteikiant politinio prioriteto nė vienai iš minėtų valdžios šakų. Pastarasis propaguoja visų trijų valdžių tarpusavio nepriklausomybę bei tarpusavio kontrolę“[17]. Reikia pažymėti, kad Loko valdžių padalijimo teorija tapo atspirties tašku vėlesnių filosofų darbams. Monteskjė buvo vienas tų filosofų, kuris tam tikra prasme patobulino Loko sukurtą valdžių padalijimo teoriją.

Lokas valdžių padalijimo teoriją aprašė savo garsiajame traktate „Esė apie tikrąją pilietinės valdžios kilmę, apimtį ir tikslą“. Filosofas išskyrė tris valdžias: įstatymų leidžiamąją, vykdomąją bei federacinę.

Loko nuomone, „įstatymų leidžiamoji valdžia yra toji valdžia, kuri turi teisę nurodyti, kaip bus naudojama valstybės jėga saugant bendruomenę ir jos narius. Kadangi įstatymai, kurie turės būti vykdomi nepaliaujamai ir veikti nuolatos, gali būti sukurti per trumpą laiką, nėra reikalo, kad įstatymų leidimo valdžia veiktų nuolat, nes jai ne visuomet atsiras darbo“[18]. Lokas neišskiria asmenų grupės, kurie būtų atsakingi už įstatymų leidžiamąją valdžią, jis savo knygoje pažymi, jog įstatymų leidžiamoji valdžia atiduodama į įvairių žmonių rankas.

[15] Gediminas Mesonis, *supra* note 1, p. 6.
[16] Egidijus Jarašiūnas, *supra* note 9, p. 31.
[17] Alfonsas Vaišvila, *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje* (Vilnius: Litimo, 2000), 543-544.
[18] John Locke, *Esė apie tikrąją pilietinės valdžios kilmę, apimtį ir tikslą* (Vilnius: Mintis, 1992), 125.

Lokas pabrėžia labai svarbų aspektą, „kadangi įstatymų leidžiamoji valdžia yra tik įgaliotoji valdžia, veikianti dėl tam tikrų tikslų, tautai dar lieka aukščiausia valdžia nušalinti arba keisti įstatymų leidimo valdžią, kai ji pamato šią valdžią veikiant priešingai jos įgaliojimams“[19]. D. Held pažymi, kad „valdžia valdo ir yra teisėta „sutinkant“ individams“[20]. Loko valdžių padalijimo teorijoje būtent tauta įgauna galią pakeisti esamą valdžią, kuri piktavališkai viršija savo įgaliojimus.

Anot Loko, „kadangi įstatymai, sukurti iškart ir per trumpą laiką, turi pastovią ir nuolatinę galią ir turi būti nepaliaujamai vykdomi bei prižiūrimi, būtina turėti visą laiką veikiančią valdžią, kuri garantuotų, kad priimti ir galiojantys įstatymai būtų vykdomi. Todėl įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją valdžią svarbu atskirti“[21]. Šio žymaus filosofo nuomone, „kai turintis aukščiausią vykdomąją valdžią nesirūpina ja ir nevykdo savo pareigų taip, kad jau priimti įstatymai negali būti įgyvendinti – tada viskas akivaizdžiausiai baigiasi anarchija ir valdžios suirimu [...].“ A. Vaišvila pažymi, jog, „valdžia, kuri nepajėgia garantuoti savo paliepimų arba iš piliečių sutarčių kylančių pareigų vykdymo, jau nėra demokratinė valdžia, nes ji išvis nėra valdžia“[22]. Loko nuomone, tik valdžia, kuri remiasi valdžių padalijimo principu, gali atitikti žmonių prigimtį, ir tik tokia valdžia yra pajėgi pilnai apsaugoti žmogaus teises.

Būtina pažymėti, kad Lokas išskiria dar ir trečiąją valdžią – federacinę. Pasak Loko, „federacinei valdžiai priklauso karo ir taikos teisė, koalicijų ir sąjungų teisė bei visi santykiai su užsienio asmenimis ir bendruomenėmis“[23]. Jo teigimu, „vykdomoji ir federacinė valdžia, nors iš tikrųjų skirtingos, nes pirmoji aprėpia visuomenės municipalinių įstatymų vykdymą jos viduje visoms jos dalims, o antroji – visuomenės saugumo bei jos interesų laidavimą išorės santykiuose su tais, iš kurių ji gali turėti naudos ar kurie jai gali pakenkti, vis dėlto jos beveik visada susietos“[24]. A. Esmein pažymi, kad „skelbdamas vykdomąją ir federacinę galią esančias visai skirtingas, Lokas pripažįsta, kad jos turi būti sujungtos organiškai“[25].

Kaip pastebi G. Mesonis, „Lokas teismų neįvardija kaip savarankiškos valdžios šakos, manydamas, kad jų veikla yra viena iš vykdomosios valdžios veiklų funkcijų. Šios trys valdžios, autoriaus nuomone, nėra lygios savo įgaliojimų mastu. Pirmenybė teikiama įstatymų leidžiamajai valdžiai, kuri, jo nuomone, yra aukščiausia ir vadovauja visoms kitoms.[26]“ Nors

[19] John Locke, *supra* note 18, p. 128.
[20] David Held, *Demokratijos modelia*i (Vilnius: Eugrimas, 2002), 103.
[21] John Locke, *op. cit.*, p. 126.
[22] Alfonsas Vaišvila, *supra* note 17, p. 537-538.
[23] John Locke, *op. cit.*, 126.
[24] *Ibid.*, 127.
[25] Adhemar Esmein, *Konstitucinės teisės principai* (Kaunas: Teisininkų draugijos leidinys, 1932), 220.
[26] Gediminas Mesonis, „Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika,“ iš *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*, Alvydas Pumputis, Audrius Paksas, Alfonsas Vaišvila, Egidijus Jarašiūnas, Juozas Žilys, Vytautas Sinkevičius, Liudvika Meškauskaitė, Toma Birmontienė, Elvyra Baltutytė, Saulė Vidrinskaitė, Saulius Katuoka (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003), 111.

Lokas įstatymų leidžiamajai valdžiai ir suteikė daugiausiai įgaliojimų, taip ją išskirdamas iš kitų valdžių, tačiau nereikia pamiršti, jog Lokas suteikė tautai teisę ją nušalinti, jeigu įstatymų leidžiamoji pradėtų veikti peržengdama savo kompetencijos ribas.

P. Leono teigimu, iš Loko teorijos matyti, kad jis: „1) aukščiausią suverenią valdžią pripažino tautai, kuri sudaro valstybę, jos valdžią ir gali pastarąją keisti, 2) pripažino piliečiams neperleistinas teises, pvz., laisvės teisę, 3) numatė valstybės valdžių paskirstymą, kaip garantiją asmens laisvės apsaugoti, ypač jo atskirta įstatymų leidžiamoji valdžia“[27].

Monteskjė savo veikale „Apie įstatymų dvasią“, skirtingai, nei Lokas, pabrėžia, kad „kiekvienoje valstybėje turi būti išskiriamos trijų rūšių valdžios: pirmoji valdžia, įstatymų leidžiamoji valdžia, leidžia laikinus arba pastovius įstatymus, taiso arba atmeta esamus įstatymus. Antroji valdžia, vykdomoji valdžia, užsiimanti tarptautinės teisės klausimais, paskelbia karą arba sudaro taikos sutartį, siunčia arba priima pasiuntimus, užtikrina saugumą, užkerta kelią antpuoliams. Trečioji valdžia, vykdomoji valdžia, užsiimanti civilinės teisės klausimais, baudžia už nusikaltimus ir sprendžia privačių asmenų konfliktus. Paskutiniąją valdžią galima pavadinti teismine, o antrąją – teisiojo vykdomąją valstybės valdžia“[28]. Monteskjė savo knygoje išdėstė kelių Europos valstybių politinių ir teisinių sistemų tyrimo rezultatus ir priėjo išvados, kad laisvė yra galima prie bet kurios valdžios formos, jei valstybėje bus įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Ir taip pat, kaip Lokas, įžvelgė valdžių padalijime ne tik piliečių teisių ir laisvių garantiją, bet ir efektyvią visų piliečių apsaugą nuo valstybės savivalės.

Monteskjė savo teorijoje paaiškina, kokios grėsmės kyla, jeigu valdžios būna tarpusavyje sujungtos. „Savąją konstitucionalistinę teoriją, kad laisvė reikalauja valdžių padalijimo, Monteskjė aiškina įrodinėdamas, jog tada, kai įstatymų leidžiamoji valdžia yra sujungta su vykdomąja valdžia, įstatymų leidėjai juos būtinai vykdo tironiškai, taip pat, jog tada, kai įstatymų leidžiamoji valdžia yra sujungta su teismine valdžia, priimantieji sprendimus dėl teisės taikymo būtinai leidžia savavališkus įstatymus, ir galiausiai, jog tada, kai vykdomoji valdžia yra sujungta su teismine valdžia, priimantieji sprendimus dėl taikymo vykdomąją valdžią būtinai įgyvendina despotiškai“[29]. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad savo siūlomą valstybės valdymo sistemą, kuri yra grindžiama valdžių padalijimo principu, visų pirma, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijomis, Monteskjė papildė dar ir teismų nepriklausomumo principu.

Nors Monteskjė pasisakė už griežtą valdžių padalijimo mechanizmą, tačiau tuo pačiu jis iškelia valdžių bendradarbiavimo svarbą. G. Mesonis pažymi, kad „Monteskjė suprato ir tai, kad

[27] Petras Leonas, *Teisės filosofijos istorija* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005), 228.
[28] Charles-Louis de Montesquieu, *Apie įstatymų dvasią* (Vilnius: Mintis, 2004), 161.
[29] Jen Erik Lane, *Konstitucija ir politikos teorija* (Kaunas: Naujasis lankas, 2003), 59.

griežtas valdžių padalijimas, nenumatantis bendradarbiavimo galimybių, gali tapti ir destruktyvių procesų valstybėje plėtros priežastimi. Todėl, skelbdamas valdžių padalijimo būtinumą, filosofas numatė abipusių atsvarų reikalingumą kaip konfliktų tarp valdžių sprendimo mechanizmą“[30]. Vėliau ši idėja buvo dar labiau išplėtota, kai remiantis valdžių padalijimo principu buvo rašoma JAV Konstitucija.

Monteskjė nuomone, „įstatymų leidžiamoji valdžia turi būti pavesta ir kilmingųjų susirinkimui, ir tautos atstovų susirinkimui, iš kurių kiekvienas turėtų paskirus savo pasitarimus, savo pavienius interesus ir tikslus“[31]. Monteskjė siekė apsaugoti, kad įstatymų leidžiamoji nebūtų saistoma su jokiais privačiais interesais, o būtų bendra visuomenės valios išraiška.

Anot šio klasiko, „vykdomoji valdžia turi būti monarcho rankose, nes ši valdymo šaka, kuriai visuomet reikia greito veiksmo, geriausiai vykdoma vieno, o ne daugelio; atvirkščiai, viskas, kas priklauso nuo įstatymų leidžiamosios valdžios, dažnai geriausiai vykdoma daugelio, o ne vieno“[32]. Vykdomoji valdžia turi dalyvauti įstatymų leidyboje su savo teise panaikinti sprendimus, be ko ji greitai prarastų savo prerogatyvas. Monteskjė pažymi, kad „ji žus, jei įstatymų leidžiamoji valdžia pradės atlikinėti vykdomosios valdžios funkcijas“[33]. Autoriaus teigimu, „įstatymų leidžiamoji valdžia taip pat neturi teisės sustabdyti vykdomosios valdžios veiklos, tačiau turi teisę ir privalo nagrinėti, kaip vykdomi jos priimti įstatymai“[34]. Monteskjė valdžių padalijimo teorija buvo nukreipta prieš karaliaus absoliutizmą ir galėjo pilnai pateisinti politinį kompromisą tarp feodalinės aristokratijos ir buržuazijos, kuri susiformavo tuometinėje ikirevoliucinėje Prancūzijoje.

Monteskjė itin didelį dėmesį skyrė teisminės valdžios klausimui. Kaip teigia D. Žalimas ir E. Masnevaitė, Monteskjė buvo svarbi „teisingumo vykdymo prielaida, kad sprendimą dėl šalių ginčo priimtų nešališkas ir neutralus trečiasis asmuo – teisėjas. Įdomu pažymėti, kad šis valdžių padalijimo teorijos klasikas nemanė, kad teismas turėtų funkcionuoti kaip trečioji valdžia. Tačiau Monteskjė laikais teismas vykdė bene vienintelę funkciją – nagrinėjo privačių asmenų tarpusavio ginčus“[35]. Jo nuomone, „teisminę valdžią reikia suteikti ne nuolat veikiančiam senatui, o asmenims, kurie tam tikrais metų laikotarpiais įstatymo nustatytu būdu pakviečiami iš liaudies, kad sudarytų teismą, kuris veiktų tol, kol tai būtų reikalinga“[36].

[30] Gediminas Mesonis, *supra* note 26, p. 112-113.
[31] Charles-Louis de Montesquieu, *supra* note 28, p. 165.
[32] *Ibid.*, p. 166.
[33] *Ibid.*, p. 170.
[34] Ieva Deviatnikovaitė ir Remigijus Kalašnykas, „Parlamentinė kontrolė ir valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problemos Lietuvoje,“ *Jurisprudencija* 2, 92 (2007): 63.
[35] Dainius Žalimas ir Elena Masnevaitė, „Ekonominės krizės iššūkiai teisėjo ir teismų nepriklausomumui,“ *Teisė* 94 (2015): 77-78.
[36] Charles-Louis de Montesquieu, *op. cit.*, p. 163.

Tačiau kaip pastebi G. Sabine ir T. Thorson, „Monteskjė, kaip ir visi, kurie naudojosi jo teorija, iš tikrųjų negalvojo apie absoliutų trijų valdžių atskyrimą: įstatymų leidžiamoji valdžia turėtų atsižvelgti į vykdomosios valdžios poreikius, vykdomoji valdžia išsaugojo veto teisę įstatymų leidybos atžvilgiu, o įstatymų leidžiamoji valdžia turėtų naudotis ypatingomis teisminėmis galiomis. Valdžių atskyrimas, kokį jį aprašė Monsteskjė ir koks jis visuomet išliko, kirtosi su nesuderinamu principu – didesne įstatymų leidžiamosios valdžios galia, - kuris iš esmės valdžių atskyrimą pavertė dogma, papildyta neapibrėžta privilegija darytis išimtis“[37]. Pavyzdžiui, garsusis XVIII amžiaus Prancūzijos filosofas Ruso, skirtingai nei Monteskjė, tikėjo, kad įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios – tai yra tik tautos valdžios realizavimo skirtingi instrumentai. Toks Ruso požiūris pilnai atspindi revoliucinius procesus, kurie prasidėjo Prancūzijoje XVIII amžiaus pabaigoje. Jei Monteskjė dar bandė rasti kompromisą tarp senstančio feodalizmo ir stiprėjančios buržuazijos, tai Ruso teigė, kad reikia kovoti prieš feodalizmą. Pasak Ruso, suverenitetas yra tik vienas ir nedalomas. Atsižvelgiant į tai, jis kritikuoja Monteskjė valdžių padalijimo idėją.

Loko ir Monteskjė teorijas pirmą kartą istorijoje praktikoje buvo siekiama įgyvendinti JAV Konstitucijoje. Tačiau Lina Griškevič pabrėžia, kad „ne iš karto amerikiečiai pasidavė Monteskjė siūlomam modeliui. Iki XVIII a. septintojo aštuntojo dešimtmečio labiausiai priimtina atrodė Loko politinės valstybės sąrangos sistema, kurioje jo nemėgstama vykdomoji valdžia būtų netekusi galimybės peraugti į atvirą tironiją. Tokiu būdu iki 1776 m. valdžių padalijimas liko tiktai šūkis. Tačiau praktinis Loko idėjų įgyvendinimas sukėlė nenumatytų padarinių, kurie tapo politinės amerikiečių sąmonės pokyčių priežastimi. Valstijose sukurtos įstatymų leidybos institucijos užgrobė valdžią, daugeliu atveju sau priskyrė ne tik įstatymų leidžiamosios, bet ir vykdomosios valdžios galias“[38]. Taigi filosofo Monteskjė valdžių padalijimo teorija pasirodė esanti žymiai geresnė įgyvendinant ją demokratinėje šalyje. Suderintos valdžios mechanizmas, kurį Monteskjė aprašė savo knygoje, leidžia išvengti valdžių savivalės.

Anot J. Lane, „nors valdžių padalijimo doktrinos formuluotės vartojamos daugelyje konstitucijų, tik nedaugelyje iš jų sekama pirminiu Monteskjė modeliu. Monteskjė neapibrėžė jokių institucinių mechanizmų, kurie leistų valstybės organams kontroliuoti vieniems kitus“[39].

Taigi Loko ir Monteskjė indėlis plėtojant valdžių padalijimo teoriją buvo itin svarbus. Filosofai siekė pagrindinio tikslo – patikimos sistemos sukūrimo ir įgyvendinimo, kad visuomenė būtų apsaugota nuo valdžios savivalės ir piktnaudžiavimo turimomis galiomis. Valdžių padalijimo principo įgyvendinimo esmė yra ta, kad jo pagalba yra apsaugomos žmonių teisės, laisvės ir lygybė.

[37] George H. Sabine ir Thomas L. Thorson, *supra* note 3, p. 538.
[38] Lina Griškevič, „Valdžių padalijimo teorija pagal J. Madisoną,“ *Teisė* 66, 2 (2008): 155.
[39] Jen Erik Lane, *supra* note 29, p. 138.

1.3. Valdžių padalijimo principas – teisinės demokratinės valstybės pagrindas

Aiškų valdžių padalijimo apibrėžimą pateikia K. Monkevičius, kuris teigia, kad „valdžių padalijimas – tai vienas iš svarbiausių demokratinės valstybės konstitucinių principų, kuris lemia valstybės valdžios organizaciją, jos funkcionavimą, garantuoja žmogaus teises ir laisves. Valdžių padalijimo konstitucinis principas susiformavo kūrybiškai įgyvendinant valdžių padalijimo teoriją demokratinių konstitucijų kūrimo procese“[40]. Taip pat reikia pažymėti, kad šis vakarų politinės minties procesas nepaliko abejingų ir tuometinės carinės Rusijos mąstytojų. M. Speranskis 1809 m. parašė knygą „Įvadas į valstybės įstatymų kodeksą“. Jis pasiūlė savąjį variantą, kaip būtų galima geriau pritaikyti valdžių padalijimo principą autokratinei Rusijos monarchijai.

Kaip pastebi H. Šinkūnas, „valdžių padalijimo principas yra glaudžiai susijęs su teisinės valstybės idėja. Raginimai padalyti valstybės valdžią neleidžiant sutelkti jos vienose rankose buvo svarbus žingsnis valstybės valdžios apribojimo ir teisinės valstybės idėjos įgyvendinimo link“[41]. Taigi tikslas buvo ne tik padalyti valdžias, tačiau sukurti mechanizmą, kuris neleistų valdžioms viršyti joms priskirtų kompetencijų ribų. Kitaip sakant, kiekviena valdžia turi vykdyti tik jai konkrečiai paskirtas funkcijas.

Atsiradus pirmosios rašytinėms konstitucijoms buvo galimybė įtvirtinti pagrindinius svarbiausius demokratijos principus. Anot E. Jarašiūno, „pirmosios rašytinės konstitucijos XVIII a. pabaigoje žymi konstitucionalizmo priešistorės pabaigą ir įžengimą į modernių konstitucijų epochą. Šios epochos pirmeivės – trys konstitucijos (1787 m. JAV, 1791 m. rugsėjo 3 d. Prancūzijos ir 1791 m. gegužės 3 d. Lenkijos ir Lietuvos valstybės) praskynė kelią prigimtinių teisių, valdžių padalijimo įtvirtinimui aukščiausios galios teisės akte“[42]. „Valdžių padalijimo principo įgyvendinimo svarbą demokratinėse šalyse pabrėžė ir 1789 m. prancūzų „Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija”, kurios 16 straipsnis teigia: „visuomenė, kurioje neužtikrintas naudojimasis teisėmis ir neįgyvendintas valdžių padalijimas, neturi konstitucijos”. Valdžių padalijimo doktriną pripažįsta ir taiko visos demokratinės pasaulio valstybės. Ši doktrina susiformavo kaip atsvara vienose rankose sutelktai absoliučiai valstybinei valdžiai, kuri lemia socialinį neteisingumą, diktatūrą, savivalę ir beteisiškumą“[43].

---

[40] Kazimieras Monkevičius, „Valdžių padalijimo principas 1922 m. Lietuvos valstybės Konstitucijoje,“ *Parlamento studijos* 5 (2005), http://www.parlamentostudijos.lt/Nr5/5_teise_monkevicius.htm

[41] Haroldas Šinkūnas, *supra* note 14, p. 115.

[42] Egidijus Jarašiūnas, „Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę,“ *Jurisprudencija* 2, 120 (2010): 24.

[43] Audrius Bakaveckas, „Vykdomosios valdžios sąvoka, funkcijos ir jos santykis su administracine teise,“ *Jurisprudencija* 24, 16 (2002): 31.

Reikia pažymėti, kad JAV Konstitucija turėjo itin didelę įtaką kitoms besikuriančioms demokratinėms valstybėms ir rašant bei priimant konstitucijas, valstybės rėmėsi būtent JAV Konstitucijos pavyzdžiu. Pasak J. Žilio, „konstitucijose įtvirtinus valdžių padalijimą, paskelbus žmogaus pirmumą prieš valstybę, iš esmės buvo suformuluoti teoriniai teisinės (konstitucinės) valstybės pagrindai, kurie vėlesnėje konstitucijų raidoje įgijo realias politines ir teisines išraiškas“[44]. Tačiau svarbu pabrėžti, kad valdžių padalijimo principas tampa gyvybingu tik tuomet, jeigu jis yra papildomas „stabdžių ir atsvarų“ mechanizmu. Ši „stabdžių ir atsvarų“ sistema pašalina valstybės valdžios uzurpavimo pavojų ir užtikrina valstybės mechanizmo normalų funkcionavimą.

K. Monkevičius savo straipsnyje pastebi, kad „valdžių padalijimo principą sąlygiškai galima suskirstyti į dvi tarpusavyje glaudžiai susijusias dalis. Pirmoji dalis yra valdžių atskyrimas, antroji – valdžių sąveika:

1. Valdžių atskyrimas – tai ne tik valdžių skirstymas į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę, bet ir jų tvarkos, teisinio statuso, galių bei kompetencijų nustatymas ir jų savarankiškumo užtikrinimas.
2. Valdžių sąveika – tai valdžios institucijų bendradarbiavimas, veiksmų derinimas, stabdžių ir atsvarų sistemos funkcionavimas, kuris užtikrina valdžių tarpusavio kontrolę, viena kitos sulaikymą ir jų pusiausvirumą“[45].

Pasak K. Monkevičiaus, „valdžių sąveikos būtinumą lemia tai, kad nė viena iš valdžios institucijų negali atlikti savo funkcijų nederindama savo veiksmų su kitomis valdžios institucijomis. Valdžių sąveikos procese valdžios institucijos bendradarbiauja, derina veiksmus, spręsdamos bendrus valstybinės reikšmės klausimus. Lygiateisis valdžių bendradarbiavimas neįmanomas be valdžios institucijų pusiausvirumo, jų tarpusavio kontrolės, kurias užtikrina stabdžių ir atsvarų sistema“[46]. Šiai nuomonei antrina ir V. Kosatyj, kuris teigia, kad „valdžių padalijimo principas sumažino jėgos principo naudojimo efektyvumą. Valstybėje neegzistuojant vieno pagrindinio valdymo centro, grupė, norinti užimti dominuojančią padėtį visuomenėje, turėtų kontroliuoti visas valstybės valdymo institucijas. Tai padaro sudėtingesnį jėgos dominavimo modelio praktinį įgyvendinimą“[47]. Taigi šis mechanizmas užkerta kelią vienai valdžiai uzurpuoti valstybę.

Esanti tarpusavio kontrolė padeda išlaikyti padalintų valdžios šakų pusiausvyrą neleidžiant nei vienai valdžiai kažkokiu būdu viršyti savo įgaliojimų. Pasak S. Arlausko, „mažai

[44] Juozas Žilys, *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001), 17.
[45] Kazimieras Monkevičius, „Valdžių padalijimo principas kaip demokratijos veiksnys: atvejo studija,“ *Santalka. Filosofija* 17, 1 (2009): 51.
[46] *Ibid*., p. 56.
[47] Vladimir Kosatyj, „Teisės tikslas ir socialinių grupių prioritetų įvairovė,“ *Teisė* 74 (2010): 112-113.

kam kyla abejonių, kad, kai valstybėje valdžia kontroliuoja save, kitaip tariant, kai viena valdžios šaka tinkamai kontroliuoja kitą valdžios šaką, tuomet valstybėje viešpatauja teisė, o kartu daugėja ir teisingumo. Taigi politinės demokratijos tobulinimo strategija tiesiogiai susijusi su valstybės valdymo formos efektyviu veikimu, t.y. deramo konstitucinio valstybės valdžių padalijimo modelio tema“[48]. „Demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais: tai ir žmogaus teisių ir laisvių patvirtinimas, ir jų turinio apibrėžimas, ir apsauga bei gynimo teisinės garantijos, ir leistinas jų apribojimas, ir kt.“[49]. Tai reiškia, kad individo laisvės apskritai gali būti pasiektos tik su sąlyga, kad kiekviena iš trijų valstybės valdžių veiks pagal šį principą.

Tačiau labai svarbu pažymėti E. Kūrio teiginį, kad „valdžių padalijimas anaiptol nėra būtina demokratijos prielaida. Esama politinių kultūrų ir konstitucionalizmo tradicijų, kur demokratija yra, o valdžių padalijimo nėra. Antai parlamentarizmą įtvirtinančiose Jungtinės Karalystės, Švedijos ar Nyderlandų politinėse sistemose“[50]. Tai taip pat reiškia, kad jei atskira šalis savo konstitucijoje turi įtvirtintą valdžių padalijimo principą ir „stabdžių ir atsvarų“ sistemą, tai dar nereiškia, kad ši valstybė būtinai yra teisinė valstybė. Nes išlieka gana sudėtinga problema dėl atskirtų valdžių sąveikos tokios valstybės politinėje sistemoje.

L. Griškevič pažymi, kad „nors šiais laikais valdžių padalijimo doktrina kartais sulaukia kritikos ir nepalankių vertinimų, tačiau ji ir toliau išlieka vienu iš pamatinių teisinės valstybės principų“[51]. Galima daryti išvadą, kad valdžių padalijimo principas yra svarbiausias teisinės valstybės egzistavimo principas ir kad pati valdžių padalijimo teorija buvo parengta visuomenės socialinio vystymosi istorinės patirties sankaupa ir buvo plačiai pripažinta, kaip vienintele geriausia valstybės politinės sistemos organizavimo forma, kuri realiai sudaro sąlygas visuomenės ir valstybės stabilumo užtikrinimui.

[48] Saulius Arlauskas, „Lietuvos Respublikos prezidento statuso ir įgaliojimų tobulinimo galimybės parlamentinėje valdymo formoje,“ *Jurisprudencija* 4, 106 (2008): 9-10.
[49] Egidijus Jarašiūnas, *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003): 143.
[50] Egidijus Kūris, „Valdžių padalijimo principas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje,“ iš *Konstituciniai valdžių sandaros principai: tarptautinės konferencijos medžiagos,* Viktoras Muntianas, Egidijus Kūris, Seppo Tiitinen, Juozas Žilys, Adreas Hollstein, Egidijus Jarašiūnas, Robert Elgie, Andrius Kubilius, Egidijus Šileikis, Alvidas Lukošaitis (Vilnius: Valstybės žinios, 2008), 12-13.
[51] Lina Griškevič, *supra* note 38, p. 154.

2. VALDŽIŲ PADALIJIMO PRINCIPO ĮTVIRTINIMAS IR ĮGYVENDINIMAS JUNGTINIŲ AMERIKOS VALSTIJŲ, LIETUVOS RESPUBLIKOS IR RUSIJOS FEDERACIJOS KONSTITUCIJOSE

Valdžių padalijimo teorija nuėjo ilgą istorijos kelią, kol ji pagaliau buvo realizuota praktikoje. Pirmą kartą valdžių padalijimo principas buvo įtvirtintas Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijoje. Kitos valstybės taip pat eidamos demokratiniu keliu rėmėsi Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijos pavyzdžiu. Tačiau kiekviena valstybė siekė susikurti sau tinkamiausia modelį, kurio pagalba valdžių padalijimas galėtų efektyviai veikti. Tačiau skirtinga valstybių praktika parodė, kaip veikia valdžių padalijimo principas skirtingose valdymo formose ir politiniuose režimuose, o net kai kurie šalių atvejai aiškiai parodė, kad nors valdžių padalijimo principas yra įtvirtintas konstitucijoje, tačiau praktikoje veikia nepilnai.

2.1. Valdžių padalijimo principo įtvirtinimas ir įgyvendinimas Jungtinių Amerikos Valstijų Konstitucijoje

Nors JAV – gana jauna valstybė, tačiau Amerikos politinė sistema turi gilią istorinę tradiciją, nes daugelis jos elementų susiformavo pagal XVII-XVIII amžiaus Loko ir Monteskjė idėjas. Labai reikšmingą įtaką visai Amerikos politinei sistemai turėjo senos anglosaksų tradicijos, kurias atnešė pirmieji naujakuriai-kolonistai iš Anglijos.

Anot M. Varaškos, „Jungtinės Amerikos Valstijos turėjo aiškų siekį konstituciškai įtvirtinti savo valstybingumą. Įgyvendinant šį tikslą valstijų politikams ir mąstytojams teko apsispręsti dėl valstybės valdymo formos pasirinkimo ir valdžios institucijų organizavimo klausimų“[52]. „Diskusijų metu dėl Konstitucijos ratifikavimo jos šalininkai kviesdavo žmones nustoti valstybės valdžią vertinti kaip priešą ir pradėti žiūrėti į naują valdžią, kaip į savo laisvių gynėją, nes pagal naująją Konstituciją nebuvo reikšmingo skirtumo tarp valstybės valdžios ir tautos“[53]. Pasak S. Skowronek, „Jungtinės Amerikos Valstijos visada akcentavo valdžios suvaržymo priemones – teismai ir įstatymų leidėjai turėjo būti aukščiau kitų valstybės institucijų. Amerika visą XIX amžių buvo vadinta „teismų ir partijų valstybe“, nes valstybės funkcijas JAV vykdydavo teisėjai ir išrinkti žmonių atstovai“[54]. Taigi buvo ieškoma įvairių efektyvių būdų, kaip suvaržyti valstybės valdžią ir neleisti jai virsti despotiška. Tad JAV Konstitucija buvo

[52] Mantas Varaška, „Prezidento įgaliojimų trukmė JAV 1787 m. Konstitucijoje,“ *Socialinių mokslų studijos* 4, 1 (2012): 176.
[53] Gordon S. Wood, *The Creation of the American Republic, 1776-1787* (New York: W.W. Norton & Company, 1969), 545.
[54] Stephen Skowronek, *Building a New American State: The Expansion of National Administrative Capacities, 1877–1920* (Cambridge: Cambridge University Press, 1982), 24.

pirmoji pasaulyje Konstitucija, kurioje pirmą kartą buvo realizuotas valdžių padalijimo principas, įtvirtintas „stabdžių ir atsvarų“ mechanizmas.

Visos JAV Konstitucijos frazeologijos atspindi demokratijos principą, jos preambulė prasideda: „Mes, tauta ...“. Kaip pastebi V. Vasiliauskas, „gana per trumpą laiką parengta ir 1787 metais priimta JAV konstitucija tapo viena iš moderniausių demokratinių konstitucijų, tebegaliojančių iki dabar. Ši konstitucija įtvirtino klasikinę prezidentinės respublikos valdymo formą, griežtą trijų valdžių atribojimą, konstitucijos viršenybę kitiems įstatymams“[55]. Konstitucija įtvirtina labai reikšmingus mechanizmus ir taisykles, kurie palengvino šios šalies politinės sistemos formavimąsi ir tobulinimą per visą šalies istorinę raidą.

Anot R. Jarašiūno, „Jungtinių Amerikos Valstijų Konstituciją sudarė lakoniška preambulė ir septyni straipsniai. Pirmas straipsnis, skirtas įstatymų leidžiamosios valdžios institucijai – JAV Kongresui, skirstomas į dešimt skyrių, antras – vykdomajai valdžiai – į keturis, trečias – teisminei valdžiai – į tris, ketvirtas – valstijoms ir jų piliečiams – į keturis skyrius, o penktas–septintas straipsniai neskaidyti. Vėliau Konstitucija buvo papildyta pataisomis“[56]. „JAV Konstitucijoje, kaip ir kitose konstitucijose, yra esminių, taip pat procedūrinių aspektų: dokumentas apibūdintas bendrais bruožais, o specifiškai, kaip valdžia turėtų veikti, autoriai įtraukė pagrindinius įsitikinimus ir tikslus“[57]. Pasak M. Vainiutės, „Konstitucija reglamentuoja pagrindinių valstybinės valdžios institucijų steigimo, veiklos ir įgaliojimų turinį. O žmogaus teisės ir laisvės įtvirtintos pirmosiose dešimtyje Konstitucijos pataisų (jos dar ir šiandien vadinamos Teisių biliu), priimtų 1789 m. ir ratifikuotų 1791 m. Teisių bilyje – Amerikos piliečio teisių deklaracijoje“[58].

Kaip pastebi K. Zweigert ir H. Kotz, „šios konstitucijos pastovumas tiesiog kelia susižavėjimą. Praktiškai nepakitusi ji pergyveno ne tik JAV išsiplėtimą per visą Šiaurės Amerikos kontinentą, ne tik pasaulio valstybių sąrašo gale buvusio agrarinio krašto virtimą galingiausia industrine šalimi, bet ir pilietinį karą bei du pasaulinius karus“[59]. Šios Konstitucijos ilgaamžiškumas turi keletą priežasčių. Visų pirma, daugelis Konstitucijos straipsnių yra trumpi ir turi lanksčią formuluotę, kuri leidžia konstitucinių normų aiškinimą. Be to, JAV Konstitucija numato Konstitucijos pataisų ir papildymų mechanizmą, leidžiantį ją papildyti įvairiomis kitomis naujomis normomis.

---

[55] Vitas Vasiliauskas, *Užsienio teisės istorijos chrestomatija*. (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999), 99.
[56] Egidijus Jarašiūnas, *supra* note 42, p. 39.
[57] Robert Maddex, *Constitutions of the world.* (Washington: CQ Press, 2008), 477.
[58] Milda Vainiutė, „Teisėkūros stabilumo orientyras – konstitucija kaip nekvestionuojama tautos priimta arba aprobuota aukščiausioji teisė: pirmosios pasaulio konstitucijos pavyzdys,“ iš *Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos: mokslo studija,* Vytautas Šlapkauskas, Darijus Beinoravičius, Milda Vainiutė, Mantas Liesis, Saulius Arlauskas, Saulius Katuoka, Mindaugas Maksimaitis, Ernestas Spruogis, Antanas Šenavičius (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012), 250.
[59] Konrad Zweigert ir Hein Kotz, *Lyginamosios teisės įvadas* (Vilnius: Eugrimas, 2001), 207.

Pasak G. Kalinausko, „JAV valdžių padalijimo principo esmė nuo pat jo įtvirtinimo buvo ir yra ne tik valdžios institucijų atskyrimas realizuojant skirtingas funkcijas, bet ir jų tarpusavio kontrolė, bendradarbiavimas bei pusiausvyra siekiant, kad nebūtų pažeistas, kaip Aukščiausiasis Teismas įvardijo Nixon v. United States, (418 U.S. 683 (1974) byloje, konstitucinis lygiavertės, efektyvios valdžios principas“[60].

Valdžių padalijimo principas neveiktų pilnavertiškai, jeigu valdžios tik būtų atskirtos taip pat svarbu ir valdžių sąveikavimas. E. Jarašiūnas pabrėžia, kad „konstitucinėje praktikoje žinomi įvairūs valdžių pusiausvyros institucinio užtikrinimo būdai. Vienas jų, įtvirtintas JAV Konstitucijoje, vadinamas „stabdžių ir atsvarų“ sistema. Tai JAV aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų organizacijos ir funkcionavimo pagrindas“[61]. „Federalisto užrašuose išdėstytą teoriją, pagal kurią konstitucionalizmas, be valdžių padalijimo, reikalauja dar ir „stabdžių ir atsvarų“ tarp svarbiausių politinių lošėjų – karaliaus, prezidento arba kabineto, nacionalinio susirinkimo, arba parlamento, ir teisėjų – sistemos, 1787 m. rašydamas Amerikos Konstituciją iškėlė J. Madisonas“[62]. Lina Griškevič pažymi, kad „The Federalist“ 48 numeryje J. Madisonas pagrindė būtinybę Konstitucijoje įtvirtinti „stabdžių ir atsvarų“ sistemą. Jo pagrindinę mintį išreiškė pastarojo numerio antraštė „Valdžios neturėtų būti atskirtos iki tokio lygio, kad neturėtų konstitucinių galių kontroliuoti viena kitos“[63]. Anot M. Maksimaičio, „stabdžių ir atsvarų“ sistema, suteikia valdžioms galimybę daryti viena kitai tam tikrą poveikį, neutralizuoti galimus uzurpatoriškus kitų institucijų ketinimus: Kongresas per biudžetą gali kontroliuoti Vyriausybę; įstatymams priimti reikia abiejų Kongresų rūmų sutikimo; Atstovų rūmai gali kelti prezidentui baudžiamąjį persekiojimą, o Senatas teisti; prezidentui reikia Senato sutikimo skirti aukščiausius valstybės pareigūnus; prezidentas turi Kongreso priimtų įstatymų veto teisę; teismui pavesta kontroliuoti Kongreso priimtų ir prezidento pasirašytų įstatymų konstitucingumą ir kt.“[64]. Šie ir kiti pavyzdžiai puikiai padeda pavaizduoti valdžių tarpusavio sąveikavimą. Valdžios priimdamos spendimus ne tik vieną kitą kontroliuoja, bet tuo pačiu ir tam tikra prasme bendradarbiauja priimdamos valstybei svarbius sprendimus.

E. Jarašiūno teigimu, „stabdžių ir atsvarų“ sistema užtikrina valdžių stabilumą, palaiko valdžios institucijų pusiausvyrą, yra vienas iš valstybės valdžios institucijų veiklos teisėtumo užtikrinimo garantijų. Taip teigti leidžia 200 metų JAV konstitucinė praktika“[65]. Svarbu pabrėžti,

[60] Gintaras Kalinauskas, „Parlamentinės kontrolės modelis ir jo įtvirtinimo ypatumai Jungtinėse Amerikos Valstijose: doktrininis ir praktinis požiūriai,“ *Jurisprudencija* 2, 80 (2006): 51.
[61] Egidijus Jarašiūnas, *supra* note 49, p. 136.
[62] Jen Erik Lane, *supra* note 29, p. 139.
[63] Lina Griškevič, *supra* note 38, p. 156.
[64] Mindaugas Maksimaitis, *Užsienio teisės istorija* (Vilnius: Justitia, 2002), 309.
[65] Egidijus Jarašiūnas, *supra* note 49 p. 137.

kad šis „stabdžių ir atsvarų“ mechanizmas, o taip pat pilietinės ir teisminės kontrolės virš valdžios institucijų veiksmų sistema gana efektyviai užkerta piktnaudžiavimo valdžia galimybes.

Dėl visų paminėtų priežasčių Jungtinių Amerikos Valstijų politinė sistema turi didelį potencialą išlaikyti valstybės politinį stabilumą ir užtikrinti pozityvią visuomenės plėtros dinamiką. Kaip pažymi A. Dicey, „kiekviena valdžia, t.y. vykdomoji, įstatymų leidžiamoji ar teisminė, ar ji priklausytų šaliai, ar atskiroms valstijoms, yra pavaldi ją kontroliuojančiai konstitucijai. Nei Jungtinių Valstijų prezidentas, nei kongreso rūmai, nei Masačiusetso gubernatorius, nei Masačiusetso įstatymų leidybos valdžia ar įstatymų leidybos susirinkimas juridiškai negali pasinaudoti jokia teise, kuri prieštarauja konstitucijos straipsniams“[66]. Kiekviena iš penkiasdešimties JAV valstijų turi labai daug autonomijos ir savivaldos teisių. Kiekviena valstija turi savo konstituciją, kurios per savo pagrindinius bruožus pakartoja JAV Konstituciją.

Pasak D. Butvilavičiaus, „kartu su valdžių padalijimo principu bei „stabdžių ir atsvarų“ sistema kertiniu JAV Konstitucijos akmeniu taip pat laikomas federalizmas. Jis išreiškia paskirstytų federalinės ir valstijų valdžios galios sistemą, laiduojančią teisėkūros dualizmą: centrinė valdžia kuria teisę visai valstybei, kiekviena valstija pati sau“[67]. Tačiau, kaip pažymėjo Ballard C. Campbell, „iki 1932 m. federalinės valdžios vaidmuo buvo labai ribotas ir atskiroms valstijoms tekdavo pagrindinė atsakomybė formuojant savo vietinius įstatymus“[68]. Taigi federalinė valdymo sistema buvo oficialiai įteisinta, o didelė dalis įgaliojimų priskirta atskirų valstijų valdžios ir vietos valdžios institucijoms.

Apibendrinant galima teigti, kad JAV Konstitucija tapo pavyzdžiu ir kitoms valstybės siekiančioms šalims. Kaip pabrėžia D. Butvilavičius, „stabili konstitucija gali lemti nuoseklią valstybės institutų raidą, būti politinio stabilumo, individualių laisvių, ekonominio vystymosi ir socialinės pažangos pagrindas. JAV konstitucionalizmo istorija liudija, kad pirmoji pasaulio rašytinė konstitucija per daugiau nei du gyvavimo šimtmečius gana sėkmingai įveikia iššūkius, kuriuos lemia kokybinės socialinio gyvenimo transformacijos“[69]. JAV Konstitucija yra politinio kompromiso rezultatas. JAV Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo principas reikalauja, kad politinis kompromisas būtų pagrindinis būdas spręsti viešojo administravimo problemas ir išlaikyti JAV visuomenės interesų pusiausvyrą.

---

[66] Albert Venn Dicey, *Konstitucinės teisės studijų įvadas* (Vilnius: Eugrimas, 1999), 101.

[67] Darius Butvilavičius, „Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidento konstitucinis statusas,“ iš *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje: kolektyvinės monografijos,* Gediminas Mesonis, Armanas Abramavičius, Toma Birmontienė, Tomas Blinstrubis, Darius Butvilavičius, Roberta Firavičiūtė, Kristina Grigienė, Egidijus Jarašiūnas, Mindaugas Maksimaitis, Laimonas Markauskas, Indrė Pukanasytė, Birutė Sabatauskaitė, Vytautas Sinkevičius, Milda Vainiūtė, Elena Vaitiekienė, Juta Večerskytė, Juozas Žilys (Vilnius: MES, 2011), 382.

[68] Ballard C. Campbell, *Representative Democracy: public policy and Midwestern legislatures in the late nineteenth century* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1980), 54.

[69] Darius Butvilavičius, „Tautos atstovybės intervencijos į Konstitucijos tekstą ribojimai: Konstitucijos stabilumo aspektas,“ *Socialinių mokslų studijos* 2, 6 (2010): 166.

2.1.1. Jungtinių Amerikos Valstijų įstatymų leidžiamoji valdžia

JAV Konstitucijoje pabrėžiama, kad „visi čia nustatyti įstatymų leidžiamosios valdžios įgaliojimai priklauso Jungtinių Valstijų Kongresui, kurį sudaro Senatas ir Atstovų Rūmai.“[70] „JAV (I str., 8 ir 9 sk.) numato labai griežtas Kongreso veiklos ribas. Konstitucija apibrėžia tas visuomeninio gyvenimo sritis, kurias reguliuodamas Kongresas gali leisti įstatymus, taip pat tas visuomeninio gyvenimo sritis, kuriose to daryti parlamentas negali“[71]. Galima pastebėti, kad JAV Konstitucijoje įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencijos sritys yra labai aiškiai apibrėžtos.

G. Kalinauskas pažymi, kad „Senato ir Atstovų rūmai tarpusavyje (priešingai negu Didžiojoje Britanijoje) yra lygiaverčiai ir pagal rinkimo tvarką, ir pagal kompetencijos apimtį. Įtvirtinta dvipartinė rinkimų sistema bei periodiškas rūmų atnaujinimas dar labiau padidina kiekvienų rūmų savarankiškumą“[72].

Periodiškas rūmų atnaujinimas taip pat skatina ir visapusišką demokratijos įsigalėjimą JAV. „Kongreso narių rinkimai vykdomi remiantis visuotinumo principu, lygiuose, tiesioginiuose, slaptuose rinkimuose“[73]. G. Mesonis pažymi, kad „parlamento rūmai yra sudaromi skirtinga tvarka ir skirtingai atstovauja gyventojų skaičiui. Tad didesnė (pagal gyventojų skaičių) valstija turi daugiau atstovų. Senate valstijos atstovaujamos nepriklausomai nuo gyventojų skaičiaus jose. Kiekviena valstija deleguoja po du atstovus į Senatą“[74]. Tačiau reikia pabrėžti, kad ši tvarka buvo pakeista, pasak M. Maksimaičio, „1913 m. buvo pakeista Senato sudarymo tvarka, atsisakant praktikuotų netiesioginių jo rinkimų ir nustatant tiesioginius (XVII pataisa)“[75]. Kaip ir prognozavo J. Madisonas, „Senato sudarymo tvarka pagal atskirų valstijų aktus išsaugojo valstijų prerogatyvą senatorių atžvilgiu. Valstijų įstatymų leidėjai reguliariai pateikia raštiškus nurodymus savo senatoriams dėl balsavimo, priimant konkrečius įstatymus“[76].

Atstovų Rūmai susideda iš 435 narių, iš kurių kiekvienas narys yra renkamas kas dvejus metus savo rinkimų apygardoje. Nuo valstijos gyventojų skaičiaus priklauso Atstovų Rūmų narių skaičius. Senatą sudaro 100 narių, kurie yra renkami kas šešerius metus, tačiau trečdalis Senato narių perrenkami kas dvejus metus.

---

[70] *Užsienio šalių konstitucijos* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004), 268.
[71] Gediminas Mesonis, „Jungtinių Valstijų Konstitucija,“ iš *Šiuolaikinė Konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija*, Toma Birmontienė, Ona Buišienė, Egidijus Jarašiūnas, Gediminas Mesonis, Viktorija Staugaitytė, Milda Vainiutė, Elena Vaitiekienė, Saulė Vidrinskaitė, Juozas Žilys (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005), 44-45.
[72] Gintaras Kalinauskas, *supra* note 60, p. 51.
[73] Elena Vaitiekienė ir Gediminas Mesonis, *Lyginamoji konstitucinė teisė* (Vilnius: Justitia, 2011), 221.
[74] Gediminas Mesonis, *op. cit.*, 43.
[75] Mindaugas Maksimaitis, *supra* note 64, p. 313.
[76] William H. Riker, „The Senate and American Federalism,” *American Political Science Review*, 49, 2 (1955), 457.

Reikia pažymėti, kad per pastaruosius 150 metų respublikonų ir demokratų partijų veikla yra neatskiriamas JAV politinio proceso veiksnys. Šiuo metu šios dvi pagrindinės partijos vaidina svarbų vaidmenį federalinių ir atskirų valstijų valdžių formavimesi. „Politinės partijos suklestėjo JAV politinėje arenoje 1790 m. pabaigoje taip pakeisdamos ne tik Amerikos rinkimų procesą, bet ir visos Amerikos politinės sistemos veiklą“[77].

Kaip pažymi M. Vainiutė, „aptariant senatorių ir Atstovų rūmų narių teisinį statusą, paminėtina, kad jie negali eiti jokių kitų pareigų valstybės valdžios institucijose. [...] Abejų rūmų nariai naudojasi imuniteto ir indemniteto teise, turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę. Kongreso nariai yra nepriklausomi, vadinasi, abeji rūmai negali būti paleisti, nepasibaigus įgaliojimų laikui“[78]. Nors Atstovų Rūmų ir Senato narių funkcijos yra panašios, tačiau skiriasi jų atstovavimas, nes Atstovų Rūmų nariai atstovauja rinkimines apygardas, o senatoriai atstovauja valstijas.

Pasak M. Vainiutės, „Kongreso kompetencija gali būti skirstoma į bendrąją ir specializuotą. Pirmuoju atveju abeji rūmai priima įstatymus ir rezoliucijas Konstitucijoje nustatytais klausimais bendru sprendimu. Kiekvieni rūmai taip pat turi savo specialius įgaliojimus, taigi tokiu atveju įstatymus kiekvieni rūmai priima atskirai“[79]. Tačiau kaip teigia G. Kalinauskas, „Kongreso kompetenciją nepakanka analizuoti tik Konstitucijos nuostatas, nes Konstitucijos kūrėjai įtvirtino tik pagrindinę, bet ne vienintelę aukščiausiųjų valdžios institucijų kompetenciją, todėl būtina nagrinėti ir Aukščiausiojo Teismo praktiką, kurioje ne tik aiškinamos Konstitucijos nuostatos, bet ir sprendžiami įstatymų leidžiamosios bei vykdomosios valdžių ginčai, kuomet nėra tiesiogiai nurodoma, kas privalo vykdyti vienas ar kitas valdžios funkcijas“[80]. Santykiai tarp leidžiamosios ir vykdomosios valdžių yra grindžiami bendradarbiavimo ir konkurencijos principais, o tai atitinka „stabdžių ir atsvarų“ mechanizmo veikimą. Kartais tokia konfrontacija pereina į gana „aštrią“ formą, bet tai nutinka labai retai. Paprastai visi ginčai tarp įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios yra spręstini politinio kompromiso pagrindu.

Kaip jau buvo minėta ankščiau, „svarbiausia Kongreso funkcija – tai įstatymų leidyba. Visi įstatymų projektai, priimti Atstovų Rūmų ir Senato, prieš pradėdami galioti turi būti pateikti Jungtinių Valstijų Prezidentui. Jeigu Prezidentas įstatymo projektui pritaria, jį pasirašo, jei ne, grąžina pateikdamas savo pastabas rūmams, pasiūliusiems šį įstatymo projektą; šie rūmai įrašo prezidento pastabas į savo protokolą ir įstatymo projektą svarsto iš naujo. Kai įstatymo projektas dar kartą priimamas dviejų trečdalių šių rūmų narių balsų dauguma, jis su Prezidento pastabomis

[77] John Kenneth White ir Daniel M. Shea, *New Party Politics: From Jefferson and Hamilton to the Information Age* (New York: Bedford/St. Martin’s, 2000), 14.
[78] Milda Vainiute, *supra* note 58, p. 263.
[79] *Ibid.*, p. 264.
[80] Gintaras Kalinauskas, *Parlamentinė kontrolė II dalis. Praktika,* (Vilnius: Registrų centras, 2011), 88.

siunčiamas į kitus rūmus, kurie jį taip pat svarsto iš naujo. Pritarus dviem trečdaliams šių rūmų narių, įstatymo projektas tampa įstatymu“[81]. Svarbu pabrėžti, kad Kongrese nėra jokios partinės drausmės, ir Kongreso nariai balsuoja, atsižvelgdami į savo rinkėjų interesus.

Tačiau JAV ganėtinai įdomiai veikia veto teisę. Anot D. Butvilavičiaus, „Prezidentas turi teisę vetuoti pateiktą Kongreso įstatymo projektą. Bet Prezidento veto gali būti taikomas ne visiems teisės aktams. JAV Aukščiausiasis Teismas byloje *Hollingsworth v. Virginia* (1798 m.) išaiškino, kad Prezidentas neturi jokių oficialių įgaliojimų priimant Konstitucijos pataisas. Todėl Konstitucijos pataisų priėmimas ir įsigaliojimas nepriklauso nuo Prezidento pritarimo joms ir pasirašymo. Tai reiškia, kad Prezidentas neturi teisės vetuoti Konstitucijos pataisų“[82]. Kaip rašo JAV autoriai M. Shugart ir J. Carey, „ne visi didele balsų persvara išrinkti prezidentai turi galimybę realizuoti veto teisę, nes prezidento veto beveik visada gali būti įveiktas teisės aktų leidėjų atitinkama dauguma“[83]. Taip pat svarbus aspektas, kad JAV Prezidentas turi teisę taikyti eilutės veto. Eilutės veto – tai puiki sistema, nes tik dėl kelių nepriimtinų teisės normų esančių įstatymo projekte, nėra būtina atmesti viso įstatymo.

Kaip teigia G. Kalinauskas, „Kongresas, kaip ir kiekvienas demokratinėje valstybėje veikiantis parlamentas, vykdo ne tik įstatymų leidybos, bet ir kontrolės funkcijas [...]. Kontrolės funkcijos būtinumas yra suprantamas, nes nėra kito būdo Kongresui sužinoti, ar jo priimti aktai yra įgyvendinami, ar nereikia priimti naujų papildomų aktų, ar nepiktnaudžiaujama juo įgyvendinant“[84]. Pasak G. Kalinausko, „Kongreso vykdoma kontrolė yra vienas iš „stabdžių ir atsvarų“ mechanizmo elementų, užtikrinantis ne tik nepertraukiamą ir veiksmingą visų Kongreso funkcijų, ypač įstatymų leidybos vykdymą, bet ir garantuojantis valdžių tarpusavio pusiausvyrą“[85]. Kaip pažymi T. Maddex, „Kongreso galioje yra reguliuoti prekybą, mokesčių rinkimas, karo paskelbimas, valiutos kurso reguliavimas ir kt.“[86].

Iš pateiktų pavyzdžių gali susidaryti tam tikras įspūdis, jog JAV įstatymų leidžiamosios valdžios rankose sutelktos itin didelės galios. Anot A. Vaišvilos, „JAV valdžių padalijimo teorijos kūrėjai A. Hamiltonas ir J. Medisonas savo veikale „Rašiniai apie federaciją“ (1787-1788) parlamento dominavimą vertino kaip ne mažiau pavojingą visuomenės demokratinei plėtrai nei vienos asmens tironiją“[87]. Pasak R. Maddex, „priešingai nei Britų parlamentas, JAV Kongresas nėra aukščiausia institucija, bet „stabdžių ir atsvarų“ sistemoje aiškiai atskirianti įstatymų leidybos ir teismines galias. Ji taip pat neturi parlamentinės galios kontroliuoti

[81] Užsienio šalių konstitucijos, *supra* note 70, p. 271.
[82] Darius Butvilavičius, *supra* note 67, p. 395.
[83] Matthew Soberg Shugart ir John M. Carey, *Presidents and Assemblies: Constitutional design and electoral dynamics* (New York:Cambridge University Press, 1992), 155.
[84] Gintaras Kalinauskas, *supra* note 80, p. 92-93.
[85] Gintaras Kalinauskas, *supra* note 60, p. 50.
[86] Robert L. Maddex, *supra* note, p. 479.
[87] Alfonsas Vaišvila, *supra* note 17, p. 548.

vykdomąją valdžią per interpeliacijos mechanizmą. Taip pat negali klausinėti Prezidento kabineto departamentų vadovų, balsuoti dėl pasitikėjimo jais ir atšaukti juos iš pareigų. Bet teisingumo dėlei reikia pripažinti, kad Kongresas turi galimybę tirti vykdomosios valdžios veiksmus“[88]. Kaip teigia G. Kalinauskas, „Kongreso pobūdis skiriasi nuo parlamento kontrolės, vykdomos kitose valstybėse tuo, kad JAV Kongresas ir prezidentas yra lygiaverčiai valdžios partneriai, visiškai nepriklausomi vienas nuo kito. Lygiavertę partnerystę užtikrina „stabdžių ir atsvarų“ sistema, kurią sudaro ir Kongreso kontrolės instrumentai“[89]. Tik esant lygiavertėms valdžios, valstybėje galima užtikrinti stabilumą, kad nei viena valdžia savo veiksmais nepradės kištis į kitoms valdžioms priklausančią kompetencijos sritį.

Taip pat „Senatui priklauso išimtinė teisė svarstyti visas apkaltos bylas. Tokiais atvejais posėdžiausiantys senatoriai privalo prisiekti. Jeigu apkalta taikoma Jungtinių Valstijų Prezidentui, posėdžiui pirmininkauja Aukščiausiojo Teismo pirmininkas; nė vienas pareigūnas negali būti nuteistas, jeigu nuteisimui pritaria mažiau nei du trečdaliai posėdyje dalyvaujančių Senato narių“[90]. Pasak V. Bacevičiaus, „JAV Konstitucijoje nėra detalizuota, kas laikytina „valstybės pareigūnu“. Remiantis JAV nusistovėjusia samprata, apkalta yra taikoma Prezidentui, viceprezidentui, teisėjams ir aukštiems vykdomosios valdžios pareigūnams“[91]. Kaip pastebi R. Maddex, „iš viso JAV Prezidentams buvo inicijuotos trys apkaltos procedūros „Andrew Johnson 1868 m. buvo inicijuota apkalta, tačiau vieno balso persvara jis išsaugojo prezidento poziciją, Richard Nixon 1974 m. atsistatydino pats, taip išvengdamas beprasidedančios apkaltos, William Jefferson Clinton 1999 m. apkalta inicijuota Atstovų rūmų, tačiau nebuvo tam pritarta Senate.“[92].

Reikia pabrėžti, kad Senato ir Atstovų rūmų įgaliojimai yra labai aiškiai atskirti. „Senatas, ir Atstovų rūmai turi tik jiems skirtus įgaliojimus. Štai Senatas tvirtina Jungtinių Valstijų prezidento paskirtus Aukščiausiojo Teismo teisėjus, ministrus, pasiuntinius ir kitus aukštus pareigūnus. Senatas turi teisę dviejų trečiųjų balsų dauguma pritarti tarptautinėms sutartims, kurias po to ratifikuoja prezidentas. Atstovų rūmai turi išimtinę teisę pateikti Kongresui įstatymų projektus, susijusius su finansiniais klausimais“[93]. M. Maksimaitis pastebi, kad „Atstovų rūmai gali kelti prezidentui baudžiamąjį persekiojimą, o Senatas teisti“[94]. Pagal Konstituciją Atstovų Rūmai tvirtina metinį biudžetą ir taip kontroliuoja vieną iš svarbiausių vykdomosios valdžios funkcijų – finansinę politiką.

[88] Robert L. Maddex, *supra* note 57, p. 479.
[89] Gintaras Kalinauskas, *supra* note 80, p. 108.
[90] *Užsienio šalių konstitucijos*, *supra* note 70, p. 269.
[91] Vaidotas Bacevičius, „Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai,“ *Jurisprudencija* 9, 111 (2008): 95.
[92] Robert L. Maddex, *op. cit.*, p. 478.
[93] Milda Vainiute, *supra* note 58, p. 265.
[94] Mindaugas Maksimaitis, *supra* note 64, p. 309.

2.1.2. Jungtinių Amerikos Valstijų įstatymų vykdomoji valdžia

Kiekvienoje valstybėje šalies vadovas užima ypatingą vietą. Labai įdomus faktas, kad šio instituto gyvavimo pradžia būtent laikoma JAV. Pasak A. Bakavecko, „Prezidento institutas funkcionuoja pasaulyje jau daugiau kaip 200 metų. Jo tėvyne teisėtai laikomos Jungtinės Valstijos (pirmasis prezidentas – Džordžas Vašingtonas (1788–1797)). Kitaip nei kitos XVIII a. valstybės, kuriose aukščiausia valdžia turėjo monarchinį, paveldimą pobūdį, šios šalies 1787 m. Konstitucija nustatė, kad valstybės ir federalinės vykdomosios valdžios vadovą renka gyventojai, t. y. įtvirtino valstybės vadovo renkamumo principą“[95]. Kaip teigia D. Butvilavičius, „Jungtinių Valstijų Konstitucija nustato tris teisės būti renkamu JAV Prezidentu reikalavimus: amžiaus, sėslumo ir pilietybės. Pagal XII-ąją JAV Konstitucijos pataisą tokie patys reikalavimai keliami ir Jungtinių Valstijų viceprezidentui“[96].

Kaip teigia M. Varaška, „diskutuojant ir vystant Prezidento institucijos konstitucinį statusą buvo keliami keturi pagrindiniai tikslai. Pirmieji du – valstybės vadovas turi būti renkamas taip, jog jo kandidatūra atitiktų daugumos piliečių valią, teisė būti renkamam valstybės vadovu priklausytų kiek galima didesnei Tautos narių daliai – atspindėjo Tautos atstovavimo principą. Kiti du – išrinktas valstybės vadovas neturėtų pernelyg daug įgaliojimų prieš kitas valdžios įstaigas (netaptų tironu), valstybės vadovas savo įgaliojimus galėtų eiti tik ribotą laiką – kilo iš valdžių padalijimo principo“[97].

Kai kurie mokslininkai pastebi, kad prezidento ir jo institucijos galia ir turimos įtakos, lyginant su kitomis dviem valdžiomis, priklauso nuo išrinkto prezidento asmeninių savybių. Anot A. Vaišvilos, „kai į Baltuosius rūmus ateina silpni prezidentai, JAV Kongreso valdžia automatiškai sustiprėja tiek vidaus, tiek užsienio politikos srityje. Tada kongresas diktuoja Prezidentui savo valią, ypač sprendžiant ekonomines šalies problemas. Tuo tarpu Prezidentu tapus stipriai asmenybei (E. Jacksonas (1829-1837), A. Lincolnas, F. Roosveltas...), Prezidento ir Kongreso santykiuose Prezidento įtaka gerokai sustiprėdavo“[98]. Nors formaliai visos JAV valdžios šakos yra lygios ir turi vienodas galias, tačiau XX amžiuje išryškėjo tendencija dėl vykdomosios valdžios įgalinimų sustiprinimo. Ši tendencija ypač sustiprėjo per Antrąjį pasaulinį karą. Tas procesas tęsėsi ir „šaltojo“ karo metu. Vykdomosios valdžios įgaliojimų stiprinimo fone automatiškai padidėjo JAV Prezidento vaidmuo, jo įtaka vidaus ir užsienio politikai.

---

[95] Audrius Bakaveckas, „Lietuvos Respublikos prezidento įgaliojimai vykdomosios valdžios srityje,“ *Jurisprudencija* 42, 34 (2003): 70.
[96] Darius Butvilavičius, *supra* note 67, p. 382.
[97] Mantas Varaška, „Valstybės vadovo įgaliojimų trukmės problema valstybės valdymo formose: lyginamasis aspektas“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012), 39.
[98] Afonsas Vaišvila, *supra* note 17, p. 563.

Reikia pažymėti, kad 1920 m. didžioji depresija padarė milžinišką įtaką valstybės politinei sistemai. Pasak F. Zakaria, „1933 m. Prezidentas Ruzveltas suprato realų pavojų JAV egzistavimui, nes Amerikos ekonominė ir politinė sistema buvo netoli žlugimo ribos“[99]. Prezidentas Ruzveltas ryžtingai reagavo į katastrofinę nacionalinio ūkio padėtį ir šalyje inicijavo radikalią pertvarką, pradedant finansine intervencijos programa į JAV ekonomiką. Todėl federalinės valdžios vaidmuo išaugo. Tuo tarpu, kaip pažymi O. Key, „iki 1932 m. federalinė valdžia amerikiečių akyse buvo tolima institucija su ribotomis galimybėmis“[100]. Bet per labai trumpą laiką federalinė valdžia tapo institucija, kuri iš esmės galėjo paveikti visų piliečių gyvenimą ir likimą.

Kaip pažymi E. Vaitiekienė ir G. Mesonis, „JAV Prezidentas yra valstybės galva, svarbiausias šalies pareigūnas. JAV Konstitucijos tekstas šiuo klausimu labai lakoniškas. Tepasakyta, kad „vykdomoji valdžia priklauso prezidentui“. Taigi ši institucija priimdama sprendimus nėra kolegiali, nors tai būdinga beveik visoms Europos valstybių vyriausybėms. JAV Prezidentas neatskaitingas Kongresui, kuris tegali pašalinti Prezidentą apkaltos proceso tvarka“[101]. Skirtingai nuo daugelio kitų valstybių, JAV nėra įsteigta Ministro Pirmininko pareigybės. Tačiau teigti, kad JAV nėra Vyriausybės, būtų klaidinga. JAV tam tikra prasme Ministro Pirmininko pareigas atlieka šalies vadovas. Pasak A. Bakavecko, „kabinetą sudaro sekretoriai (vadinamieji ministrai), kuriuos skiria ir atleidžia iš pareigų Prezidentas. Jie taip pat tiesiogiai pavaldūs ir atskaitingi valstybės vadovui“[102]. „JAV sąvoka „vykdomoji valdžia” paprastai reiškia prezidentą ir jo bendražygius“[103].

R. Weaver ir B. Rockman išskiria svarbiausius JAV vykdomosios valdžios tikslus: „nukreipti valstybės išteklius ten, kur jie efektyviausiai bus panaudoti; koordinuoti įtakingų grupių prieštaringus tikslus ir nukreipti juos į darnią visumą; užtikrinti politinį stabilumą; užmegzti ir palaikyti tarptautinius įsipareigojimus prekybos ir nacionalinės gynybos sferoje; ir užtikrinti, kad visuomeniniai prieštaravimai neperaugtų į pilietinį karą“[104].

Svarbu pabrėžti, kad JAV Konstitucijoje Prezidentui yra nustatytas dviejų kadencijų terminas. „Šalies piliečiai renka rinkikų kolegiją, kuri renka JAV Prezidentą. Kiekvienoje valstijoje renkama tiek rinkikų kolegijos narių, kiek valstija turi Senate ir Atstovų rūmuose. [...] Jeigu dėl kokių nors aplinkybių rinkikų kolegija negali išrinkti Prezidento (balsai pasidalija tarp

[99] Fareed Zakaria, *The post-American world* (London: W.W. Norton & Company LTD, 2012), 251.
[100] Vladimir Orlando Key, Jr. *The Responsible Electorate: rationality in presidential voting,* (New York: Random House, 1966), 31.
[101] ElenaVaitiekienė ir Gediminas Mesonis, *supra* note 73, p. 225.
[102] Audrius Bakaveckas, *supra* note 95, p. 71.
[103] Audrius Bakaveckas, „Vykdomosios valdžios sąvoka, funkcijos ir jos santykis su administracine teise,“ *Jurisprudencija* 24, 16 2002: 38.
[104] Weaver R. Kent ir Bert A. Rockman, *Do Institutions Matter? Government Capabilities in the US and Abroad* (Washington, DC: The Brookings Institution, 1993), 6.

kelių kandidatų), tada, kaip numatyta Konstitucijoje (XII pataisoje), šalies Prezidentą renka Atstovų rūmai, o Viceprezidentą – Senatas“[105]. Iš tikrųjų JAV rinkėjai balsuoja ne už kandidatą į Prezidentus, bet už rinkikų sąrašą, kur atskiri rinkikai žadą remti tam tikrą kandidatą į Prezidentus. Rinkikų kolegijos narių balsai yra paskirstomi pagal tam tikrą schemą, pagal kurią „laimėtojas gauna viską“. Nors ši sistema dažnai yra kritikuojama, o ypač po 2000 metų Prezidento rinkimų, kai po užsitęsusių Prezidento postas atiteko Dž. Bušui, tačiau mažai tikėtina, kad tokia rinkimų tvarka bus atšaukta artimiausioje ateityje, nes ši rinkimų tvarka gerai apsaugo valdančiąsias partijas prieš galimas destabilizuojančias „staigmenas“.

Pasak. R. Maddex, „vienas iš originaliausių aspektų JAV Konstitucijoje yra prezidentavimo pobūdis. Nors Prezidento galios labiausiai priklauso nuo tam tikro laikmečio ir personalijos, Prezidento vaidmuo rūmams ir vyriausybei, bet išskirtinė valdžia sukoncentruota gynybos ir užsienio reikaluose, jo pozicija kaip vadovo vieno iš dviejų pagrindinių partijų ir keturių metų terminas padaro šią pareigybę įtakinga“[106].

JAV Konstitucijos II straipsnyje 4 skyriuje pažymima, kad „prezidentas, viceprezidentas ir visi Jungtinių Valstijų pareigūnai gali būti pašalinami iš pareigų, kai apkaltos procedūra jie pripažįstami kaltais dėl valstybės išdavimo, kyšininkavimo ar kito sunkaus arba nesunkaus nusikaltimo padarymo“[107]. Anot D. Butvilavičiaus, „JAV Konstitucija eksplicitiškai neįtvirtina jokių vykdomosios valdžios imunitetų. Joje taip pat nėra kalbama apie teisinių veiksmų ar priemonių taikymo Prezidento atžvilgiu ribojimus. Tačiau teismuose nagrinėtų konstitucinių ginčų sprendimai atskleidžia tam tikrus implicitinius Prezidento „neliečiamumo“ aspektus. Byloje *Nixon v. Fitzgerald* (1982 m.) Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad Prezidentas turi absoliutų imunitetą nuo civilinės atsakomybės už žalą, kuri grindžiama jo oficialiais veiksmais. Savo sprendimą teismas, be kita ko, motyvavo tuo, kad imuniteto absoliutumą funkciškai lemia Prezidento pareigų unikalumas, pagrįstas konstitucine valdžių padalijimo tradicija ir tautos istorija“[108]. Apkalta – tai kraštutinė priemonė, per kurią gali būti pašalintas iš pareigų Prezidentas, Viceprezidentas, Kongreso nariai bei Aukščiausiojo teismo teisėjai. Per 200 metų JAV Konstitucijos gyvavimo metus, buvo tik 16 atvejų, kai Atstovų Rūmai inicijavo pareigūnų pašalinamą iš pareigų. Tarp jų buvo du prezidentai, vienas senatorius, vienas Aukščiausiojo teismo teisėjas.

Kalbant apie JAV Prezidento apkaltos atvejus, reikia pažymėti, kad „1868 m. Prezidentui Andrew Johnson buvo pradėta apkaltos procedūra dėl piktnaudžiavimo tarnyba. Tačiau, jo atveju apkaltos metu pritrūko tik vieno balso ir jis išliko savo poste. 1974 m. per

[105] Gediminas Mesonis, s*upra n*ote 71, p. 40-41.
[106] Robert L. Maddex, *supra* note 57, p. 477.
[107] *Užsienio šalių konstitucijos, supra* note 70, p. 275.
[108] Darius Butvilavičius, s*upra* note 67, p. 400.

plačiai pasaulyje išgarsėjusio Votergeito skandalą Prezidentas Niksonas pats atsistatydino po to, kai Atstovų Rūmų juridinis biuras prabalsavo už pasiūlymą pradėti apkaltą. Paskutinis prezidento apkaltos atvejis įvyko 1998 m. kai Atstovų Rūmai apkaltino Prezidentą Klintoną, kad jis trukdė jo nusižengimo tyrimo procesui ir dėl Prezidento melagingų parodymų tyrimo metu. Tačiau Senatas balsų dauguma išteisino Prezidentą Klintoną. Jei Prezidentas būtų pašalinamas iš pareigų apkaltos būdų, tada jis galėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, kaip eilinis pilietis“[109]. Tokia arba panaši sistema yra taikoma beveik visose demokratinėse valstybėse tarp jų ir Lietuvoje.

JAV Konstitucijoje II straipsnio 2 skyriuje aiškiai apibrėžiami Prezidento įgaliojimai. „Prezidentas yra vyriausiasis Jungtinių Valstijų kariuomenės ir jūrų laivyno, taip pat valstijų milicijos, kai ji šaukiama Jungtinių Valstijų tikrajai tarnybai atlikti, vadas. Jis gali reikalauti, kad kiekvienas vykdomosios valdžios departamento vadovas pareikštų nuomonę raštu bet kuriuo savo kompetencijos klausimu; jis turi teisę atidėti sprendimų vykdymą arba teikti malonę asmenims, pažeidusiems Jungtinių Valstijų įstatymus, išskyrus sprendimus dėl apkaltos“[110]. P. Vinkleris cituodamas J. Nowak ir R. Rotunda pabrėžia, kad „nors JAV konstitucijos nuostatos ir užtikrina JAV Prezidentui aktyvią rolę užsienio politikoje, konstitucinėje tikrovėje šis vaidmuo yra daug reikšmingesnis. Vadovaujantį JAV prezidento vaidmenį valstybės užsienio politikoje JAV aukščiausiasis teismas pripažino *United States/Curtiss Wright Export Co* byloje, kurioje JAV aukščiausiasis teismas teigė, jog Prezidentas vienintelis turi teisę kalbėti tautos vardu, Prezidento teisė išleisti proklamaciją turi būti kildinama ne tik iš Kongreso rezoliucijos, bet ir išimtinės bei visos Prezidento kaip vienintelio įgalioto Federalinės vyriausybės organo tarptautinių santykių srityje kompetencijos“[111].

Tačiau nemažai savo įgaliojimų Prezidentas gali įgyvendinti tik pritarius įstatymų leidžiamajai valdžiai. Pasak G. Mesonio, „prezidentas, net ir turėdamas įgaliojimus įvesti nepaprastąją padėtį šalyje arba atskirose valstijose, priėmęs tokį sprendimą privalo nedelsdamas apie tai parnešti šalies Kongresui, ir šis gali atšaukti prezidento sprendimą“[112]. M. Vainiutės teigimu, „įgyvendindamas savo įgaliojimus, prezidentas leidžia įvairius teisės aktus, daugeliu atvejų jiems yra būdingas norminis pobūdis. Taigi prezidentas leidžia vykdomuosius įsakymus, kurie priimami remiantis įstatymais arba deleguotais įgaliojimais, ir reglamentuoja daugelį svarbių valstybinio valdymo klausimų, reorganizacinius planus, kuriais remiantis keičiama

[109] Robert L. Maddex, *supra* note 57, *p*. 478.
[110] *Užsienio šalių konstitucijos*, *supra* note 70, p. 275.
[111] Paulius Vinkleris, *Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002), 113.
[112] Gediminas Mesonis, *supra* note 71, p. 43.

vykdomosios valdžios institucijų sistema (tiesa, vėliau juos tvirtina Kongresas), taip pat įvairaus pobūdžio instrukcijas, direktyvas, proklamacijas, taisykles, nuostatus“[113].

Lyginant su kitomis valstybėmis, JAV išsiskiria tuo, kad šioje šalyje Prezidentas negali įstatymų leidžiamajai valdžiai pateikti įstatymų projektų. P. Ragausko nuomone, su konstitucine lyginamąja teise nesusipažinusiam žmogui gali pasirodyti ne tik keista, bet ir neįtikėtina, kad prezidentinių respublikų pirmtakių – JAV – Prezidentas įstatymų leidybos iniciatyvos teisės neturi (beje, niekada ir neturėjo)“[114]. Nors Prezidentas įstatymo leidybos teisės neturi, tačiau G. Kalinauskas pažymi, kad „Prezidentas teikdamas informaciją apie sąjungos padėtį, prideda įstatymų projektus, kuriuos reikia svarstyti Kongrese. Tokia praktika pradėjo formuotis prezidento W. Wilsono laikais, kai pridėtus įstatymo projektus vėliau Kongrese pateikdavo Kongreso atstovai, tai yra prezidento partijos nariai“[115]. „Prezidento kabineto nariai priešingai nei tradicinės parlamentinės vyriausybės taip pat neturi įstatymo leidybos galimybės“[116]. Nors prezidentas ir jo kabineto nariai neturi įstatymų leidybos teisės, tačiau JAV praktika rodo, kad į jų pasiūlymus dėl būtinų šaliai įstatymų projektų, įstatymų leidžiamoji valdžia atsižvelgia.

D. Butvilavičiaus teigimu, „nagrinėjant JAV Konstituciją nesunku pastebėti, kad joje nėra užsimenama apie prezidento teises ar pareigas federalinio biudžeto srityje. Kita vertus, tokia konstitucinė „omisija“ nereiškia, kad Kongresas negali suteikti Prezidentui galių, kurių jam tiesiogiai nesuteikia šalies Konstitucija. Vienas iš įgaliojimų formuojant valstybės pajamas ir išlaidas Prezidentui suteiktas 1921 metais Kongresui priėmus Biudžeto ir apskaitos įstatymą. Šiuo įstatymu Prezidentui pirmą kartą JAV istorijoje buvo pavesta teikti Kongresui metinį visos federalinės valdžios biudžetą“[117]. Pasak E. Jarašiūno, „nors Prezidentui suteikti didžiuliai įgaliojimai vykdyti šią funkciją, jo veiksmus gali kontroliuoti kitos dvi valdžios. Antai Konstitucijoje numatyta tokia efektyvi kontrolės priemonė kaip balsavimas dėl valstybės biudžeto. Spręsdamas klausimą dėl valstybės pajamų ir išlaidų Kongresas gali iš esmės apriboti prezidento veiklą“[118]. Kitaip tariant, jeigu Kongresas pastebi, kad šalies vadovas piktnaudžiauja savo galiomis, Kongresas gali pakeisti prezidento sprendimus remiantis Konstitucijoje nustatytomis kompetencijos galiomis.

JAV Konstitucijoje įtvirtinta, kad „Prezidentas turi teisę, Senatui pasiūlius ir pritarus, sudaryti sutartis, jeigu joms pritaria du trečdaliai posėdyje dalyvaujančių senatorių. Prezidentas, Senatui pasiūlius ir pritarus, skiria ambasadorius, kitus oficialius tarnautojus ir konsulus, Aukščiausiojo Teismo teisėjus ir visus kitus JAV pareigūnus, kurių skyrimo nuostatų

[113] Milda Vainiute, *supra* note 58, p. 268-269.
[114] Petras Ragauskas, „Lietuvos Respublikos Prezidento vaidmuo įstatymų leidyboje,“ *Politologija* 4, 28 (2002): 4.
[115] Gintaras Kalinauskas, *supra* note 80, p. 105.
[116] Robert L. Maddex, *supra* note 57, p. 478.
[117] Darius Butvilavičius, *supra* note 67, p., 397.
[118] Egidijus Jarašiūnas, *supra* note 47, p. 136.

Konstitucijoje nėra ir kurių pareigas nustato įstatymas. Tačiau Kongresas įstatymu paveda skirti tokius žemesniuosius pareigūnus, kuriuos mano esant reikalinga skirti prezidentui, teismams arba departamentų vadovams“[119].

Kas liečia JAV Prezidento įgaliojimus, reikia, pažymėti, kad „Konstitucijoje apibrėžtas vykdomosios valdžios, t.y. Prezidento, įgaliojimų sąrašas nėra baigtinis, nes dėl kai kurių Konstitucijos nuostatų bendrumo ir Aukščiausiojo Teismo praktikos Prezidentas vykdo tokius įgaliojimus, kurie nėra tiesiogiai įtvirtinti Konstitucijoje. Prezidentas gali ir privalo imtis veiksmų ne tik tada, kai Konstitucija jį įgalioja, bet ir tada, kai to reikalauja padėtis ir Konstitucija nedraudžia imtis tokių veiksmų“[120]. Prezidento veikla labai priklauso ir nuo paties asmens, jo personalijos, kiek jis yra iniciatyvus vykdant valstybei svarbius klausimus.

2.1.3. Jungtinių Amerikos Valstijų teisminė valdžia

JAV Konstitucijos III straipsnio 1 skyriuje pažymima, jog „Teisminė valdžia JAV priklauso Aukščiausiajam Teismui ir tiems žemesniems teismams, kuriuos įsteigia ir paskiria Kongresas. Aukščiausiojo Teismo bei žemesniųjų teismų teisėjai eina savo pareigas iki gyvos galvos, jeigu jų elgesys nepriekaištingas“[121]. Tačiau yra nustatyta teisėjo pašalinimo iš pareigų procedūra, jeigu jo veiksmai pažeidė Konstituciją ir kitus įstatymus.

E. Vaitiekienė ir G. Mesonis pabrėžia, kad „JAV veikia federacinė ir valstijų teismų sistemos. Federacinę teismų sistemą sudaro trijų pakopų teismai: regionų, apeliaciniai ir JAV Aukščiausiasis Teismas. Regioniniai teismai, kaip pirmosios instancijos teismai, sprendžia baudžiamąsias ir civilines bylas. [...] Apeliaciniai teismai nagrinėja apeliacijas dėl regioninių teismų, taip pat ginčus dėl tam tikrų neteisminių institucijų sprendimo (Nacionalinės darbo santykių valdybos). JAV teismas yra aukščiausioji šalies teismų institucija. Šis teismas nagrinėja ginčus dėl valstijų aukščiausiųjų teismų ir federacijos teismų sprendimų“[122]. Reikia pažymėti, kad JAV nėra Konstitucinio Teismo. Šias funkcijas atliekas Jungtinių Valstijų Aukščiausiasis Teismas.

JAV Aukščiausiajam Teismui yra suteikta teisė aiškinti svarbiausią JAV įstatymą – Konstituciją. Taigi „Jungtinių Valstijų Aukščiausiasis Teismas atlieka itin svarbią funkciją – dėl išmintingos Konstitucijos interpretacijos šis aktas nesensta, nors šalyje galioja jau daugiau nei du šimtus metų. Remiantis ja sėkmingai sprendžiamos sudėtingiausios šių dienų problemos. Ne tik šioje Konstitucijoje įtvirtintas griežtas valdžių padalijimo modelis, „stabdžių ir atsvarų“

[119] *Užsienio šalių konstitucijos, supra* note 70, p. 275.
[120] Gintaras Kalinauskas, *supra* note 80, p. 103.
[121] *Užsienio šalių konstitucijos, op. cit.*, p. 276.
[122] Elena Vaitiekienė ir Gediminas Mesonis, *supra* note 73, p. 231.

užtikrinimo pavyzdys, bet ir Konstitucijos taikymas, Aukščiausiojo Teismo Konstitucijos aiškinimo politika („gyvosios“ Konstitucijos idėja), konstitucinės justicijos įvirtinimas – svarbūs konstitucionalizmo įtvirtinimo aspektai, turėję didelę įtaką daugeliui pasaulio valstybių“[123]. Po Aukščiausiojo Teismo išaiškinimų kartais pakinta ir valdžių funkcijos. Neretai po minėto teismo išaiškinimų, valdžioms atsiranda papildomų funkcijų, t.y. išsiplečia jų kompetencijos sritys arba atvirkščiai, kai kurios funkcijos yra susiaurinamos.

Pagal valdžių padalijimo principą, visos valdžios yra lygios, tad kaip teigia M. Vainiutė, „Aukščiausiasis Teismas pagal savo padėtį valstybės valdžių sistemoje yra lygiavertis Kongresui ir Prezidentui. Jis turi galimybę daryti įtaką ir įstatymų leidžiamajai, ir vykdomajai valdžiai. Aukščiausiąjį Teismą sudaro devyni teisėjai“[124]. Reikia pažymėti, kad teisminė valdžia išsiskiria iš kitų valdžių, ne ji sudaroma profesiniu pagrindu ir svarbiausia ji turi išlikti nepriklausoma, kad kitos valdžios negalėtų įtakoti nešališkų teismų priimamų sprendimų.

T. Birmontienė pažymi, kad „teisminės valdžios nepriklausomumo klausimu itin dažnai diskutuojama, todėl, atrodytų, visos problemos yra išgvildentos ir visuotinai žinomos. Jau XVIII a. JAV Konstitucijoje buvo įtvirtintos tam tikros teisėjų nepriklausomumo garantijos, vėliau interpretuotos JAV Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje“[125]. „Jungtinėse Valstijose Aukščiausiojo Teismo nariai yra skiriami visam gyvenimui arba iki tam tikro amžiaus, pavyzdžiui, JAV – kol teisėjui sukaks 70 metų. Aišku, tai suteikia teisėjams tam tikrą nepriklausomybę“[126]. Kaip buvo minėta jau ankščiau, Prezidento paskirtus Aukščiausiojo Teismo teisėjus turi patvirtinti Senatas. Ši taisyklė daro Aukščiausiojo Teismo teisėjus tam tikra prasme priklausomais ir nuo Prezidento, ir nuo Senato. Tačiau po patvirtinimo procedūros jie tampa visiškai laisvi nuo politikų įtakos.

Pasak E. Vaitiekienės ir G. Mesonio, „šalies ir valstijų konstitucijos gana išsamiai apibrėžia teismų jurisdikciją. Teismai gali nagrinėti bylas vadovaudamiesi reikšmingu skaičiumi šaltinių. Teismai gali remtis bendrąja ir teisingumo teise, įstatymais ir sutartimis. Be to, teismai gali tiesiogiai taikyti Konstituciją. Šių taikomų šaltinių įvairovė išryškina teismų valdžią kaip tikrai reikšmingą ir savarankišką valstybinės valdžios instituciją“[127]. A. Esmein pabrėžia, „kadangi konstitucija yra aukščiausias įstatymas, tai tais atsitikimais, kai įvyksta konfliktų tarp jos ir kongreso, arba priimto įstatymo, teismas turi remtis tiktai konstitucija, nes ji turi privalomą

[123] Milda Vainiute, s*upra* note 58, p. 275.
[124] *Ibid*., p. 272.
[125] Toma Birmontienė, „Konstitucinė teismų nepriklausomumo garantijų sistema,“ iš *Teismų nepriklausomumo garantijos: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Ukrainos Konstitucinio Teismo teisėjų konferencijos medžiaga* (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2013), 16.
[126] Eivind Smith, „Įstatymų apie teismus apžvalgos aspektai,“ iš *Lietuvos Respublikos Konstitucija: tiesioginis taikymas ir nuosavybės teisių apsauga: tarptautinių konferencijų medžiaga,* Stasys Stačiokas, Juozas Žilys, Mindaugas Lošys Artūras Paulauskas, Ernest C. Raskauskas, Stepan Sokol, Evind Smith, Gražina Lašuk, Anzelmas Katkus, Vidas Kundrotas ir kt. (Vilnius: Teisė, 1994), 22.
[127] Elena Vaitiekienė ir Gediminas Mesonis, s*upra* note 73, p. 231.

vyraujančią galią. Nes, kitu atveju, įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios galios aktai iš tikro pasidarytų suvereniais ir jokios kontrolės nepasiekiami (nepaliečiami), nežiūrint tų draudimų ir apibrėžimų, kuriuos gali turėti konstitucija; prie tokių sąlygų galėtų įvykti visai neabejotini ir pavojingi savivaliavimai, nuo kurių jokiu būdu nebūtų galima apsaugoti piliečių“[128]. Anot J. Lane, „amerikietiška teisminė kontrolė priklauso išskaidytam tipui ir, remiantis iš Amerikos teisės kildinamais principais, yra vykdoma konkrečiose bylose *ex post*. Vykdyti teisminę kontrolę leidžiama visiems šalies teismams nuo žemiausio iki aukščiausio“[129]. Priimti Aukščiausiojo Teismo sprendimai yra galutiniai ir niekas negali jų nei atšaukti, nei apskųsti.

Pasak M. Maksimaičio, „šio Konstitucijos straipsnio 2 skyrius, pavesdamas teismui bylas spręsti vadovaujantis ne tik įstatymais, teisingumu, bet ir Konstitucija, suteikė jiems teisinį pagrindą vykdyti tam tikrą įstatymų konstitucingumo kontrolę: susidūręs su įstatymu, prieštaraujančiu Konstitucijai, teismas, sekdamas Konstitucijos 6 straipsniu, buvo netiesiogiai įpareigotas pirmiausia vadovautis Konstitucija, kaip aukščiausiąja šalies teise, ir kartu atsisakyti taikyti jai prieštaraujantį žemesnio rango teisės šaltinį – paprastą įstatymą“[130]. „Iš to išeina, kad teismas, įstatymais spręsdamas bet kokią bylą, gali atsisakyti pritaikyti įstatymą, kuriuo remiasi viena šalis, interpretuodamas jo konstitucingumo klausimą. Teismas tą gali padaryti tiktai dėl to, kad įstatymas yra nekonstitucingas, vadinasi, prieštarauja konstitucijos nuostatoms, iš kurių įstatymų leidėjai ima savo galią. Tokiu būdu Federacijos Teismas, kuriame tinkamai iškelta byla, gali paskelbti įstatymą nekonstitucingu ir atsisakyti jį pritaikyti, nors jis ir būtų priimtas Jungtinių Valstijų Kongreso“[131]. Šia Teismo turima galia tam tikra prasme Teismas gali suvaržyti Kongreso veiksmus, kurie prieštarauja Konstitucijai. Taip Kongresui sudaroma atsvara, kad jų priimami sprendimai būti teisėti.

Anot J. Lane, „tokia teisminė kontrolė, kai Aukščiausiasis Teismas Kongreso įstatymus gali paskelbti negaliojančiais arba Prezidento sprendimus – netaikytinais, Jungtinėse Valstijose išsirutuliojo iš precedentų. Pirmasis precedentas – plačiai žinoma 1803 m. byla *Marbury versus Madison*, kurioje teisėjo Marshallo vadovaujamas Aukščiausiasis Teismas priėmė vadinamąjį mandamusą Prezidentui. Mandamusas – tai tokia situacija, kai Aukščiausiasis Teismas įpareigoja ką nors padaryti, šiuo atveju – naujajam prezidentui vykdyti ankstesnio prezidento padarytus paskyrimus“[132]. M. Maksimaičio teigimu, „ši byla tapo precedentu, kuriuo vadovaudamasis JAV Aukščiausiasis Teismas, o jo prižiūrimi ir kiti teismai – federacijos ir valstijų, nuo tada ėmė

[128] Adhemar Esmein, *Konstitucinės teisės principai* (Kaunas: Teisininkų draugijos leidinys, 1932), 368.
[129] Jen Erik Lane, *supra* note 29, p. 161.
[130] Mindaugas Maksimaitis, *supra* note 64, p. 308.
[131] Adhemar Esmein, *op. cit.*, p. 367.
[132] Jen Erik Lane, *supra* note 29, p. 141.

kontroliuoti ne tik federacijos ir valstijų, bet ir bendrosios teisės taikymo konstitucingumą ir yra pripažinę nekonstitucingomis daugelį šimtų teisės normų“[133].

Tačiau nevisi mokslininkai tokiai teismų praktikai pritaria, pavyzdžiui A. Vaišvilos nuomone, „šitoks teisės „atidavimas“ teisėjo nuožiūrai jau virsta tam tikra teisine, socialine problema ir pačiose JAV. Šis klausimas itin paaštrėjo, kai JAV Aukščiausiasis Teismas, remdamasis 14-ta Konstitucijos pataisa, ėmė priiminėti sprendimus, griaunančius visuomenėje tradiciškai įsitvirtinusias vertybes (pvz., uždraudė viešose vietose kabinti krikščioniškus simbolius)“[134]. Kaip teigia V. Mikelėnas, „vis aštresnės kritikos sulaukia JAV Aukščiausiasis teismas, kuris didelę visuomenės dalį papiktino ir 2000 m. uždraudęs perskaičiuoti rinkėjų balsus JAV prezidento rinkimų metu ir taip nulėmęs G. Bušo pergalę“[135]. „JAV Aukščiausiojo teismo pirmininkas J. Robertsas savo nominacijos ceremonijoje teigė, kad teisėjai tėra arbitrai – jie nekuria taisyklių, o tik jas taiko“[136]. Ir tai yra gryna tiesa, teisėjai vadovaujasi jiems Konstitucijoje nustatytomis galiomis, o sprendimus priima pasiremdami Konstitucijos ir kitų įstatymų nustatytomis normomis.

Svarbu pažymėti, kad kalbant apie rašytinę Konstituciją kaip svarbiausią JAV aktą, didelį vaidmenį Amerikos politinės sistemos efektyviame funkcionavime vaidina precedento koncepcija, kuri buvo paveldėta iš senos anglosaksų kolonistų tradicijos, ir dėl kurios JAV teisėje atsirado daugelis neoficialių taisyklių. Ir nors taisyklės oficialiai nėra JAV Konstitucijos dalis, bet faktiškai tokios taisyklės turi konstitucinės teisės aktų galių. Todėl dažnai sakoma apie Jungtinėse Amerikos Valstijose dviejų konstitucijų egzistavimą: formalios ir neformalios.

Neformali konstitucija sudaryta dviem būdais. Nemaža dalis paimta iš kai kurių labai reikšmingų JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimų, kurie vėliau įgavo konstitucines normų reikšmes. Bet dar daugiau neformalios konstitucijos normų sudaro taisyklės ir nuostatos, kurios susiformavo JAV valstybingumo istorinės plėtros procese. Neformaliosios normos formaliai nėra įstatymas, tačiau, pagal JAV politinę tradiciją, neformalios ir formalios normos turi vienodą galią.

2.2. Valdžių padalijimo principo įtvirtinimas ir įgyvendinimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje

Iškovojus nepriklausomybę Lietuva žengė demokratijos keliu. „1990-1991 m. įgyta nepriklausomybė reiškė, kad Lietuva nustojo būti Sovietų Sąjungos dalimi ir įgijo suverenios

[133] Mindaugas Maksimaitis, *supra* note 64, p. 308-309.
[134] Alfonsas Vaišvila, „Demokratija ir teisė tapatumo požiūriu,“ *Jurisprudencija* 11, 101 (2007): 28.
[135] Valentinas Mikelėnas, „Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento,“ *Jurisprudencija* 2, 116 (2009): 80-81.
[136] *Ibid*., p. 81.

valstybės statusą. Tuo metu laukė didžiuliai iššūkiai: pereiti nuo totalitarizmo prie demokratijos, nuo planinio, reguliuojamo ūkio prie kapitalizmo, o svarbiausia – kurti funkcionuojančią, nekorumpuotą valstybę“[137]. Svarbu pažymėti, kad Lietuvoje visą sistemą reikėjo keisti iš pagrindų ir kurti naują demokratiškos valstybės pamatą.

Vienas iš svarbiausių tikslų buvo priimti demokratinę šalies Konstituciją. 1992 m. spalio 25 d. šis tikslas buvo įgyvendintas. „Atgimusi Lietuva tapo konstitucine valstybe *de jure*. Konstitucijoje išreikšta žmonių valia, kad tokia valstybe Lietuva taptų ir *de facto*“[138]. S. Stačiokas pabrėžia, kad „Konstitucijos preambulėje parašyta, kad lietuvių tauta priima ir skelbia šią Konstituciją siekdama atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės. Tai reiškia, kad teisinės valstybės kūrimas Lietuvoje yra konkreti konstitucinė nuostata, grindžianti svarbiausią visos politinės sistemos formavimo kryptį.[139]“ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtinta, kad „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika.“[140] Tačiau demokratinė teisinė valstybė negalėtų efektyviai funkcionuoti be valdžių padalijimo principo įtvirtinimo valstybės konstitucijoje ir jo sklandaus veikimo valstybės procesuose.

Anot J. Žilio, „nagrinėjant 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstituciją, pagrįstai teigiama, kad ši Konstitucija, išreikšdama šiuolaikinės moderniosios demokratijos dėsnius, kartu atspindi ir lietuvių tautos istorinį patyrimą kuriant valstybę ir grindžiant valstybingumo raidą savosiomis konstitucijomis“[141]. Per visą Lietuvos valstybingumo istoriją galiojo trys laikinosios ir trys nuolatinės Lietuvos Konstitucijos.

1992 m. spalio 25 d. Konstitucijos 7 straipsnis teigia, „negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“. Kaip teigia A. Sakalas, „šia nuostata įtvirtinama, kad Konstitucija yra aukščiausias valstybės įstatymas. Ji įtvirtina svarbiausius valstybės visuomeninius santykius: valstybės struktūrą, elementus, jų funkcionavimo pagrindus, kompetenciją. Ji apibrėžia tautos suverenitetą ir jo įgyvendinimo mechanizmą, tiesioginės ir

[137] Li Bennich-Björkman, „Parlamento vaidmuo kuriant Lietuvos valstybę po 1991 m.,“ iš *Parlamentarizmo genezė Europoje ir Lietuvos atvejis: tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga,* Rimvydas Petrauskas, Robert I. Frost, Liudas Truska, Li Bennich-Björkman, Juozas Žilys, Gintautas Vilkelis, Bela Pokol, Stefan Marschall, Roger Berry, Alvidas Lukošaitis (Vilnius: Parlamentinio bendradarbiavimo centras, 2008), 42.

[138] Stasys Stačiokas, „Lietuvos Respublika – teisinė valstybė,“ iš *Lietuvos Respublikos Konstitucija: tiesioginis taikymas ir nuosavybės teisių apsauga: tarptautinių konferencijų medžiaga,* Stasys Stačiokas, Juozas Žilys, Mindaugas Lošys Artūras Paulauskas, Ernest C. Raskauskas, Stepan Sokol, Evind Smith, Gražina Lašuk, Anzelmas Katkus, Vidas Kundrotas ir kt. (Vilnius: Teisė, 1994), 4.

[139] *Ibid*., p. 3.

[140] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).

[141] Juozas Žilys, „1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucija Lietuvos konstitucinio paveldo politiniuose teisiniuose kontekstuose,“ iš *Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva: mokslo studija,* Gintaras Šapoka, Darijus Beinoravičius, Antanas Šenavičius, Rūta Kazlauskienė, Alfonsas Vaišvila, Jevgenij Machovenko, Rima Ažubalytė, Egidija Tamošiūnienė, Stasys Vėlyvis, Juozas Žilys, Egidijus Kūris, Toma Birmontienė, Egidijus Jarašiūnas, Milda Vainiutė, Vytautas Sinkevičius (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 272.

atstovaujamosios demokratijos institutus“[142]. Anot K. Jankausko, „Konstitucijoje įtvirtinta aukščiausioji teisė grindžiama bendro pobūdžio neginčijamomis vertybėmis – prigimtinėmis asmens teisėmis ir laisvėmis, teisės viešpatavimu, tautos suverenitetu, demokratija, teisingumu, valdžios priederme tarnauti žmonėms ir kt.“[143]. J. Žilio teigimu, „parlamentinės demokratijos idėjos užkoduotos parlamentarizme, t.y. tokioje valdymo konstrukcijoje, kurios esminiu bruožu yra valstybės valdžių atskyrimas. Tokioje valdžių sanklodoje parlamentui, kaip Tautai atstovaujančiai institucijai, teikiamas formalusis prioritetas“[144]. Kadangi tauta tiesioginiuose rinkimuose renka parlamentų narius, jie įgauna teisę kalbėti tautos vardu, ir visi parlamentarų priiminėjami sprendimai turi būti tautos labui.

Lietuva priskirtina parlamentinei respublikos valdymo formai, tačiau yra būdingi ir pusiau prezidentinės valdymo formos ypatumai. Anot A. Lukošaičio, „Lietuvoje veikiančios parlamentinės sistemos „institucinės išlygos“ (pusiau prezidentinės sistemos bruožai) ir pozityvioji parlamentarizmo taisyklės, išliekant nemažai Prezidento įtakai, pirmiausia, Vyriausybės sudarymo procese, leidžia kalbėti apie specifinį (originalų) parlamentarizmo atvejį. Tai ne kas kita, kaip pastangos, pasak G. Sartori, suskurti racionalizuoto arba „pažaboto“ parlamentarizmo sistemą, kitaip, - „darbingąjį“ parlamentarizmą, derinant parlamentinės ir prezidentinės sistemos privalumus“[145]. Būtina pažymėti, kad daugumoje parlamentinių šalių prezidentą renka parlamentų nariai, tačiau Lietuvoje tiesioginiuose rinkimuose prezidentą renka tauta.

Itin svarbus aspektas yra tas, kad valdžių padalijimo principo įtvirtinimą Lietuvos Konstitucijoje galima pastebėti tik iš konkrečių Konstitucijos straipsnių. „Lietuvos Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo principas išsirutulioja iš Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalies nuostatos, kuri teigia, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Ši Konstitucijos nuostata, taip pat ir kiti Konstitucijos skirsniai, įtvirtina šį principą Konstitucijoje“[146]. Pasak V. Sinkevičiaus, „valdžių padalijimo

[142] Aloyzas Sakalas, „Konstitucija ir įstatymų leidyba: kaip Seimas įstatymų leidyboje remiasi Konstitucija,“ iš *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga* (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002), 173.

[143] Kęstutis Jankauskas, „Konstitucijos aiškinimas ir teisminė teisėkūra kaip konstitucinių vertybių įgyvendinimo prielaida,“ iš *Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: kolektyvinė monografija,* J. Žilys, M. Maksimaitis, G. Šapoka, A. Šenavičius, T. Birmontienė, D. Beinoravičius, K. Jankauskas, A. Normantas, V. Sinkevičius, E. Šileikis, E. Jarašiūnas, G. Mesonis, M. Vainiutė, E. Vaitiekienė, E. Žiobienė (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008), 186.

[144] Juozas Žilys, „Parlamentinės demokratijos idėjos ir jų realizavimas Konstitucijoje 1990-1992 metai,“ iš *Parlamentarizmo genezė Europoje ir Lietuvos atvejis: tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga,* Rimvydas Petrauskas, Robert I. Frost, Liudas Truska, Li Bennich-Björkman, Juozas Žilys, Gintautas Vilkelis, Bela Pokol, Stefan Marschall, Roger Berry, Alvidas Lukošaitis (Vilnius: Parlamentinio bendradarbiavimo centras, 2008), 51.

[145] Alvidas Lukošaitis, „Parlamentarizmas Europoje ir Lietuvoje: bendros vertybės, skirtinga patirtis,“ iš *Parlamentarizmo genezė Europoje ir Lietuvos atvejis: tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga,* Rimvydas Petrauskas, Robert I. Frost, Liudas Truska, Li Bennich-Björkman, Juozas Žilys, Gintautas Vilkelis, Bela Pokol, Stefan Marschall, Roger Berry, Alvidas Lukošaitis (Vilnius: Parlamentinio bendradarbiavimo centras, 2008), 136.

[146] Kazimieras Monkevičius, s*upra* note 45, p. 52.

principas kartu su teisinės valstybės ir kitais konstituciniais principais yra Lietuvos valstybės konstitucinės santvarkos pamatas. Valdžių padalijimo principas lemia valstybės valdžios institucijų sistemą, jų sudarymą, įgaliojimus, tarpusavio santykius“[147]. Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarime, valdžių padalijimas principas „reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, bet kartu tarp jų turi būti pusiausvyra. Kiekvienam valdžios organui suteikiama jo paskirtį atitinkanti kompetencija, kurios konkretus turinys priklauso nuo to organo vietos tarp kitų valdžios organų, jo įgaliojimų santykio su kitų organų įgaliojimais“[148]. Kaip pastebi A. Lukošaitis, „studijose, kuriose yra analizuojamas galių pasiskirstymas tarp valdžios institucijų postkomunistinėse šalyse, dažniausiai pažymima, jog Lietuvoje institucijų konstitucinės galios yra pakankamai subalansuotos“[149]. Per visą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį yra buvę atvejų, kai valdžios viršija savo kompetencijos ribas, tačiau juos galima įvardinti kaip nežymius ir Lietuvos demokratinei santvarkai jokio pavojaus nesukėlusias.

Kaip pažymi E. Kūris, „žodžių „valdžių padalijimas“ Konstitucijos tekste nėra, kitaip nei kai kurių kitų valstybių konstitucijose, kur tas principas ne tik įtvirtintas *expressis verbis,* bet ir turi ypatingą konstitucinę apsaugą, neleidžiančią atsisakyti valdžių padalijimo principo laikantis įprastinės konstitucinių pataisų procedūros. Lietuvoje konstitucinis valdžių padalijimo principas yra vien jurisprudencinė kategorija ir Konstitucijos aiškinimo rezultatas“[150]. Šiai nuomonei antrina ir K. Jankauskas, kuris teigia, kad „apie valdžių padalijimo principą kalba ne Konstitucijos raidė, bet jos dvasia – konstitucinio reguliavimo visuma, kurią išreiškia kiti konstituciniai principai – valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų konstitucinis įtvirtinimas, Konstitucijos viršenybė, konstitucinis valdžios galių ribojimas“[151]. Pasak E. Jarašiūno, „Konstitucinės justicijos institucijoms, konkrečiose bylose interpretuojančioms konstitucines normas, tenka svarbus vaidmuo atkleidžiant valdžių pusiausvyros esmę“[152]. Nors formaliai Konstitucijos tekste ir nėra konkrečios nuostatos, kad Lietuvos valstybės valdžia organizuojama remiantis valdžių padalijimo principu, tačiau šio principo turinys aiškiai įtvirtintas daugelyje Konstitucijos nuostatų, kurios reglamentuoja pagrindinius valstybės valdžių įgaliojimus ir šių valdžių tarpusavio santykius.

---

[147] Vytautas Sinkevičius, *Lietuvos parlamento teisė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 46.
[148] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas byloje Nr. 2/95, prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta435/content
[149] Alvidas Lukošaitis, *Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005), 54.
[150] Egidijus Kūris, s*upra* note 50, p. 12.
[151] Kęstutis Jankauskas, *supra* note 143, p. 197.
[152] Egidijus Jarašiūnas, „Valdžių padalijimo principas: samprata ir keletas interpretavimo problemų konstitucinėje jurisprudencijoje“ iš *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija,* Mindaugas Maksimaitis, Juozas Žilys, Egidijus Jarašiūnas, Vytautas Sinkevičius, Gediminas Mesonis, Alvydas Pumputis, Toma Birmontienė, Edita Žiobienė, Saulė Vidrinskaitė, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007), 154.

Buvo jau ankščiau minėta, kad kiekviena valdžia privalo vykdyti tik jai priskirtas funkcijas. Būtent „vienas iš valdžių padalijimo principo elementų yra tas, kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti, tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu“[153]. Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 30 d. nutarime nurodoma, jog „Konstitucijos 5 straipsnyje nustatyta: „Valdžios galias riboja Konstitucija.“ Pirmiausia tai reiškia, kad šiame straipsnyje nurodytų aukščiausiųjų valstybės institucijų – Seimo, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės bei Teismo valdžios galių ribas apibrėžia pati Konstitucija. Kiekvienos minėtos institucijos statusas reglamentuojamas atskirame Konstitucijos skirsnyje, o pagrindinės konstitucinės nuostatos dar detalizuojamos specialiuose įstatymuose. Seimo konstitucinis statusas yra apibrėžtas Konstitucijos V skirsnyje „Seimas“, o jo struktūra ir darbo tvarka nustatyta Seimo statute (Konstitucijos 76 straipsnis).“[154]. Taigi Lietuvoje valdžių kompetencijos sritys yra labai aiškiai apibrėžtos, tad nelieka vietos įgaliojimų interpretacijoms.

Tačiau svarbu pažymėti, kad „[...] siekiant visos sistemos veiksmingumo neretai galutinis rezultatas pasiekiamas kelių institucijų veiksmais. Tai nereiškia paties valdžių padalijimo paneigimo, o tik rodo, kad šiam padalijimui būdingi ir bendradarbiavimo santykiai“[155]. Pavyzdžiui, „Vyriausybė pateikia biudžeto projektą Seimui svarstyti, Seimas įstatymu patvirtina biudžetą ir jis tampa Vyriausybės veiklos atrama. Seimas taip pat kontroliuoja biudžeto vykdymą. Taigi galima matyti nuoseklią teisinių veiksmų grandinę, kai vienos institucijos funkcijos įgyvendinimas galimas tik tada, jei kitos institucijos veiksmingai atlieka savąsias“[156].

2.2.1. Lietuvos Respublikos įstatymų leidžiamoji valdžia

Lietuvos Respublikos Konstitucijos V skirsnis apibrėžia įstatymų leidžiamąją valdžią – Seimą. Konstitucijos 55 straipsnyje pažymėta, kad „Seimą sudaro Tautos atstovai – 141 Seimo narys, kurie renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu“[157]. Pasak E. Šileikio, „ši Konstitucijos nuostata rodo, kad Seimas – kolegiali institucija, t.y. kolektyvinė valstybinės bendruomenės atstovybė“[158]. Reikia pažymėti, kad Seimo įgaliojimus nustato Konstitucija ir įstatymai, tačiau Seimas gali turėti ir naudotis tokiomis

[153] Vytautas Sinkevičius, *Parlamento teisės studijos* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 217.
[154] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 30 d. nutarimas byloje Nr. 13/93, prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta449/content
[155] Egidijus Jarašiūnas, s*upra* note 152, p. 158.
[156] *Ibid*., p. 156.
[157] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).
[158] Egidijus Šileikis, *Alternatyvi konstitucinė teisė* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003), 415.

teisėmis, kurios, nors nėra formaliai aprašytos Konstitucijoje ir įstatymuose, tačiau kyla iš Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinės paskirties.

Kaip teigia E. Šileikis, „pagal valdžių padalijimo principą valstybės valdžią vykdo keletas lygiaverčių institucijų, iš kurių kiekviena turi savo esminę kompetenciją (leisti įstatymus, vykdyti juos bei atlikti administravimą, vykdyti teisingumą), kurios negalima nei perduoti, nei atsisakyti ar leisti perimti kitoms institucijoms“[159]. Anot P. Vinklerio, „Seimui – atsižvelgiant į jam suteiktus įgaliojimus – valstybės funkcionavimo požiūriu Konstitucija suteikia reikšmingus įgaliojimus. Šių įgaliojimų svarba leidžia daryti išvadą, jog Seimas pagal Konstituciją yra iškiliausia ir reikšmingiausia konstitucinė institucija“[160]. Kadangi Lietuva yra parlamentinė valstybė, natūralu, kad daugiausiai galių ir sutelkta parlamento rankose. Tačiau tai nereiškia, kad parlamentarai gali priiminėti sprendimus, kurie prieštarautų Konstitucijai, kitos dvi valdžios turi įgaliojimus parlamento atžvilgiu, kurių pagalba Lietuvos parlamentui sudaroma tam tikra atsvara.

Konstitucijos 68 straipsnis reglamentuoja, kad „įstatymų leidybos iniciatyvos teisė priklauso Seimo nariams, Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi taip pat Lietuvos Respublikos piliečiai. 50 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę, gali teikti Seimui įstatymo projektą, ir jį Seimas privalo svarstyti“[161]. Seime neretai kildavo diskusijų dėl parašų skaičiaus sumažinimo Lietuvos piliečiams teikiant įstatymų projektus, tačiau didžioji Seimo dalis šio teikiamo pasiūlymo nepalaikė.

Įstatymų leidyba, tai labai ilgas ir nuoseklus darbas, priimant valstybei reikalingus įstatymus. „Parlamento, kuriam tenka esminis įstatymų leidybos krūvis, konstitucinė priedermė – priimti teisingus, konstitucinėmis vertybėmis pagrįstus politinius įstatymus bei kitus teisės aktus, kuriais vadovaujasi ir kuriuos įgyvendina kitos visuomenės ir valstybės institucijos, pareigūnai, fiziniai ir juridiniai asmenys“[162]. Tačiau P. Ragauskas pažymi, kad „iš tiesų Seimas negali spręsti kai kurių su Konstitucijos keitimu susijusių klausimų. [...] Seimą riboja Konstitucijos 9 straipsnio 1 dalies nuostata („Svarbiausi Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimai sprendžiami referendumu). Todėl spręsti jis gali tik tuos klausimus, kurie nėra „svarbiausi Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimai“[163]. Lietuvoje iš viso buvo organizuoti septyni referendumai, o tris kartus referendumai laikomi neįvykusiais.

Labai svarbią problemą iškelia A. Sakalas, kurio nuomone, „vyrauja problema – neturėjimas teisės Seimui kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl konsultacijos prieš priimant patį įstatymą, jei iškyla abejonių dėl jo konstitucingumo ir jei tas įstatymas lemia didelės žmonių

[159] Egidijus Šileikis, *Lietuvos teisės pagrindai* (Vilnius: Justitia, 2004), 103.
[160] Paulius Vinkleris, *supra* note 111, p. 80.
[161] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).
[162] Kęstutis Jankauskas, *supra* note 143, p. 194-195.
[163] Petras Ragauskas, *supra* note 114, p. 54-55.

grupės gyvenimą“[164]. Tai išties opi problema, nes Lietuvoje galioja nemažai įstatymų, kurie prieštarauja Konstitucijai. Nes Konstituciniam Teismui nustačius, kad konkretus įstatymas prieštarauja Konstitucijai, jis jau būna įsigaliojęs, o asmenims jau būna atsiradę tam tikros teisės ir pareigos.

Seimo konstituciniai įgaliojimai yra įtvirtinti Konstitucijos 67 straipsnyje. Tačiau Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarime pabrėžta „Kad Konstitucijos 67 straipsnyje įtvirtintų Seimo konstitucinių įgaliojimų sąrašas nėra baigtinis. Viena vertus, įvairūs Seimo įgaliojimai yra įtvirtinti ir kituose Konstitucijos straipsniuose (jų dalyse)“[165]. Taip pat tam tikros valdžių funkcijos yra įtvirtintos specialiuosiuose įstatymuose. Lietuvos Respublikos Seimo statute, Lietuvos Respublikos Prezidento įstatyme, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatyme, Lietuvos Respublikos Teismų įstatyme.

Savo knygoje G. Kalinauskas aiškiai apibrėžia pagrindinius Seimo įgaliojimus, tai: „1) leisti įstatymus (įstatymų leidybos funkcija); 2) vykdyti valdžios ir kitų valstybės institucijų (išskyrus teismus) parlamentinę kontrolę (kontrolės funkcija); 3) steigti valstybės institucijas, skirti ir atleisti jų vadovus bei kitus valstybės pareigūnus (steigiamoji funkcija); 4) tvirtinti valstybės biudžetą ir prižiūrėti, kaip jis vykdomas (biudžetinė funkcija)“[166]. Tačiau, kaip jau buvo minėta aukščiau, Seimas daugelį savo funkcijų vykdo kartu su kitomis dviem valdžiomis.

Lietuvoje įstatymų leidžiamoji valdžia nemažai savo įgaliojimų gali įvykdyti tik turint įstatymų vykdomosios valdžios pritarimą. „Institucionalizacijos studijose ypatingas dėmesys skiriamas parlamento santykiams su vykdomosios valdžios institucijomis. Pagal tai susidaroma nuomonė apie šių institucijų galias sprendimų priėmimo procese“[167]. Čia galima pamatyti, kaip praktiškai yra realizuojamas valdžios institucijų bendradarbiavimo mechanizmas pagal „stabdžių ir atsvarų“ sistemos funkcionavimą.

Nors Seimas yra įstatymų leidžiamoji institucija, tačiau jo galios šioje srityje nėra absoliučios. Konstitucijos 71 straipsnio 1 dalis teigia, kad „Respublikos Prezidentas Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašo ir oficialiai paskelbia, arba motyvuotai grąžina Seimui pakartotinai svarstyti“[168]. Taigi šioje srityje tam tikra prasme šalies vadovas suvaržo Seimo galias įstatymo leidyboje. Tačiau tuo pačiu Konstitucijos 72 str. 2 d. Seimui suteikia galią Respublikos Prezidento veto įveikti, jeigu prieš Respublikos Prezidento pakartotinai grąžintą įstatymą balsuotų daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma.

---

[164] Aloyzas Sakalas, *supra* note 142, p. 179.
[165] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas byloje Nr. 43/03-46/03, prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta264/content
[166] Gintaras Kalinauskas, *supra* note 80, p. 160.
[167] Alvidas Lukošaitis, *supra* note 149, p. 53.
[168] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).

Kaip pastebi E. Kūris, „Lietuvoje nėra deleguotosios įstatymų leidybos. Seimas neturi teisės pavesti, tarkime, Vyriausybei, realizuoti jo konstitucinę kompetenciją, pavyzdžiui, leisti įstatymus (37 str. 2 p.), skirti Respublikos Prezidento rinkimus (67 str. 3 p.), nustatyti valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus (67 str. 15 p.) ir pan.“[169]. Tačiau anot V. Sinkevičiaus, „Konstitucinio Teismo nagrinėtos bylos rodo, kad įstatymų leidėjas kartais tik jam pagal Konstituciją priklausančius įgaliojimus įstatymu vis dėl to perduoda Vyriausybei, o kitais atvejais – priešingai, bando perimti Vyriausybei priklausančius įgaliojimus [...]“.[170] V. Sinkevičius pateikia pavyzdį, kai „viena iš įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios „konkurencijos“ sričių – valstybės biudžetas. Čia galima pastebėti įstatymo leidėjo nenuoseklumą: vienais atvejais įstatymų leidėjas įstatymu perduoda Vyriausybei įgaliojimus, kurie pagal Konstituciją priklauso tik jam, o kitais – įstatymu prisiima sau tuos įgaliojimus, kurie pagal Konstituciją yra priskirti tik Vyriausybei“[171]. Kompetencijos viršijimą galima traktuoti kaip tam tikrą valdžių padalijimo principo pažeidimą. Tačiau tam ir buvo sukurtas „stabdžių ir atsvarų“ mechanizmas, kurio tikslas – užkirsti kelią valdžiai įsiterpti į kitų valdžių priskirtą kompetenciją.

E. Kūrio nuomone, „Lietuvoje „stabdžiai ir atsvaros“ ypač būdingi aukštųjų pareigūnų skyrimo procesui. Antai Respublikos Prezidentas teikia Seimui Aukščiausiojo Teismo teisėjų kandidatūras, Aukščiausiojo Teismo teisėjus skiria Seimas (67 str. 10 p.), o paskyrus visus Aukščiausiojo Teismo teisėjus Respublikos Prezidentas iš jų teikia Seimui skirti Aukščiausiojo Teismo pirmininką (84 str. 11 p.). Respublikos Prezidentas teikia Seimui ir trijų Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras (84 str. 12 p.), Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Seimas (67 str. 10 p.), o paskyrus visus Konstitucinio Teismo teisėjus, iš jų teikia Seimui skirti Konstitucinio Teismo pirmininko kandidatūrą (84 str. 12 p.). Respublikos Prezidentas taip pat teikia Seimui valstybės kontrolieriaus, Lietuvos banko valdybos pirmininko kandidatūrą, gali teikti Seimui nepasitikėjimą jais (84 str. 13 p.)“[172]. Iš pateiktų pavyzdžių galima puikiai matyti valdžių bendradarbiavimą priimant svarbius sprendimus. Nors galima pastebėti ir tai, kad pareigūnų patvirtinimas priklauso tik nuo Seimo kolegialaus priimamo sprendimo.

Kaip teigia V. Sinkevičius, „Konstitucijoje taip pat nustatyta, kad Ministrą Pirmininką skiria Respublikos Prezidentas, bet tai jis gali padaryti tik tuomet, jeigu Ministro Pirmininko kandidatūrai prieš tai pritaria Seimas (84 str. 4 p.). Respublikos Prezidentas tvirtina Vyriausybės sudėtį (84 str. 4 p.), tačiau Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas pritaria jos

[169] Egidijus Kūris, „Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (2),“ *Jurisprudencija* 27, 19 (2002):63.
[170] Vytautas Sinkevičius, *supra* note 153, p. 205.
[171] *Ibid*., p. 218.
[172] Egidijus Kūris, s*upra* note 169, p. 64.

programai (92 str. 5 d.)“[173]. „Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad naujai išrinktas Lietuvos Respublikos Prezidentas privalo iki tol buvusio Ministro Pirmininko kandidatūrą teikti Seimui pakartotinai tvirtinti premjero kandidatūrą. Tai, anot Konstitucinio Teismo, „yra ne tik tarpinstitucinio mandagumo išraiška“. Tokiu būdu Lietuvos Respublikos Prezidentas patikrina, „ar Seimas ir toliau pasitiki Vyriausybe“[174]. Bet, kaip rodo Lietuvos praktika, dažniausiai Ministru Pirmininku ir ministrais tampa asmenys, kurie tuo metu sudaro Seimo valdančiąją daugumą. Tai natūralu, kad tiek šalies vadovo siūlomoms kandidatūroms, tiek Vyriausybės programai ir pan. Seimas pritaria didžiąja balsų dauguma. Tačiau Lietuvoje yra buvę atvejų, kad Vyriausybė praranda valdančiąją daugumą ir tampa mažumos vyriausybe.

Itin didelę reikšmę naujajai Vyriausybei turi Vyriausybės programa. „Parlamentinėse demokratijose Vyriausybės investitūros procesą, t.y. premjero paskyrimo, sudėties tvirtinimo ir įgaliojimų suteikimo procedūrą, užbaigia Vyriausybės programos tvirtinimas parlamente. Lietuvoje parlamento patvirtintą programą Vyriausybė įgyvendina Seimui teikdama teisės aktų projektus bei pasiūlymus dėl įstatymų leidybos iniciatyvų, įgyvendina kitas priemones, susijusias su parlamento sprendimų vykdymu“[175]. Dažniausiai Vyriausybė paruošia Seimui svarstyti fundamentalius įstatymo projektus. Taip pat labai dažnai įstatymo projekto pateikimo stadijoje Seimas prašo vyriausybės pateikti savo išvadą konkrečiu svarstomu klausimu.

Kitas svarbus aspektas, kurį būtina paanalizuoti, tai Seimo narių galimybė tuo pačiu metu užimti ministro pirmininko ar ministro pareigas. Ši teisė yra įtvirtinta šalies Konstitucijoje. Tačiau kyla klausimas, ar tai nėra valdžių padalijimo pažeidimas? Seimo narys tuo pačiu eidamas Ministro pirmininko ar ministro pareigas turi teisę balsuoti dėl Vyriausybės programos, Vyriausybės ataskaitos ir kitų klausimų. Svarbu pažymėti, kad jau ne kartą Seime buvo pateikta Konstitucijos pataisa, kurios tikslas – panaikinti teisę Seimo nariui tuo pačiu metu užimti vyriausybės nario pareigas, tačiau, deja, bet Seimo narių palaikymo šie įstatymo projektai nesulaukė.

T. Birmontienė pastebi, kad „kitas svarbus aspektas, kurį būtina aptarti, tai parlamentinė kontrolė – tradicinis valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros elementas parlamentinėje demokratijoje. Vykdomosios valdžios kontrolės funkcija – visuotinai pripažįstama viena pagrindinių demokratinės valstybės parlamento funkcijų“[176]. G. Kalinauskas pažymi, kad

---

[173] Vytautas Sinkevičius, „Seimo galių ribojimo konstituciniai pagrindai: kai kurie teoriniai aspektai,“ *Parlamento studijos* 9, (2010)*:*
http://www.parlamentostudijos.lt/Nr9/9_teise_1.htm
[174] Saulius Arlauskas, *supra* note 48, p. 11.
[175] Alvidas Lukošaitis, *supra* note 149, p. 185.
[176] Toma Birmontienė, „Parlamentinės kontrolės samprata Konstitucinio Tesimo jurisprudencijoje,“ iš *Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga*: *kolektyvinė monografija,* J. Žilys, M. Maksimaitis, G. Šapoka, A. Šenavičius, T. Birmontienė, D. Beinoravičius, K. Jankauskas, A. Normantas, V. Sinkevičius, E. Šileikis, E.

„Vyriausybės nariai ir kiti valstybės pareigūnai yra atskaitingi Seimui, jie privalo Seimą informuoti apie Vyriausybės priimtus nutarimus, pristatyti ataskaitas, Seimo posėdžių metu atsakyti į Seimo narių klausimus ir kt. Seimas, vykdydamas Vyriausybės veiklos ir priimtų sprendimų kontrolę, realiai įgyvendina valstybės valdžių padalijimo ir Vyriausybės atsakingumo Seimui principą. Konstitucijos 61 str. 1 dalies nuostatos yra konstitucinis pagrindas visai Seimo vykdomai teisinei parlamento kontrolės formai. Seimo statuto 205, 206, 208, 209 straipsniai tik detalizuoja atskiras šios formos priemones (instrumentus)“[177]. T. Birmontienės teigimu, „kaip savarankišką parlamentinės kontrolės formą tam tikra prasme galėtume vertinti ir tuos atvejus, kai Seimas (ar atitinkama Seimo narių grupė) kreipiasi į Konstitucinį Tesimą dėl Vyriausybės ar tam tikrais atvejais ir dėl Respublikos Prezidento teisės aktų atitikties Konstitucijai“[178].

Pasak G. Mesonio, „įstatymų leidžiamoji institucija turi plačius įgaliojimus, kurie suteikia teisę Seimui svarstyti Ministro Pirmininko, ministrų, o kartu ir pačios Vyriausybės galimybę dirbti. Šių įgaliojimų svarumą liudija tai, kad tokius klausimus Seimas gali spręsti bet kuriuo momentu“[179]. A. Lukošaičio teigimu, „parlamentinė sistema bet kuriuo atveju užtikrina įstatymų leidžiamosios valdžios (parlamento) privilegijuotą padėtį vykdomosios valdžios (vyriausybės) atžvilgiu, ir vyriausybė yra solidariai atsakinga parlamentui; vyriausybei netekus parlamento pasitikėjimo, ji privalo atsistatydinti arba yra atsistatydinama (paprasto konstruktyvaus nepasitikėjimo būdu)“[180].

Lietuvoje ne kartą buvo inicijuoti apkaltos procesai. Konstitucijoje yra nustatyta, kad teisę inicijuoti apkaltos procesą turi Seimas. Konstitucijos 74 str. yra nurodyta, kad „Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus, Aukščiausiojo Teismo pirmininką Teismo pirmininką ir teisėjus, Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus, Seimo narius, šiurkščiai pažeidus Konstituciją arba sulaužiusius priesaiką, taip pat paaiškėjus, joga padarytas nusikaltimas, Seimas 3/5 visų narių balsų dauguma gali pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti Seimo nario mandatą. Tai atliekama apkaltos proceso tvarka, kurią nustato Seimo statutas“[181]. Tačiau pasak E. Šileikio, „Seimas (visiškai kitaip nei JAV Senatas ar Lenkijos Valstybės Tribunolas) negali būti vienintelė ar pagrindinė formaliai pradėto apkaltos proceso plėtojimo („teisinio pagilinimo“), t.y. konstitucinių nusižengimų baigiamojo nagrinėjimo ir atitinkamų faktų galutinio nustatymo ir klasifikavimo institucinė forma. Tai išplaukia iš Konstitucijoje nurodyto Seimo kreipimosi į Konstitucinį Teismą dėl jo išvados (Konstitucijos

---

Jarašiūnas, G. Mesonis, M. Vainiutė, E. Vaitiekienė, E. Žiobienė (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008), 114.

[177] Gintaras Kalinauskas, *supra* note 80, p. 240.

[178] Toma Birmontienė, *op. cit.*, p. 116.

[179] Gediminas Mesonis, *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003), 150.

[180] Alvidas Lukošaitis, *supra* note 145, p. 132.

[181] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).

105 straipsnio 3 dalies 4 punktas, 107 straipsnio 3 dalis)“[182]. Taigi, Seimas gavęs Konstitucinio Teismo išvadą tik tada gali imtis realių priemonių apkaltos būdu pašalinti minėtus šalies pareigūnus dėl jų padarytos nuskalstamos veikos.

Apkaltos procedūra yra labai sudėtingas procesas ir kad įstatymų leidžiamoji valdžia negalėtų piktnaudžiauti šia teise, Konstitucinio Tesimo vaidmuo šiame procese yra ypač svarbus. „Nuostata, kad Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, reiškia ir tai, kad Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar šiais veiksmais Konstitucija yra pažeista šiurkščiai, Konstitucijos šiurkštaus pažeidimo faktą gali vėlgi gali konstatuoti tik Konstitucinis Teismas“[183]. Tai galima įvardinti taip pat kaip tam tikra valdžių atsvara, kai Seimui nesuteikiamos visapusiškos teisės vienam nuspręsti dėl tam tikro pareigūnų įvykdytos veikos. Priešingu atveju, atsirastų grėsmė Seime esančiai valdančiajai daugumai nesunkiai pašalinti savo oponentus.

Tačiau, anot A. Vaišvilos, „parlamento visagalybė, subjektyviai kurta kaip asmens teisių saugos, valstybės stiprinimo priemonė, anksčiau ar vėliau objektyviai virsta tos pačios valdžios bejėgiškumo ir žmogaus teisių nesaugumo didėjimo akcija. Administracinė valdžia (prezidentas ir vyriausybė), sukaustyta smulkmeniškos parlamento kontrolės ir lygiai tokios pat smulkmeniškos reglamentacijos, netenka strateginės iniciatyvos“[184]. Reikia pripažinti, kad nors valdžios dažnai prieš priimdamos sprendimus bendradarbiauja, tačiau lemiamas priėmimo sprendimas atitenka Seimui. Tačiau negalima teigti, kad Lietuvos įstatymų leidžiamoji valdžia priima demokratijai prieštaringus sprendimus. Iš pateiktų pavyzdžių buvo galima pastebėti, kad Seimo priimamiems sprendimams yra sukurtos tam tikros atsvaros. Taip pat svarbu pažymėti, kad Lietuvoje aktyviai veikia ir opozicija, kuri taip pat viešai vertina Seimo valdančiosios daugumos priimamus sprendimus.

2.2.2. Lietuvos Respublikos įstatymų vykdomoji valdžia

Respublikos Prezidentas kartu su Vyriausybe yra vykdomoji valdžia. Tačiau, pasak T. Birmontienės, „Respublikos Prezidento ir Vyriausybės kaip dviejų dualistinės (sudvejintos) vykdomosios valdžios atšakų įgaliojimai yra skirtingi ir vienos kito atžvilgiu autonomiškai,

[182] Egidijus Šileikis, „Apkaltos formų ir įžvalgos kaltinimo pažeidus teisę kontekste,“ *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys* (Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012), 193.

[183] Vytautas Sinkevičius, „Respublikos Prezidento konstitucinė atsakomybė – pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka,“ iš *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje: kolektyvinė monografija,* Gediminas Mesonis, Armanas Abramavičius, Toma Birmontienė, Tomas Blinstrubis, Darius Butvilavičius, Roberta Firavičiūtė, Kristina Grigienė, Egidijus Jarašiūnas, Mindaugas Maksimaitis, Laimonas Markauskas, Indrė Pukanasytė, Birutė Sabatauskaitė, Vytautas Sinkevičius, Milda Vainiūtė, Elena Vaitiekienė, Juta Večerskytė, Juozas Žilys (Vilnius: MES, 2011), 235.

[184] Alfonsas Vaišvila, *supra* note 17, p. 550-551.

savarankiški. Tokio jų įgaliojimų pobūdžio nepaneigia ir tai, kad Konstitucijoje yra *expressis verbis* nurodyti tie Respublikos Prezidento ir Vyriausybės įgaliojimai, kuriuos Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė įgyvendina kartu“[185]. Respublikos Prezidentas sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus ir kartu su Vyriausybe vykdo užsienio politiką (Konstitucijos 84 str. 1 p.).

2.2.2.1 Lietuvos Respublikos Prezidentas

Konstitucijos 78 str. 2 d. įtvirtina, jog „Respublikos Prezidentą renka Lietuvos Respublikos piliečiai penkeriems metams, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu“[186]. Pagal Konstitucijos 77 straipsnį, „Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas; jis atstovauja Lietuvos valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų“[187]. Tačiau plačiau ši sąvoka Konstitucijoje nėra detalizuojama.

E. Šileikis pažymi, kad „Konstitucijos nuostatos leidžia Respublikos Prezidentą vertinti kaip vienasmenę valstybės valdžios instituciją (5 str. 1 d.), kuri, pavyzdžiui, pateikdama metinį pranešimą Seime (84 str. 18 p.) neprivalo turėti ar gauti Seimo, tuo labiau Vyriausybės pasitikėjimą. Konstitucijos nuostatos leidžia Respublikos Prezidentą vertinti ir kaip pareigūną – valstybės vadovą (77 str. 1 d.), kuris: 1) gali būti perrinktas penkerių metų kadencijai tik vieną kartą iš eilės (78 str. 3 d.); 2) privalo sustabdyti savo veiklą politinėje partijoje (83 str. 2 d.) ir todėl turi būti iš dalies depolitizuotas“[188]. A. Vaišvila nuomone, „Prezidento faktinis statusas valdžių struktūroje dažnai yra ne toks, kokį jį nustato Konstitucija ar Prezidento įstatymas, o kokį išsikovoja varžydamasis su parlamentu. [...] Daugelio Konstitucijos straipsnių duoda Prezidentui galimybę gana plačiai traktuoti jų turinį, parodyti savo asmenybę, profesinę kompetenciją, gerą visų krašto reikalų išmanymą ir pan.“[189]. Tik nuo kiekvieno šalies vadovo personalijos priklauso, kiek jis svarbių šaliai sprendimų gali priimti. Taip pat, kokius santykius suformuoja su kitomis valdžios šakomis.

Prezidento konstituciniai įgaliojimai yra įtvirtinti Konstitucijos 84 straipsnyje. Anot A. Bakavecko, „Konstitucijos 84 straipsnyje reglamentuotus Respublikos Prezidento įgaliojimus galima skirstyti ir pagal jų santykį su valstybės valdžios rūšimis. Remiantis šiuo kriterijumi galima skirti įgaliojimus: 1) įstatymų leidžiamosios valdžios srityje; 2) vykdomosios valdžios srityje; 3) teisminės valdžios srityje“[190]. P. Vinkleris siūlo tokią Respublikos Prezidento įgaliojimų klasifikaciją: „įgaliojimai užsienio politikoje; įgaliojimai Vyriausybės atžvilgiu;

[185] Toma Birmontienė, *supra* note 176, p. 117.
[186] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).
[187] *Ibid.*
[188] Egidijus Šileikis, *supra* note 159, p. 114.
[189] Alfonsas Vaišvila, *supra* note 17, p. 562.
[190] Audrius Bakaveckas, *supra* note 2, p. 245.

įgaliojimai, ribojantys Seimo valdžią; įgaliojimai įstatymų leidybos srityje; įgaliojimai atliekant konstitucinę priežiūrą; įgaliojimai ginant valstybę; įgaliojimai įvedant nepaprastąją padėtį; įgaliojimai skiriant ir atleidžiant asmenis iš pareigų; įgaliojimai sprendžiant pilietybės klausimus; įgaliojimai skiriant valstybinius apdovanojimus; malonės teikimo įgaliojimai“[191]. Svarbu pažymėti, kad Konstitucijoje įtvirtinta 84 str. 10 p. esanti nuostata, kuri numato, kad Prezidentas nustatyta tvarka skiria ir atleidžia įstatymų numatytus valstybės pareigūnus, ši esama nuostata išplečia Prezidento įgaliojimų ribas.

Kaip teigia A. Bakaveckas, „Respublikos Prezidentas vykdomosios valdžios srityje turi plačiausius įgaliojimus, palyginti su kitomis valstybės valdžios rūšimis. Tačiau daugumos svarbiausių įgaliojimų minėtoje srityje Respublikos Prezidentas negalėtų savarankiškai įgyvendinti be Seimo pritarimo ir palaikymo, t.y. kai kuriuos įgaliojimus neformaliai dalijasi su Seimu. Be Ministro Pirmininko arba Vyriausybės teikimo Respublikos Prezidentas negali skirti į pareigas arba atleisti iš jų atitinkamų vykdomąją valdžią įgyvendinančių valstybės pareigūnų“[192]. Taigi A. Bakaveckas Respublikos Prezidento įgaliojimus pagal įgyvendinimo pobūdį skirsto, „į savarankiškus ir įgyvendinamus kartu su Seimu, Ministru Pirmininku ar Vyriausybe. (argumentuotu remiantis Konstitucijos 84 str.)“[193]. Prezidento įgyvendinamieji įgaliojimai puikiai iliustruoja valdžių tarpusavio sąveikavimą, kuris svarbus valdžioms kartu spręsti ir priimti svarbius valstybei klausimus ir tuo pačiu neleisti viršyti savo įgaliojimų sričių.

Anot G. Kalinausko, „Seimo ir Respublikos Prezidento įgaliojimų Vyriausybės formavimo srityje analizė leidžia teigti, kad šiame procese svarbiausias Respublikos Prezidento veiklos uždavinys – laiduoti valdžios institucijų sąveiką. Formuojant Vyriausybę Prezidento veiksmus visų pirma turėtų lemti pareiga veikti taip, kad būtų sudaryta veiksminga, t.y. turinti Seimo pasitikėjimą, Vyriausybė“[194]. G. Kalinausko teigimu, „Prezidentas, nepriklausomai, jog dalyvauja Vyriausybės sudarymo procese, negali pareikšti nepasitikėjimo ministru ar Ministru Pirmininku, tuo labiau Vyriausybe. Konstitucijos 96 straipsnis atskleidžia Prezidento galių ribotumą, Seimo dominavimą Vyriausybės veikloje“[195]. Tačiau ministrai yra atsakingi ne tik Seimui, bet ir Prezidentui. Taip pat kiekvieną savaitę yra organizuojami Prezidento ir Ministro Pirmininko pasitarimai, kurių metu aptariami valstybei svarbūs klausimai. Prezidentas gali viešai išreikšti savo poziciją dėl Vyriausybės darbo ar atskirų Vyriausybės narių darbo rezultatų.

Respublikos Prezidentas leidžia dekretus ir potvarkius. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 84 straipsnyje pažymėta, kad „Respublikos Prezidento dekretai, nurodyti Konstitucijos 84 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose turėtų galią, jie privalo būti pasirašyti

[191] Paulius Vinkleris, *supra* note 111, p. 91.
[192] Audrius Bakaveckas, *op. cit.*, p. 248.
[193] *Ibid*, p. 245.
[194] Gintaras Kalinauskas, *supra* note 80, p. 237.
[195] *Ibid*, p. 238.

Ministro Pirmininko arba atitinkamo ministro. Atsakomybė už tokį dekretą tenka jį pasirašiusiam Ministrui Pirmininkui arba ministrui“[196].

Pasak P. Ragausko, „Lietuvos Respublikos Prezidentas yra daugiausiai formalių galių turintis įstatymų leidybos proceso dalyvis (žinoma, neskaitant pačių įstatymų leidėjų). Prezidento kompetencijos sritis galima suskirstyti į tris sritis: 1) įstatymų projektų teikimą svarstyti Seimui (įstatymų leidybos iniciatyvos teisę); 2) tarptautinių sutarčių teikimą ratifikuoti Seimui (ratifikavimo iniciatyvos teisę); 3) Seimo priimtų įstatymų pasirašymą ir skelbimą arbą gražinimą pakartotinai svarstyti Seimui (pasirašymo ir skelbimo bei atidedamojo veto teisę)“[197].

„Nors Prezidentas nėra įgaliotas pats ratifikuoti tarptautines sutartis, Konstitucija ir Tarptautinių sutarčių įstatymas šioje srityje jam suteikia gana svarbias dvejopo pobūdžio teises: pirma, jis yra vienintelis subjektas, galintis teikti Seimui ratifikuoti bei denonsuoti tarptautines sutartis; antra, tuo atveju, jei Seimas sutartį ratifikuoja be Prezidento siūlomų išlygų arba, atvirkščiai, numato Prezidentui nepriimtinas išlygas, jis tokį ratifikavimo įstatymą gali vetuoti“[198].

Tačiau, kaip pažymi T. Birmontienė, „Respublikos Prezidentas neturi absoliutaus veto teisių, Seimas turi Konstitucijos numatytas Respublikos Prezidento veto įveikimo galimybes (Konstitucijos 72 straipsnio 2 dalis). Tokius Seimo ir Respublikos Prezidento įgaliojimus įgyvendinant *inter alia* įstatymų leidybos funkciją turėtume vertinti valstybės valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros požiūriu. Teisinės demokratinės valstybės principai nė vienai valstybės valdžiai neužtikrina įgaliojimų absoliutumo“[199]. Tačiau veto teisė yra svarbi tuo, kad prezidentas turi teisę išreikšti nepritarimą atskiru klausimu. Nes, kaip be būtų, Seimas sprendimus priima kolegialiai, o šalies vadovas yra vienasmenis ir jam taip pat tenka nešti atsakomybę dėl konkrečių priimtų įstatymų.

S. Arslauskas pabrėžia, kad „kita Prezidento teisė daryti poveikį parlamento veiklai – Konstitucijos 58 straipsnyje numatyta jo teisė skelbti pirmalaikius Seimo rinkimus, jeigu Seimas per 30 dienų nuo pateikimo nepriima sprendimo dėl Vyriausybės programos arba per 60 dienų po pirmojo pateikimo du kartus iš eilės nepritaria Vyriausybės programai“[200]. Prezidentas taip pat gali paleisti Seimą Vyriausybės siūlymu, jeigu Seimas pareiškia nepasitikėjimą Vyriausybe.

Taip pat Konstitucijos 84 str. 19 p. įtvirtinta, kad „Respublikos Prezidentas Konstitucijoje numatytais atvejais šaukia neeilinę Seimo sesiją, o to paties straipsnio 20 p.

[196] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).
[197] Petras Ragauskas, *Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis* (Vilnius: Teisės institutas, 2005), 126.
[198] *Ibid*., p. 135.
[199] Toma Birmontienė, *supra* note 176, p. 118.
[200] Saulius Arlauskas, *supra* note 48, p. 15-16.

įtvirtinta, kad Prezidentas skelbia eilinius Seimo rinkimus, o Konstitucijos 58 straipsnio antrojoje dalyje numatytais atvejais – pirmalaikius Seimo rinkimus“[201].

Konstitucijos 84 straipsnio 11 p. ir 12 p. įtvirtinta, kokias Respublikos Prezidentas konstitucines galias turi teisminės valdžios srityje. Konstitucijos 84 str. 11 p. įtvirtinta, jog „Respublikos Prezidentas teikia Seimui Aukščiausiojo Teismo teisėjų kandidatūras, o paskyrus visus Aukščiausiojo Teismo teisėjus, iš jų teikia Seimui skirti Aukščiausiojo Teismo pirmininką; skiria Apeliacinio teismo tesiėjus, o iš jų – Apeliacinio teismo pirmininką, jeigu jų kandidatūroms pritaria Seimas; skiria apygardų ir apylinkių teismų teisėjus ir pirmininkus, keičia jų darbo vietas; įstatymo numatytais atvejais teikia Seimui atleisti teisėjus; Seimo pritarimu skiria atleidžia Lietuvos Respublikos generalinį prokurorą“[202]. Konstitucijos 84 str. 12 p. įtvirtinta, kad „Respublikos Prezidentas teikia Seimui trijų Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras, o paskyrus visus Konstitucinio Teismo teisėjus, iš jų teikia Seimui skirti Konstitucinio Teismo pirmininko kandidatūrą“[203]. Tačiau teisminė valdžia yra nepriklausoma, valdžios turi teisę tik paskirti teisėjus ir įstatymais įtakoti teisėjų užmokestį.

Pasak P. Ragausko, „Lietuvos Respublikos Prezidento vaidmenį aptarus atsižvelgiant į tai, ką jis gali daryti ir ką daro, reikia paliesti dar vieną sritį – tai, ko Lietuvoje Prezidentas daryti negali – kreipimąsi į Konstitucinį Tesimą dėl įstatymų atitikties Konstitucijai. [...] Ar tokios prerogatyvos suteikimas Respublikos Prezidentui padėtų pagerinti įstatymų leidybos kokybę? Praktikoje, beveik visais atvejais, kai Seimas priima įstatymą ignoruodamas prieštaravimu Konstitucijai grindžiamą Prezidento veto, į Konstitucinį Teismą kreipiasi opozicinės Seimo narių grupės. [...] Vadinasi, aptariamos teisės suteikimas Prezidentui vargu ar padėtų veiksmingiau užtikrinti (konstitucingumo) principą“[204]. Tačiau, P. Vinklerio teigimu, „iš visų Rytų ir Vidurio Europos valstybių, kuriose įsteigtas Konstitucinis Teismas, būtent tik Lietuvos Respublikos Prezidentui nėra numatomas įgaliojimas kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų atitikimo Konstitucijai“[205]. Šiuo metu Respublikos Prezidentas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą tik dėl Vyriausybės aktų atitikimo Konstitucijai.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 86 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad „Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas: kol eina savo pareigas, jis negali būti suimtas, patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn“[206]. Bet esant įtarimams, jog Respublikos Prezidentas įvykdė nusikalstamą veiką, Seimas statuto 232 straipsnyje nustatyta

[201] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).
[202] *Ibid.*
[203] *Ibid*.
[204] Petras Ragauskas, *supra* note 197, p. 146-147.
[205] Povilas Vinkleris, *supra* note 111, p. 189.
[206] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).

tvarka sudaro specialiąją tyrimo komisiją.[207] Anot S. Vidrinskaitės, „Seimas turi teisę šalies vadovui inicijuoti apkaltos procesą. Respublikos Prezidentu negali būti renkamas šiurkščiai pažeidęs Konstituciją arba sulaužęs priesaiką asmuo, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino iš užimamų pareigų ar panaikino jo Seimo nario mandatą“[208]. Svarbu pažymėti, kad 2004 m. balandžio 6 d. po Seimo inicijuoto apkaltos proceso tuometinis Lietuvos Prezidentas Rolandas Paksas buvo pašalintas iš Prezidento pareigų. Šis atvejis buvo pirmas Europoje, kai apkaltos proceso tvarka iš pareigų pašalinimas šalies vadovas.

Pasak A. Vaišvilos, „valdžių padalijimo klausimas Lietuvoje tebėra iki galo neišspręstas. Prezidento institucija nesudaro reikalingos Seimui atsvaros veiksmingiau paveikti Seimo veiklą teisės viešpatavimui įgyvendinti“[209]. Tačiau, kaip jau buvo minėta ankščiau, daugelis valstybės klausimų sprendimų iniciatyvumo priklauso nuo paties šalies vadovo personalijos. Iš tiesų Lietuvoje prezidento institutas yra aiškiai reglamentuotas, ir valstybės vadovui suteikiamos labai svarbios funkcijos tvarkant valstybės reikalus. Reikia pažymėti, kad šalies vadovui suteikiant per daug galių iškyla grėsmė, kad valstybė gali pasukti autoritarinio režimo link (Rusijos atvejis).

2.2.2.2 Lietuvos Respublikos Vyriausybė

Konstitucijos 91 straipsnyje įtvirtinta, kad „Lietuvos Respublikos Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai“[210]. Pasak V. Sinkevičiaus, „Vyriausybė yra vykdomosios valdžios institucija. Jos įgaliojimai nustatyti Konstitucijoje ir įstatymuose, jie taip pat kyla iš Vyriausybės konstitucinės paskirties ir jos konstitucinio statuso. Vyriausybė yra ne tik vykdomoji, bet ir tvarkomoji institucija. Visa tai, ką Vyriausybės daro įgyvendindama Konstitucijoje bei įstatymuose jai nustatytą kompetenciją, yra valstybės valdymo reikalų sprendimas“[211]. Vyriausybės funkcijos yra apibrėžtos Konstitucijoje ir specialiuosiuose įstatymuose, kuriuose yra aiškiai nustatyta Vyriausybės kompetencija.

Konstitucinis Teismas 1998 m. sausio 10 d. nutarime pabrėžė, kad „Vyriausybę – kolegialią vykdomosios valdžios instituciją formuoja Seimas ir Respublikos Prezidentas, tačiau jų vaidmuo ir uždaviniai nevienodi. Respublikos Prezidentas šiame procese dalyvauja kaip valstybės vadovas, atliekantis Konstitucijoje numatytas funkcijas, tuo tarpu Seimas veikia kaip tautos atstovybė, kuriai atsakinga Vyriausybė.“[212]. Anot A. Bakavecko, „esminis vaidmuo

[207] „Lietuvos Respublikos Seimo statutas,“ *Valstybės žinios,* 15-249 (1994).
[208] Saulė Vidrinskaitė, „Rinkimų sistemos specifika ir raida Lietuvoje,“ *Jurisprudencija* 11, 101 (2007): 43.
[209] Alfonsas Vaišvila, *supra* note 17, p. 565.
[210] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).
[211] Vytautas Sinkevičius, *supra* note 153, p. 210.
[212] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas byloje Nr. 19/97, prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta370/content

sudarant Vyriausybę vis dėl to – tenka Seimui, nors iš pirmo žvilgsnio atrodo atvirkščiai. Vadinasi, ji priklausoma tiek nuo Prezidento, tiek gerokai didesniu mastu nuo Seimo“[213]. V. Sinkevičius pažymi, kad „Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu skiria Ministrą Pirmininką, paveda jam sudaryti Vyriausybę ir tvirtina jos sudėtį; Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu atleidžia Ministrą Pirmininką, priima Vyriausybės grąžinamus įgaliojimus išrinkus naują Seimą ir paveda jai eiti pareigas, kol bus sudaryta Vyriausybė, priima Vyriausybės atsistatydinimą ir prireikus paveda jai toliau eiti pareigas arba paveda vienam iš ministrų eiti Ministro Pirmininko pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė“[214]. Nors šalies prezidento ir parlamento formuojant vyriausybę skirtingos, tačiau jie šią procedūrą atlieka kartu. Tai tam tikra atsvara viena kitos atžvilgiu.

Kaip pabrėžia A. Bakaveckas, „Ministras Pirmininkas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jo paskyrimo pristato Seimui sudarytą ir Respublikos Prezidento patvirtintą Vyriausybę ir pateikia svarstyti jos programą. Ministrai taip pat skiriami atsižvelgiant į Seimo daugumos nuomonę, nes priešingu atveju Seimo dauguma gali pareikšti neapsitikėjimą Ministru Pirmininku, atskiru ministru, visa Vyriausybe arba du kartus iš eilės nepritarti Vyriausybės programai, dėl jo ji privalėtų atsistatydinti. Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas posėdyje dalyvaujančių balsų dauguma pritaria jos programai‘[215]. Tačiau svarbu pažymėti, kad Seimas kolegialiu balsavimu balsuoja tik dėl Ministro Pirmininko kandidatūros, dėl ministrų kandidatūrų Seimas nebalsuoja. Ministras Pirmininkas siūlo Prezidentui ministrų kandidatūras, o Prezidentas jas tvirtina.

Pasak G. Kalinausko, „vargu ar Prezidentas turi tokius įgaliojimus, kurie nusvertų Seimo daugumos valią formuojant Vyriausybę, nors Respublikos Prezidentas, būdamas vykdomosios valdžios dalis, turi tam tikrų politinio poveikio galimybių formuojant Vyriausybę“ [216]. A. Pumpučio teigimu, „Lietuvoje, kaip parlamentinėje respublikoje, Seimas turi įtakos tik skiriant Ministrą pirmininką. Tolesnis Vyriausybės formavimas daugiausia priklauso nuo Ministro Pirmininko, todėl visi ministrai yra jam pavaldūs ir atskaitingi“[217]. Svarbu pažymėti, kad Lietuvoje ne kartą buvo atvejai, jeigu Prezidentas nusprendžia, kad dėl tam tikrų priežasčių

[213] Audrius Bakaveckas, *supra* note 2, p. 262.
[214] Vytautas Sinkevičius, „Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas išrinkus Respublikos Prezidentą: oficialiosios konstitucinės doktrinos argumentavimo probleminiai aspektai,“ iš *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis: Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui 20 metų* (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014), 259.
[215] Audrius Bakaveckas, *op. cit.*, p. 265.
[216] Gintaras Kalinauskas, *supra* note 80, p. 235.
[217] Alvydas Pumputis, „Vyriausybė valstybinės valdžios sistemoje,“ iš *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija,* Mindaugas Maksimaitis, Juozas Žilys, Egidijus Jarašiūnas, Vytautas Sinkevičius, Gediminas Mesonis, Alvydas Pumputis, Toma Birmontienė, Edita Žiobienė, Saulė Vidrinskaitė, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007), 256.

siūlomas ministras nėra kompetentingas eiti ministro pareigas, Prezidentas atmeta Ministro Pirmininko siūlomą kandidatūrą.

Kaip pastebi A. Bakaveckas, „Vyriausybės santykius su Respublikos Prezidentu nustato Konstitucija (netiesiogiai), Vyriausybės įstatymas ir Vyriausybės darbo reglamentas. Respublikos Prezidentui negalint eiti savo pareigų, kai Seimas per 10 dienų negali surinkti ir paskelbti pirmalaikių Respublikos Prezidento rinkimų, rinkimus skelbia Vyriausybė priimdama nutarimą“[218]. Anot P. Ragausko, „tarptautinių sutarčių įstatyme nustatyta, kad tarptautines sutartis ratifikuoti Seimui Prezidentas teikia savo iniciatyva arba pasiūlius Vyriausybei. Pagal nusistovėjusią praktiką teikimas dažniausiai būna paremtas būtent Vyriausybės pasiūlymu“[219]. Taip pat Konstitucijos 85 straipsnyje įtvirtinta, jog Ministras Pirmininkas ir ministrai kontrasignuoja Respublikos Prezidento dekretus, kurie yra nurodyti Respublikos Konstitucijos 84 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose.

Kaip jau buvo minėta ankščiau, Prezidentas kartu su Vyriausybe yra vykdomoji valdžia, tačiau jų įgaliojimai nevienodi. Konstitucijos 94 straipsnyje įtvirtinta, kad „Lietuvos Respublikos Vyriausybė: 1) tvarko krašto reikalus, saugo Lietuvos Respublikos teritorijos neliečiamybę, garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką; 2) vykdo įstatymus ir Seimo nutarimus dėl įstatymų įgyvendinimo, taip pat Respublikos Prezidento dekretus; 3) koordinuoja ministerijų ir kitų Vyriausybės įstaigų veiklą; 4) rengia valstybės biudžeto projektą ir teikia jį Seimui; vykdo valstybės biudžetą, teikia Seimui biudžeto įvykdymo apyskaitą; 5) rengia ir teikia Seimui svarstyti įstatymų projektus; 6) užmezga diplomatinius santykius ir palaiko ryšius su užsienio valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis; 7) vykdo kitas pareigas, kurias Vyriausybei paveda Konstitucija ir kiti įstatymai“[220].

„Pagal Konstituciją Vyriausybės įgaliojimai taip pat nustatomi įstatymais. [...] Įstatymais nustatant Vyriausybės įgaliojimus, turi būti laikomasi iš valdžių padalijimo principo kylančio reikalavimo, jog įstatymais Vyriausybei negalima nustatyti tokių įgaliojimų, kurie Konstitucijoje yra priskirti kitoms valstybės valdžią įgyvendinančioms institucijoms. Taip pat turi būti paisoma to, kad įstatymais negalima iš Vyriausybės „atimti“ tų įgaliojimų, kurie Vyriausybei priklauso pagal Konstituciją“[221]. Tačiau pasak E. Kūrio, „daugiausia pastarojo dešimtmečio Konstitucinio Teismo jurisprudencijos, skirtos valdžių padalijimui, akcentuoja būtent Seimo ir Vyriausybės kompetencijų santykį. Kai kurie teisės aktai buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai būtent dėl to, kad Vyriausybė įsiterpė į Seimo kompetenciją arba

[218] Audrius Bakaveckas, *supra* note 2, p. 294.
[219] Petras Ragauskas, *supra* note 197, p. 135.
[220] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).
[221] Vytautas Sinkevičius, *supra* note 147, p. 205.

tiesiog nepaisė įstatymų, arba dėl to, kad Seimas pats leido jai įsiterpti į tuos įgaliojimus, kuriuos pagal Konstituciją turėjo įgyvendinti jis pats“[222].

Kaip pažymi P. Ragauskas, „Vyriausybė gali aktyviai dalyvauti įvairiose įstatymų projektų svarstymo Seime stadijose (tiek komitetų, tiek ir plenarinių posėdžių metu gali pasisakyti jos atstovai; Vyriausybė gali teikti redakcines pastabas ir pataisas bei papildymus visiems įstatymų projektams; iš Vyriausybės gali būti prašoma išvados dėl bet kurio įstatymo projekto), ypatingos įtakos čia ji neturi. O didelį vaidmenį įstatymų leidyboje Vyriausybė vaidina dėl to, kad praktikoje būtent ji inicijuoja visus fundamentalius įstatymo projektus. Per šiuos įstatymo projektus ji *de facto* formuoja visą Lietuvos nacionalinę teisinę sistemą“[223]. Ši Vyriausybei suteikta teisė yra itin svarbi, nes per įstatymų projektų pateikimą Vyriausybė gali įgyvendinti savo programą. Vyriausybei taip pat suteikta teisė leisti norminius ir individualius teisės aktus.

Kaip teigia A. Bakaveckas, „Vyriausybės sąveika su Seimui taip pat pasireiškia ir svarstant Europos Sąjungos reikalus. Vyriausybės sprendimo ar Vyriausybės rezoliucijas dėl Lietuvos Respublikos pozicijos srityse, kurios pagal Konstituciją susijusios su Seimo kompetencija, teikimą Seimui pasirašo Ministras Pirmininkas, o Lietuvos pozicija teikiama Seimui Lietuvos narystės ES informacine sistema, kurioje atsispindi pozicijos pakeitimai atsižvelgiant į svarstymo Vyriausybės pasitarimo metu pateiktas pastabas arba pasiūlymus“[224].

„Pagal Konstituciją Seimas vykdo parlamentinę Vyriausybės kontrolę. Seimo reikalavimu Vyriausybė arba atskiri ministrai turi atsiskaityti Seime už savo veiklą (Konstitucijos 101 straipsnio 1 dalis). Taigi valstybės valdžių padalijimas Konstitucijoje suponuoja ir Vyriausybės – vykdomosios valdžios kolegialios institucijos atskaitingumą įstatymų leidžiamajai valdžiai – Tautos atstovybei“[225]. Pasak A. Lukošaičio, „būtent atsakomybę ir atskaitomybę akcentuodami kai kurie autoriai formuluoja minimalistinį parlamentinės sistemos apibrėžimą: tai valdžios (valdymo) galių perdavimas iš vieno subjekto kitam, t.y. iš parlamento vyriausybei, pastarąją įpareigojant periodiškai atsiskaityti už savo veiklą“[226]. Seimo sesijos laikotarpiu kiekvieną ketvirtadienį vyksta „Vyriausybės valanda“, kurios metu, Seimo nariai turi teisę užduoti klausimus Vyriausybės nariams. Seimo nariai taip pat turi teisę Vyriausybės nariams rašyti paklausimus, be to Ministras Pirmininkas kiekvienais metais Seimui pristato Vyriausybės veiklos ataskaitą ir pan.

---

[222] Egidijus Kūris, s*upra* note 50, p. 15-16.
[223] Petras Ragauskas, *supra* note 197, p. 125-126.
[224] Audrius Bakaveckas, *supra* note 2, p. 293.
[225] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas byloje Nr. 49/2000, prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta313/content
[226] Alvidas Lukošaitis, *supra* note 145, p. 132.

Kaip pastebi A. Pumputis, „atskirais atvejais gali susiklostyti netipiški Vyriausybės santykiai su Seimu bei Respublikos Prezidentu. Tokiais atvejais Vyriausybei suteikiamos specifinės teisės. Vyriausybės įstatymo 15 straipsnis numato, kad Vyriausybė turi teisę teikti siūlymą Respublikos Prezidentui paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus, jeigu Seimas pareiškia tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe. To paties įstatymo 16 straipsnis teigiama: „Jeigu Lietuvos Respublikos Konstitucijos 89 straipsnio pirmojoje dalyje numatytais atvejais Seimas negali per 10 dienų susirinkti ir paskelbti Respublikos Prezidento rinkimų, rinkimus skelbia Vyriausybė, priimdama nutarimą.“ Tokį Vyriausybės nutarimą Vyriausioji rinkimų komisija turi vykdyti“[227]. Taigi Vyriausybei yra taip pat suteikti svarbūs įgaliojimai santykiuose su Prezidentu ir ypač su Seimu.

Labai svarbu atkreipti dėmesį, kad Seimas gali inicijuoti Ministrui Pirmininkui ir ministrams interpeliacijos procedūrą, nes kaip pažymi V. Bacevičius, „nei Ministrui Pirmininkui, nei ministrams Lietuvos Respublikoje (skirtingai nuo kai kurių kitų užsienio valstybių) negali būti inicijuojama apkalta.“[228]. Taip pat Konstitucijoje yra numatyta, kad Ministrui Pirmininkui ir ministrams yra suteikta teisė atsistatydinti, tačiau Ministro Pirmininko atsistatydinimo arba mirties atveju turi būti sudaroma nauja Vyriausybė.

Pasak V. Sinkevičiaus, „aiškindamas Konstitucijoje įtvirtintas nuostatas, susijusias su Vyriausybės atsistatydinimu ir su Vyriausybės įgaliojimų grąžinimu, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tai skirtingi teisiniai institutai, susiję su skirtingomis teisinėmis situacijomis, ir kad Vyriausybės atsistatydinimas ir Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas sukelia nevienodus teisinius padarinius“[229]. A. Lukošaitis pabrėžia, kad „po parlamento rinkimų vyriausybė privalo atsistatydinti, o po prezidento rinkimų – grąžinti įgaliojimus“[230]. Nes po parlamento rinkimų neretai pasikeičia ir pati valdančioji dauguma, sudaromos naujos valdančiosios koalicijos, tad naująją vyriausybę formuoja partijos, kurios rinkimų metu pelnė daugiausia pasitikėjimų balsų.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje Vyriausybė labiausiai yra priklausoma nuo parlamento, nors jos formavime dalyvauja ir Prezidentas. Tačiau galutinis žodis visuomet tenka Seimui.

2.2.3. Lietuvos Respublikos teisminė valdžia

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 d. įtvirtina nuostata, kad „teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai“[231]. Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo

[227] Alvydas Pumputis, *supra* note 217, p. 256.
[228] Vaidotas Bacevičius, *supra* note 91, p. 101.
[229] Vytautas Sinkevičius, *supra* note 214, p. 259.
[230] Alvidas Lukošaitis, *supra* note 149, p. 57.
[231] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).

28 d. nutarime pabrėžė, kad „teismai – jurisdikcinės institucijos – vykdo teisminę valdžią, kuri, kaip ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios, yra visavertė valstybės valdžia, viena iš Konstitucijos įtvirtintų valstybės valdžių. Vykdyti teisingumą – teisminės valdžios paskirtis ir konstitucinė kompetencija“[232]. Kaip pažymi K. Jankauskas, „teismas yra Konstitucijoje įtvirtintos valstybės valdžių pusiausvyros ir atsvarų sistemos elementas“.[233] Teisminė valdžia išsiskiria iš kitų valdžios šakų, yra nepriklausoma, kadangi teismų priimami sprendimai privalo būti nešališki ir kitų valdžios šakų neįtakojami.

Pasak E. Kūrio, „greta politinių valdžių triumvirato (Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės) teisminė valdžia vienintelė formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu, atrodo šiek tiek kitaip. Ji nedalyvauja formuojant kitas dvi valdžias. Nei teisminės valdžios institucijos pagal Konstituciją nėra atskaitingos įstatymų leidžiamajai ar vykdomajai valdžiai, nei kuri nors įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios institucija atskaitinga teisminei valdžiai“[234]. Kaip pastebi K. Jankauskas, „teismas skiriasi nuo įstatymų leidėjo ar kito ordinariosios teisėkūros subjekto dar ir tuo, kad neturi formalios teisėkūros aktų iniciatyvos teisės“[235]. Kaip pabrėžė E. Žiobienė, „demokratinėje teisinėje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves“[236]. Kitaip tariant, teismai priimdami sprendimus privalo vadovautis Konstitucija ir kitais įstatymais.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 112 straipsnyje apibrėžiama teisėjų skyrimo tvarka, „Aukščiausiojo Teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką, skiria ir atleidžia Seimas Respublikos Prezidento teikimu. Apeliacinio teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką, skiria Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu. Apylinkių, apygardų ir specializuotų teismų teisėjus ir pirmininkus skiria, jų darbo vietas keičia Respublikos Prezidentas. Dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija“[237]. Pasak H. Šinkūno, „Konstitucijoje 112 straipsnio 5 dalyje numatyta speciali teisėjų institucija turi užtikrinti teismų ir teisėjų nepriklausomumą. Šiuo aspektu Konstitucijoje įvardyti šios institucijos įgaliojimai – patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ir atleidimo iš pareigų – vertintini kaip instrumentas, kuriuo naudodamasi teisėjų institucija veika kaip atsvara Respublikos Prezidentui formuojant teisėjų

[232] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas byloje Nr. 33/03, prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content
[233] Kęstutis Jankauskas, *supra* note 143, p. 239.
[234] Egidijus Kūris, s*upra* note 50, p. 18.
[235] Kęstutis Jankauskas, *op. cit.*, p. 241.
[236] Edita Žiobienė, „Teisminės valdžios autoriteto apsauga žiniasklaidoje,“ *Jurisprudencija* 57, 49 (2004): 16.
[237] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).

korpusą palaikydama valstybės valdžios institucijų balansą ir saugodama teisėjų ir teismų nepriklausomumą“[238]. Teisėjų paskyrimas ir jų atlyginimų nustatymas – tai tik keletas dalykų, kai kitos dvi valdžios priima sprendimus teisminės valdžios atžvilgiu, nes tik tokiu atveju galima išsaugoti teismų nepriklausomumą.

T. Birmontienė pabrėžia, kad „1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustačius, kad turi būti konstitucinės kontrolės institutas, 1993 m. buvo įsteigtas Konstitucinis Teismas. Jo veikla ypač paveikė konstitucinės teisės ir jos šaltinių raidą, nes spręsdamas konstitucinės justicijos bylas, ieškodamas atsakymo, ar ordinarinės teisės normos neprieštarauja Konstitucijai, jis turėjo aiškinti ir interpretuoti Konstituciją, taip padėdamas jai virsti gyvąja Konstitucija. Konstitucinio Teismo jurisprudencija praplėtė ir konstitucinės teisės ribas“[239]. Taip pat A. Baranskaitė pažymi, kad „bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai, abejodami dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo, privalo sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydami ištirti atitinkamo teisės akto atitiktį Konstitucijos normoms ir principams“[240]. Taigi, Konstitucinis Teismas yra vienintelis teismas Lietuvoje, kuris turi teisę aiškinti šalies Konstitucijoje esančias nuostatas.

Konstitucijos 105 straipsnyje įtvirtinta, kad „Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai. Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams: 1) Respublikos Prezidento aktai; 2) Respublikos Vyriausybės aktai. Konstitucinis Teismas teikia išvadas: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai“[241].

Kaip teigia E. Jarašiūnas, „teisminė valdžia yra nepriklausoma ir savarankiška valdžia. Pabrėžtina, kad Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime, remdamasis teisinės valstybės principu, Konstitucijos 5 ir kitais straipsniais, išskyrė du neatsiejamus teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo aspektus:

1) teisėjo ir teismų, vykdančių teisingumą, nepriklausomumas;

---

[238] Haroldas Šinkūnas, „Ar speciali teisėjų institucija turėtų būti sudaroma vien tik iš teisėjų?,“ iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys* (Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012), 209.

[239] Toma Birmontienė, „Konstitucinio teismo aktų, kaip teisės šaltinių konstitucinės doktrinos bruožai,“ *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui 20 metų* (Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014), 180.

[240] Agnė Baranskaitė, „Konstitucinio Teismo kaip trečiosios teisminės valdžios atšakos įtaka Lietuvos teisinei sistemai,“ iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys* (Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012), 267.

[241] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios,* 33-1014 (1992).

2) teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas ir savarankiškumas“[242].

Į teisminės valdžios darbą jokiu būti negali kištis nei įstatymų leidžiamoji, nei įstatymų vykdomoji valdžia. Nes kaip pažymi T. Birmontienė, „teismų nepriklausomumas – svarbus konstitucinis principas, valdžių padalijimo ir teisinės valstybės principų sudedamoji dalis. Šie principai yra tarpusavyje glaudžiai susiję ir vienas be kito negali veikti. Konstitucinio Teismo doktrinoje teismų nepriklausomumas – būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga. Teisėjų ir teismų nepriklausomumas – vienas esminių demokratinės teisinės valstybės principų“[243]. Anot E. Jarašiūno, „teisėjų ir teismų nepriklausomumo principas – vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės bruožų. Jo laikomasi visose demokratinėse valstybėse. Kaip rodo istorinė patirtis, nedemokratiniai režimai šiuo principu nesivadovauja“[244]. Deja, pasak V. Pakalniškio, „teismų nepriklausomybė dažnai suvokiama kaip teisėjo privilegija, o ne kaip teisingumo įgyvendinimo priemonė, užtikrinanti objektyvų ir teisingą teismo sprendimą“[245]. Tačiau jeigu teisminės valdžios nepriklausomumas nėra užtikrinamas, tokią valdžią sunku būtų laikyti visaverte valdžia.

Kaip pastebi E. Žiobienė, „Konstitucinio Teismo formuojamoje doktrinoje išskiriami tokie teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų elementai (aspektai): teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumas; teisėjo asmens neliečiamumas; teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijų realumas; teisminės valdžios, kaip visavertės valdžios, savivalda, teismų finansinio ir materialinio techninio aprūpinimo garantijos (organizacinis nepriklausomumas)“[246]. „Stabdžių ir atsvarų“ sistema čia specifiška dar ir tuo, kad teisminės valdžios autonomiškumas nuo politinių valdžios šakų užtikrinamas per teisėjų savivaldos mechanizmą“[247]. Teisminė valdžia turėdama teisėjų savivaldos mechanizmą daugelį klausimų susijusių su teismų ir teisėjų darbu priima nesikreipdami į kitas dvi valdžias.

Tačiau, anot D. Žalimo ir E. Masnevaitės, „dėl demokratijos tradicijų ir teisinės kultūros stokos politikai kartais neatsispiria pagundai siekti daryti įtaką teismui įvairiais būdais ir priemonėmis, pavyzdžiui, veikdami teisėjų atrankos ir skyrimo procesą, atlyginimus ir kitas teisėjų socialines garantijas, viešai pareikšdami apie siekius riboti teismų kompetenciją, nevykdydami teismų sprendimų ar juos ignoruodami“[248]. Taip pat kitą teismų nepriklausomumo pažeidimą pastebi R. Jokubauskas, jo nuomone, „formalioji įstatymų viršenybė įpareigoja teisėją

[242] Egidijus Jarašiūnas, *supra* note 49, p. 227.
[243] Toma Birmontienė, *supra* note 125, p. 18.
[244] Egidijus Jarašiūnas, *op. cit.*, p. 238.
[245] Edita Žiobienė, *supra* note 236, p. 17.
[246] Toma Birmontienė, *op. cit.*, p. 18.
[247] Egidijus Kūris, *supra* note, p. 18-19.
[248] Dainius Žalimas ir Elena Masnevaitė, „Ekonominės krizės iššūkiai teisėjo ir teismų nepriklausomumui,“ *Teisė* 94 (2015): 78-79.

sprendžiant bylas teikti pirmenybę ne įstatymo dvasiai, o įstatymo raidei ir taip sustiprina formalizmo tendencijas vykdant teisingumą, skatina teismų abejingumą savo vykdomo teisingumo turiniui“[249]. Šiai nuomonei antrina ir A. Vaišvila, pasak jo, „esamai konstitucinei nuostatai „Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo“ (Konstitucijos 109 str. 3 d.) svarbu suteikti demokratiškesnę, autentiškajam teisingumui atviresnę formuluotę: „Teisėjai, įgyvendindami teisingumą, klauso įstatymo ir teisės“. Ji orientuotų į demokratinę teisės sampratą, liudytų, jog teisė netapatinama su įstatymu, pačiam teismui suteikiama daugiau operatyvinės laisvės spręsti apie teisę ir teisingumą. Teisėjai tokiu atveju gautų daugiau galimybių būti ne tik įstatymų leidėjo nustatyto teisingumo vykdytojais“[250].

2.3. Valdžių padalijimo principo įtvirtinimas ir įgyvendinimas Rusijos Federacijos Konstitucijoje

Nors Rusija valstybę sunku laikyti demokratine, tačiau istorijoje galima pastebėti, kad buvo laikotarpis, kuomet ši šalis siekė eiti demokratijos keliu. Kaip pažymi A. Sokolovas, „totalitarinio socializmo žlugimas Centrinėje ir Rytų Europoje XX amžiaus pabaigoje suformavo naujos santvarkos pasirinkimo poreikį ir Rusijoje. Rusijos visuomenė deklaravo, jog viena iš jos strateginių raidos krypčių yra šiuolaikiškos, demokratinės, teisinės, socialinės valstybės sukūrimas“[251]. Tad rengiant naująją Rusijos Federacijos Konstituciją, joje taip pat buvo įtvirtintas valdžių padalijimo principas, kaip vienas iš konstitucinės sistemos pamatų.

Rusijos Konstitucijos rengimas buvo ganėtinai nelengvas. Pasak O. Buišienės, „Konstitucijos projekto rengimas ir priėmimas truko trejus metus vykstant sudėtingiems politiniams procesams, atspindintiems valstybės teritorinės sandaros klausimų sprendimą, valstybės valdžios modelio paieškos, centro ir federacijos subjektų valdžios derybas dėl statuso, kompetencijos apimties nustatymo ir įgaliojimų ją vykdant, tarpusavio santykių, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios ginčus dėl jų vietos valdžių sistemoje ir tarpusavio konstitucinės kompetencijos“[252].

---

[249] Rytis Jokubauskas, „Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje,“ *Jurisprudencija* 5, 95 (2007): 55.

[250] Alfonsas Vaišvila, *supra* note 17, p. 299.

[251] Alfredas Sokolovas, „Demokratijos tapsmas Rusijoje: problemos, tendencijos, perspektyvos,“ iš *Teisė ir demokratija. Demokratija Lietuvoje: tarp Vakarų ir Rytų (1990-2007 m.): kolektyvinė monografija*, Herbertas Schambeckas, Vytautas Šlapkauskas, Alfredas Sokolovas, Alfonsas Vaišvila, Krescencijus Stoškus, Andrius Kaluina, Saulius Arlauskas, Linas Baublys, Rūta Petkuvienė, Darijus Beinoravičius, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009), 75.

[252] Ona Buišienė, „Rusijos Federacijos 1993 m. Konstitucija,“ iš *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija,* Toma Birmontienė, Ona Buišienė, Egidijus Jarašiūnas, Gediminas Mesonis, Viktorija Staugaitytė, Milda Vainiutė, Elena Vaitiekienė, Saulė Vidrinskaitė, Juozas Žilys (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005), 330.

Tačiau po ilgų derybų 1993 m. gruodžio 25 d. Rusijos Federacijos Konstitucija buvo priimta konstituciniu referendumu. Rusijos Federacijos Konstitucijos 3 straipsnyje įtvirtinta, jog „Rusijos Federacijoje suverenitetas priklauso daugianacionaliniai tautai, ji yra vienintelis valdžios šaltinis. Savo valdžią tauta vykdo tiesiogiai, taip pat per valstybės valdžios ir vietos savivaldos institucijas [...]“.[253] Taigi kaip ir kitose demokratinėse valstybėse, Rusijos Federacijos Konstitucijoje į pirmąją vietą iškeliama tauta.

Rusijos Federacijos Konstitucija, yra pagrindinis (aukščiausią galią turintis) įstatymas. Tai reiškia, kad kiti išleidžiami įstatymai negali prieštarauti Rusijos Federacijos Konstitucijai. Tačiau nors Rusijos Federacijos Konstitucijos 1 straipsnio 1 dalyje ir yra įtvirtinta, kad „Rusijos Federacija – Rusija yra demokratinė federacinė teisinė valstybė, jos valdymo forma – respublika“[254]. Bet A. Sačkauskas pažymi, kad „dėl teiginio, kad Rusija yra demokratinė, faktinio klaidingumo beveik niekam nekyla abejonių. Tokiai nuomonei beveik vieningai pritaria tarptautinė bendruomenė (pavyzdžiui, įtakinga tarptautinė organizacija *Freedom House* 2005 m. Rusiją priskyrė prie šalių grupės, kur labiausiai suvaržytos politinės laisvės bei teisės)“[255]. Šiai nuomonei antrina ir V. Čirkin, jo nuomone, „demokratinį kelią besirenkančių posocialistinių valstybių, taip pat ir Rusijos būklės tyrimas rodo, kad jose kuriamas „demokratinis režimas“ dažniausiai yra tik pusiau demokratiškas, pusiau teisinė valstybė su vyraujančiomis autoritarizmo tendencijomis“[256]. Ir nors Rusijos Federacijos Konstitucijoje yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas, tačiau kaip parodė istoriniai ir dabartiniai įvykiai, Rusijoje valdžios atstovai dažnai nepaiso šio aukščiausio šalies įstatymo.

Rusijos mokslininko I. Šablinskij nuomone, „tą puikiai iliustruoja 1993 metais įvykusi politinė krizė, kuri paliko labai gilią žaizdą Rusijos visuomenėje“[257]. Galima daryti prielaidą, kad šis įvykis prieš priimant Rusijos Federacijos Konstituciją turėjo nemažai įtakos tolimesniam Rusijos valdžios formavimuisi. Šis ir kiti panašūs įvykiai puikiai iliustruoja tai, kad Rusijos valdžios, o ypač vykdomoji valdžia – Prezidentas, nesibodi peržengti savo kompetencijos ribų. Reikia pažymėti, kad tuometinis Rusijos prezidentas B. Jelcinas nesulaukė jokių sankcijų dėl 1993 m. neteisėtų veiksmų įvykdymo.

Tačiau nežiūrint į tai „Rusijos Federacijos Konstitucijoje yra ne tik įtvirtintas valdžių padalijimo principas, bet ir kiekvienai valdžiai gana aiškiai nurodomos priskirtos

[253] *Užsienio šalių konstitucijos, supra* note 70, p. 289.
[254] *Ibid.*, 288.
[255] Julius Skačkauskas, „Federacija ar unitarinė valstybė: Rusijos atvejis,“ *Geopolitika*, rugpjūčio 8, 2006, http://www.geopolitika.lt/?artc=361.
[256] Alfredas Sokolovas, *supra* note 251, p. 76.
[257] Илья Г. Шаблинский, *Пределы власти. Борьба за российскую конституционную реформу (1989—1995 г.)* (Москва: Центр конституционных исследований Московского общественного научного фонда, 1997), 161.

kompetencijos“[258]. „Rusijos Federacijoje teisės aktų priėmimą, administravimą ir teisingumo vykdymą atlieka įvairūs organai, kiekvienas turi tam tikrus įgaliojimus“[259]. „Rusijos Federacijos Konstitucijoje yra nustatyta valstybinės valdžios funkcijų vykdymas (įstatymų leidžiamosios, vykdomosios, teisminės) atskyrimas, o taip pat ir nepriklausomumas atitinkamoms institucijoms“[260]. Pasak D. Fetyščiev, „ne viena iš valstybės valdžios šakų neturi teisės kištis į kitų valdžios šakų veiklą, tačiau be nuolatinės sąveikos valstybinių institucijų sistema negali funkcionuoti kaip visuma“[261]. Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas savo nutarime yra pažymėjęs, kad „valdžių padalijimo principas reiškia ne tik įgaliojimų paskirstymą tarp skirtingų valdžios šakų, bet ir jų abipusį balansą, kad viena valdžios šaka negalėtų pavergti kitų valdžios šakų“[262]. Tokiu būdu Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas išreiškia savo poziciją, kad valstybės valdžios turi būti lygios ir negali kažkuri viena valdžia turėti žymiai didesnį pranašumą kitų valdžių atžvilgiu.

Tačiau reikia pripažinti, kad Rusijos Federacijoje vis dėl to dominuojantį vaidmenį užima šalies vadovas – Rusijos Federacijos prezidentas.

O. Buišienės teigimu, „įstatymų leidžiamoji valdžia (nevartojant tokio pavadinimo Konstitucijoje) yra federalinis susirinkimas (94 str.), vykdomąją valdžią vykdo Rusijos Federacijos vyriausybė (110 str.), tesiminę – Konstitucinis Teismas, Aukščiausiasis Teismas, Aukščiausiasis arbitražinis teismas, federaliniai ir kiti teismai (7 skirsnis). Rusijos Federacijos prezidentas nėra kurios nors iš išvardytų valdžių dalis, jis yra valstybės vadovas, Konstitucijos bei žmogaus ir piliečių teisių ir laisvių garantas, užtikrinantis visų valstybės valdžią vykdančių institucijų sąveiką (horizontaliai), taip pat jų sąveiką su federacijos subjektais, vietos savivaldos institucijomis (vertikaliai)“[263]. Pagal Rusijos Federacijos Konstituciją, vieninga vykdomosios valdžios sistema Rusijos Federacijoje turi dviejų lygių formą – Federalinių vykdomųjų organų ir vykdomųjų organų Rusijos Federacijos subjektų. Federacijos subjektai patys nustato savo vykdomųjų organų sistemą, bet atsižvelgiant į Rusijos Federacijos konstitucinius principus. Tai reiškia, kad šiuo aspektu, Rusijos Federacija turi daugiau panašumų su JAV ir kitomis federacinėms valstybėmis, nei su Lietuva, kuri yra unitarinė valstybė ir jos „vertikalusis“ valdžių padalijimo modelis yra žymiai paprastesnis.

---

[258] Юрий К. Краснов, „Принцип разделения властей в России: теория и практика,“ *Право и управление. XXI век*. 1 (2005): 10, prieiga per internetą: http://mgimo.ru/files/33210/33210.pdf

[259] Борис С. Эбзеев, *Конституция, власть и свобода в России: опыт синтетического исследования* (Москва: Проспект, 2014), 208.

[260] Роберт Я. Евзеров, „Парламентаризм и разделение властей в современной России,“ *Общественные науки и современность*, 1 (1999): 83.

[261] Дмитрий В. Фетищев, *Судебная власть в современном государстве: сравнительно-правовое исследование (история, теория и практика)* (Москва: Научная книга, 2007), 51,

[262] Постановление Конституционного Суда РФ от 29 мая 1998 г. № 16-П. Собрание законодательства РФ. 1998. Nr. 23. Ст. 2626.
Prieiga per internetą: http://cikrf.ru/law/decree_of_court/pesolut25.html

[263] Ona Buišienė, *supra* note 252, p. 345.

Pasak J. Skačkausko, „pagal Konstituciją Rusijos Federacija sudaryta iš 89 federacinių subjektų: 21 autonominės respublikos (turi didžiausią suvereniteto laipsnį – savas konstitucijas, savarankišką įstatymų leidybą), 1 autonominės srities, 10 autonominių apygardų, 6 kraštų, 49 sričių ir 2 federacinės svarbos miestų – Maskvos bei Sankt Peterburgo. Visa tai leidžia tikėti, kad Rusijos valstybės sąranga paremta stipriu federalizmu“[264]. O. Buišienė pažymi, kad „santykiuose su federalinėmis valstybės valdžios institucijomis visi federacijos subjektai yra lygūs. Federacijos subjektai federalinių įgaliojimų vykdymo srityje dalyvauja Konstitucijoje ir federaliniuose įstatymuose nustatytomis formomis“[265]. Valdžių padalijimo Rusijos Federacijos regioniniu lygmeniu pagrindinis bruožas yra tai, kad nėra klasikinio trijų valdžios šakų padalijimo, o egzistuoja tik dvi valdžios šakos – įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji. Nes Rusijos Federacijos subjektams nėra suteikta teisė steigti savo atskirą teismų sistemos. Tai yra patvirtina ir Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo 1998 kovo 12 d. nutarime, „Rusijos Federacijos Konstitucija nustato vieningą teismų sistemą ir nenumato nepriklausomos teismų sistemos Rusijos Federacijos subjektuose.“[266] Tai reiškia, kad nors Rusijos Federacijos Konstitucijos 77 str. nustatyta, kad Rusijos Federacijos subjektai nepriklausomai sukuria savo valstybės institucijų sistemą, tačiau iš tikrųjų Rusijos Federacijos subjektai turi teisę savarankiškai nustatyti tik savo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios sistemą.

Taip pat A. Sokolov ir J. Gubin pažymi, kad „1992 m. buvo pasirašyta Federacinė sutartis. Šios sutartys ir jomis grįsti konkretūs susitarimai buvo sudaromi nustatant valdžios kompetencijos ribas tarp centrinės Rusijos Federacijos valdžios institucijų ir šių institucijų žemesnio lygio subjektų.“[267].

Pasak A. Sokolov ir J. Gubin, „Konstitucija ir sutartis laikomi to paties teisinio lygio teisės aktais. Autorių nuomone, būtina remtis Rusijos Federacijos 1993 m. Konstitucijos nuostatomis. Kilus prieštaravimui tarp Konstitucijos ir Federacinės sutarties – Sutarties dėl kompetencijos ir įgaliojimų tarp Rusijos Federacijos valstybinės valdžios institucijų ir visų kitų Rusijos Federacijos subjektų valstybinės valdžios institucijų – galioja Rusijos Federacijos Konstitucijos nuostatos“[268].

„Kiekvienai iš valdžios šakų yra būdingas kontrolės funkcijų įgyvendinimas. Konstitucija (10 str., 80, 94, 110, 125, 126, 127 str.) numato tam tikras kontrolės rūšis

[264] Julius Skačkauskas, *supra* note 255.
[265] Ona Buišienė, supra note 252, p. 341.
[266] Определение Конституционного Суда РФ от 12.03.1998 № 32-0, Собрание законодательства РФ. 1998. Nr. 18. Ст. 2062, prieiga per internetą: http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102052012&rdk=&backlink=1
[267] Alfred Sokolov ir Jurij Gubin, „Federalizmas: problemos, prieštaravimai ir kaitos perspektyvos,“ *Jurisprudencija* 11, 89 (2006): 42.
[268] Jurij Sokolov ir Jurij Gubin, *supra* note 267, p. 41.

priklausomai nuo įstaigų, vykdančių kontrolės funkcijas: prezidento, parlamento, teisminę kontrolę ir kontrolę, kurią vykdo įvairios vykdomosios valdžios institucijos“[269].

Taip pat svarbu pažymėti, kad dėl Rusijos pilietinės visuomenės silpnumo, valstybė faktiškai pati yra užvaldžiusi visus kitus politinio ir socialinio gyvenimo institutus. Tai liudija ir Rusijos politinių partijų liūdna patirtis, nes esama partinė sistema yra vien tik valstybės veiksmų politinėje srityje rezultatas. Pasak V. Syryho, „dėl šių priežasčių valdžių padalijimo principo realizavimas šiuolaikinėje Rusijoje turi dvi pagrindines problemas: 1) valstybės institucijų veikla be visuotinės gyventojų paramos; 2) Parlamento nesugebėjimas daryti įtakos įstatymų vykdymo procesui“[270].

Rusijos Federacijos patirtis parodė, kad po 1993 m. Konstitucijos priėmimo, dauguma Rusijos valdžios šakų veikia tik turėdamos santykinį savarankiškumą ir šių valdžios šakų funkcijos ne visada tinkamai subalansuotos tarpusavyje.

2.3.1. Rusijos Federacijos įstatymų leidžiamoji valdžia

Rusijos Federacijos Konstitucijoje įtvirtinta, kad įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo – Federalinis susirinkimas. Federalinis susirinkimas susideda iš dviejų rūmų, tai Federacijos Taryba ir Valstybės Dūma. Pasak O. Buišienės, „Konstitucijoje jie nevadinami žemaisiais ar aukštaisiais rūmais, tačiau pagal jų sudarymo tvarką, tarpusavio santykį ir įgaliojimų apimtį Federacijos Tarybą galima būtų laikyti aukštaisiais, o Valstybės Dūmą – žemaisiais rūmais“[271]. Tauta federaliniuose rinkimuose renka kandidatus į Valstybės Dūmą, jie tiesiogiai atstovauja tautai. Valstybės Dūmą sudaro 450 deputatų, kurie yra ištenkami 5 metų kadencijai.

Tačiau būtina pažymėti, kad Rusija iki šiol neturi normalios politinių partijų sistemos ir tai neigiamai veikia rinkimus į Valstybės Dūmą procesą, nes visada absoliučia dauguma laimi tik proprezidentinė partija „Vieninga Rusija“. Pasak A. Galkino ir J. Krasyno, „daugelis partijų Rusijos politinėje scenoje neatspindi socialinių interesų įvairovės. Tai nėra politinis pliuralizmas, būdingas brandžiai demokratinei visuomenei. Tokia politinių partijų įvairovė tik išreiškia Rusijos politinės sistemos susitvarkymo stoką“[272]. Tai reiškia, kad nors dabar Rusijoje veikia nemažai įvairių rūšių politinių partijų, tačiau Rusijos Federacijoje iki šiol nėra suformuota tikra daugiapartinė sistema.

---

[269] Армен А. Джагарян, *Конституционно-правовые основы государственного контроля в Российской Федерации* (Москва: Формула права, 2008), 50.
[270] Владимир М. Сырых, *Теория государства и права : учеб. для вузов*. (Москва: Юстицинформ, 2005), 50.
[271] Ona Buišienė, *supra* note 252, p. 346.
[272] Александр А. Галкин ir Юрий А. Красин, *Сильная демократия - альтернатива авторитаризму* (Москва: Институт социологии РАН, 1996), 37.

Atsižvelgiant į tai, kad Federacijos Taryba tuo pačiu metu atstovauja ir Federacijos subjektams, jos formavimasis yra nustatytas Rusijos Federacijos Konstitucijoje (95 straipsnio 2 dalyje), pagal kurią „Federacijos Tarybą sudaro po du Federacijos subjekto atstovus, iš kurių vienas atstovauja Federacijos subjekto įstatymų leidžiamąją valdžią, o kitas šio subjekto vykdomąją valdžią.“[273] Šiame kontekste kyla klausimas: „ar galima aplamai realizuoti valdžių padalijimo principą tokioje situacijoje, kuomet pusę įstatymų leidžiamosios institucijos sudėties (šiuo atveju – Federacijos Tarybos) užima vykdomosios valdžios atstovai? Ar gali toks įstatymų leidžiamosios valdžios organas būti nepriklausomas nuo vykdomosios valdžios?“[274] Taigi vykdomoji valdžia šiuo minėtu atveju įgauna nemažai įtakos priėminėjant valstybei svarbius sprendimus. Taip pat turint omenyje, kad Prezidentas pats vienvaldžiai skiria visus Federacijos subjektų vadovus, tad tokiu būdu Prezidentas netiesiogiai įgyja tam tikrą kontrolę Federacijos Tarybos atžvilgiu.

Konstitucijoje įtvirtinta, kad tas pats asmuo negali būti Valstybės Dūmos ir Federacijos Tarybos nariu. Tiek Valstybės Dūmos, tiek Federacijos Tarybos darbas vyksta atskirai. Tačiau kuomet parlamentai daro bendrus posėdžius, juose nėra priimami jokie sprendimai ir posėdžiuose nėra nebalsuojama.

Rusijos Federacijos Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „Federacijos Taryba: tvirtinta sienų tarp Rusijos Federacijos subjektų pakeitimus; tvirtina Rusijos Federacijos prezidento įsaką dėl karo padėties įvedimo; tvirtina Rusijos Federacijos prezidento įsaką dėl nepaprastosios padėties įvedimo; sprendžia dėl galimybės panaudoti Ginkluotąsias Rusijos Federacijos pajėgas už Rusijos Federacijos ribų; skiria Rusijos Federacijos prezidento rinkimus; pašalina iš pareigų Rusijos Federacijos prezidentą; skiria į pareigas Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo, Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Teismo, Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Arbitražinio Teismo teisėjus; skiria ir atleidžia iš pareigų Rusijos Federacijos generalinį prokurorą; skiria ir atleidžia iš pareigų Apskaitos rūmų pirmininko pavaduotojus ir pusę šių rūmų auditorių“.[275]

Rusijos Federacijos Konstitucijos 103 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „Valstybės Dūma: duoda sutikimą Rusijos Federacijos prezidentui skirti Rusijos Federacijos Vyriausybės pirmininką; sprendžia klausimus dėl pasitikėjimo Rusijos Federacijos Vyriausybe; skiria ir atleidžia iš pareigų Rusijos Federacijos centrinio banko pirmininką; skiria ir atleidžia iš pareigų Apskaitos rūmų pirmininką ir pusę jų auditorių; skiria ir atleidžia iš pareigų žmogaus teisių

[273] Александр Горылев И., *Порядок формирования Совета Федерации: выбор оптимальной модели* (Нижний Новгород: Издательство ННГУ, 2003), p. 42.
Prieiga per internetą: http://www.unn.ru/pages/vestniki_journals/99990195_West_pravo_2003_2(7)/B_1-5.pdf
[274] Александр Бланкенагель, „Сколько централизма выдержит федеративное государство?,“ *Сравнительное конституционное обозрение* 2 (2006): 153.
[275] *Užsienio šalių konstitucijos*, *supra* note 70, p. 314.

įgaliotinį, veikiantį pagal federalinį konstitucinį įstatymą; skelbia amnestiją; iškelia kaltinimus Rusijos Federacijos prezidentui dėl jo pašalinimo iš pareigų“.[276] O. Buišienė pažymi, kad „Valstybės Dūmos įgaliojimų sritis įstatymų leidyboje – federalinių įstatymų priėmimas. Federalinis įstatymas laikomas priimtu, jeigu jam pritarė dauguma visų Valstybės Dūmų deputatų, išskyrus federaliniam konstituciniam įstatymui ir Rusijos Federacijos prezidento grąžintam pakartotinai svarstyti įstatymui priimti reikalingą kvalifikuotą daugumą. Priimtas federalinis įstatymas perduodamas svarstyti Federacijos Tarybai“[277].

Anot A. Kierymov, „Konstitucija nustato, kad Federacijos Tarybos ir Valstybės Dūmos posėdžiai turi būti vieši. Bet atskirais reglamento nustatytais atvejais, jie turi teisę rengti uždarus posėdžius. Tačiau vykdomosios valdžios veikla daugiausia būna už uždarų durų. O tai apriboja visuomenės kontrolę ir vykdomosios valdžios priežiūros galimybę. Šiuo požiūriu, vykdomoji valdžia turi neabejotiną pranašumą įstatymų leidžiamosios valdžios atžvilgiu“[278].

I. Grankin pažymi, kad „teisė kontroliuoti įstatymų vykdymą yra įstatymų leidžiamosios valdžios būtinas elementas“[279]. Pasak O. Buišienės, „Federacijos Taryba turi Valstybės Dūmos priimtų įstatymų ir leidybos „kontrolės“ funkciją (105, 106 str.). Tai leidžia Federacijos Tarybai įstatymų leidybos procese pareikšti savo nuomonę dėl bet kurio Valstybės Dūmos priimto įstatymo. Konstitucijos 106 straipsnyje pateikiamas federalinių įstatymų, kuriuos svarstyti Federacijos Taryba privalo sąrašas“[280].

„Valstybės Dūma, kaip visos tautos atstovaujamoji institucija, yra atsakinga už Vyriausybės veiklos kontrolę ir ji turi teisę išreikšti nepasitikėjimą Vyriausybe. 2008 m. per Konstitucijos pakeitimą buvo įvesta dar viena parlamentinės kontrolės forma: Rusijos Federacijos Vyriausybės metinė ataskaita, kuri yra pristatoma Valstybės Dūmai“[281]. Savo bendradarbiavimą su vykdomąja valdžia, įstatymų leidžiamoji įgyvendina per parlamentinės priežiūros įgaliojimus, panaudojant įvairias parlamentinės kontrolės formas, tarp kurių yra finansų kontrolė, parlamentinės užklausos, parlamentiniai tyrimai, parlamentiniai klausimai ir paklausimai, o taip pat nepasitikėjimo Vyriausybės išraiška.

Konstitucinis Teismas patvirtino Rusijos Prezidento teisę pateikti Valstybės Dūmai patvirtinti Premjero kandidatūrą. Tą pačią kandidatūrą Rusijos Prezidentas gali teikti net tris

---

[276] *Užsienio šalių konstitucijos*, *supra* note 70, p. 315.
[277] Ona Buišienė, *supra* note 252, p. 349.
[278] Александр Д. Керимов, *Современное государство: Вопросы теории* (Москва: Норма, 2007), 110.
[279] Игорь В. Гранкин, „Основные признаки законодательных органов,“ *Конституционное и муниципальное право* 5 (2007): 19.
[280] Ona Buišienė, *op. cit.*, p. 347.
[281] О контрольных полномочиях Государственной Думы в отношении Правительства РФ: Законы РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 N 6-ФКЗ и N 7-ФКЗ. Российская газета, Федеральный выпуск Nr. 4824 (0), 31 декабря 2008 г., prieiga per internetą: http://rg.ru/2008/12/31/duma-pravit-dok.html

kartus[282]. Prezidentui tam tikra prasme yra suteikta galimybė daryti poveikį Valstybės Dūmai dėl Prezidentui tinkamos Premjero kandidatūros patvirtinimo, kitu atveju, jei deputatai trečią kartą nesutinka patvirtinti Prezidento siūlomos Premjero kandidatūros, šalies vadovas turi teisę paleisti Valstybės Dūmą ir paskirti naujus rinkimus.

Tačiau Konstitucijos 119 straipsnio 4 ir 5 dalyse įtvirtinta, jog „Valstybės Dūma negali būti paleista, kai ji iškelia kaltinimus Rusijos Federacijos Prezidentui ir tol, kol dėl jų Federacijos Taryba priims atitinkamą sprendimą; Valstybės Dūma negali būti paleista, jeigu visoje Rusijos Federacijos teritorijoje įvesta karo arba nepaprastoji padėtis, taip kaip likus šešiems mėnesiams iki Rusijos Federacijos Prezidento kadencijos pabaigos“[283].

Kalbant apie jėgų balansą tarp Rusijos Federacijos Prezidento ir Parlamento, reikėtų atkreipti dėmesį į Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 1 d. sprendimą Nr. 17, kuris yra susijęs su ginču dėl Federacijos Tarybos ir Rusijos Federacijos Prezidento kompetencijų ir įgaliojimų išduoti aktą laikinai pašalinti iš pareigų Rusijos Federacijos generalinį prokurorą Jurij Skuratov. Prezidentas vienvaldžiai pasirašė savo dekretą laikinai pašalinti iš pareigų generalinį prokurorą, atsižvelgiant į tai, kad šiam buvo iškelta baudžiamoji byla. Bet, pasak Federacijos Tarybos, toks generalinio prokuroro įgaliojimų sustabdymas turėtų būti atliekamas tik Federacijos Tarybos aktu, prieš tai gavus atitinkamą prašymą iš Rusijos Federacijos Prezidento. Bet Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „Prezidentas dėl savo konstitucinės ir teisinės padėties ne tik turi teisę, bet ir privalo išduoti aktą dėl generalinio prokuroro laikino nušalinimo nuo pareigų tyrimo laikotarpiu, atsižvelgiant į tai, kad buvo iškelta baudžiamoji byla“[284]. Nagrinėjamu atveju Konstitucinis Teismas nusprendė palaikyti Rusijos Federacijos Prezidentą, sutikdamas su Prezidento teisine padėtimi valstybėje. Konstitucinis Teismas taip dar labiau praplėtė Prezidento galias.

Pasak V. Vedehin, „šiuo metu Parlamente beveik neegzistuoja jokios atsvaros Prezidento valdžiai. Dūma ir Federacijos Taryba yra absoliučiai pavaldžios Prezidentui, todėl sunku pastebėti Parlamente kokias nors rimtas politines diskusijas“[285]. Tad galima teigti, kad dėl šių priežasčių įstatymų leidžiamoji negali pilnavertiškai atstovauti tautos interesus.

Taigi santykiuose su įstatymų leidėju vykdomosios valdžios *de facto* dominavimą daugiausia lemia tai, kad Prezidentas turi labai veiksmingus svertus, teisę paleisti Valstybės Dūmą ir teisę paskirti naujus Valstybės Dūmos rinkimus, teisę skelbti referendumą, teisę

---

[282] Постановление Конституционного Суда РФ от 11.12.1998 N 28-П. Собрание законодательства РФ, 28.12.1998, N 52, ст. 6447. Prieiga per internetą: http://base.garant.ru/12113889/

[283] *Užsienio šalių konstitucijos*, *supra* note 70, p. 317.

[284] Постановление Конституционного Суда РФ от 1 декабря 1999 г. N17-П, prieiga per internetą: http://www.democracy.ru/library/laws/court/constitutional/ks17-P_01_12_99.html

[285] Владимир М. Ведяхин, „О форме Российского государства,“ *Государственная власть и местное самоуправление* 6 (2006): 5.

pasirašyti ir paskelbti Dūmos priimtus federalinius įstatymus. Prezidentas taip pat turi teisę vetuoti priimtus įstatymus. Visa tai labai lemia vykdomosios valdžios dominavimą kitų valdžios šakų atžvilgiu ir tai tam tikra prasme skatina autoritarinio režimo formavimąsi.

2.3.2. Rusijos Federacijos įstatymų vykdomoji valdžia

Rusijos Federacijos įstatymų vykdomąją valdžią sudaro Prezidentas ir Vyriausybė. Nors nemažai autorių Rusijos Federacijos Prezidentą dėl jo išskirtinio statuso, nelinkę priskirti nei prie vienos iš trijų valdžių, o kai kurie Rusijos mokslininkai netgi siūlo Rusijos Prezidentą išskirti, kaip ketvirtąją valdžią. Tačiau vis dėlto analizuojant Rusijos prezidentui Konstitucijoje suteiktas galias, galima teigti, jog Rusijos Prezidentas kartu su vyriausybe priskirtinas prie įstatymų vykdomosios valdžios.

2.3.2.1.Rusijos Federacijos Prezidentas

Rusijos Federacijos Konstitucijos 80 straipsnyje įtvirtinta, kad „Rusijos Federacijos Prezidentas yra valstybės vadovas. Jis yra Rusijos Federacijos Konstitucijos, žmogaus ir piliečio teisių ir laisvų garantas. Rusijos Federacijos Konstitucijos nustatyta tvarka jis imasi priemonių gindamas Rusijos Federacijos suverenitetą, jos nepriklausomybę ir valstybės vientisumą, užtikrina valstybės valdžios institucijų sąveiką. Pagal Konstituciją ir federalinius įstatymus nustato pagrindines valstybės vidaus ir užsienio politikos kryptis. Kaip valstybės vadovas, atstovauja Rusijos Federacijai vidaus ir tarptautiniuose santykiuose“[286]. Toks išskirtinis prezidento, kaip valstybės vadovo statusas, paaiškina, kodėl dalis Rusijos mokslininkų teigia, kad prezidentas negali būti priskiriamas, nei prie vienos iš trijų valdžios šakų.

O. Buišienė pabrėžia, kad „valstybės vadovą šešerių metų kadencijai renka Rusijos Federacijos piliečiai visuotinių, lygių rinkimų pagrindu, slaptu balsavimu. Prezidentu gali būti renkamas ne jaunesnis kaip 35 metų ir ne mažiau kaip 10 metų nuolat gyvenantis Rusijos Federacijos pilietis. Tas pats asmuo Rusijos Federacijos Prezidento pareigas gali eiti ne daugiau kaip dvi kadencijas iš eilės (81 str.)“[287]. „Rusijos Federacijos Prezidentas negali kištis į kitų valdžios institucijų (Federalinio susirinkimo ir teisminės valdžios) konstitucinę kompetenciją“[288].

Kaip pabrėžia L. Entin, „Prezidentas veikia kartu su kitomis valstybės valdžios šakomis, turėdamas didesnę ar mažesnę dalyvavimo teisę kiekvienoje iš jų“[289]. Tačiau panagrinėjus šį klausimą plačiau galima pastebėti, kad Rusijos Prezidentas turi teisę formuoti Vyriausybę, turi

[286] *Užsienio šalių konstitucijos*, *supra* note 70, p. 308.
[287] Ona Buišienė, *supra* note 252, p. 346.
[288] *Ibid.*, p. 340.
[289] Лев М. Энтин, *Разделение властей: опыт современных государств* (Москва: Юридическая литература, 1995), 168.

teisę leisti dekretus ir turi teisę, tam tikra prasme, spręsti ginčus tarp centrinių bei regioninių valdžių. Tai reiškia, kad Rusijos Federacijos Prezidento statusas iš esmės skiriasi nuo JAV Prezidento ir visų Europos valstybių prezidentų konstitucinio statuso, nes Rusijos Federacijos Prezidentas užima dominuojančią padėtį Rusijos Federacijos politinėje sistemoje.

Kaip teigia O. Buišienė, „Rusijos Federacijos vadovas užtikrina visų valstybės valdžią vykdančių institucijų sąveiką (horizontaliai), taip pat jų sąveiką su federacijos subjektais, vietos savivaldos institucijoms (vertikaliai)“[290].“ Tokia išskirtinė Prezidento padėtis kelia daug diskusijų Rusijos mokslininkų tarpe, nes kai kurie Rusijos mokslininkai yra linkę prezidentą išskirti, kaip ketvirtąją valdžią. Pasak L. Okunkov, „Prezidentas turi ypatingą vietą valstybės institucijų sistemoje, jis tiesiogiai nėra priskiriamas nei prie vienos iš valstybės valdžios šakų“[291]. Tai reiškia, kad Rusijos Federacijos Prezidento teisinis statusas tam tikra prasme iki šiol nėra aiškiai apibrėžtas ir Rusijos mokslinės bendruomenės tarpe vyksta diskusija apie būtinybę išskirti Rusijos Federacijos Prezidento instituciją, kaip ketvirtą savarankišką valdžios šaką.

Tačiau pasak M. Baglaj ir O. Gabričidze, „tuo pačiu kiti Konstitucijos straipsniai aiškiai rodo, kad Prezidentas iš tikrųjų pripažįstamas vykdomosios valdžios vadovu (prezidento galios formuoti Vyriausybę, teisė pirmininkauti Vyriausybės posėdžiuose, priimant sprendimus dėl jos atsistatydinimo ir t.t.)“[292]. Taigi nors Prezidentas turi specialų statusą trijų valdžių sistemoje, bet savo praktinėje veikloje jis dažniausiai sąveikauja su vykdomąją valdžia.

Kaip pabrėžia O Buišienė, „įgaliojimo laikui valstybės vadovas turi absoliutų imunitetą, nes jo panaikinimo arba jo apribojimo procedūra Konstitucijoje, palyginti su parlamento narių ir teisėjų imuniteto turiniu, nereglamentuota (91 str.). Prezidento įgaliojimų pabaigos pirma laiko pagrindų sąrašas baigtinis: atsistatydinimas, negalėjimas eiti savo pareigų dėl nuolatinio sveikatos sutrikimo, pašalinus iš pareigų. Konstitucija numato valstybės vadovo apkaltos institutą (92, 93, 102, 103 str.)“[293].

Svarbu pažymėti, kad 2000 m. liepos 11 d. Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas savo nutarimu išaiškino Rusijos Federacijos Prezidento įgaliojimų nutraukimo procedūros esmę, „Rusijos Federacijos prezidento įgaliojimų nutraukimo procedūra susijusi su ilgalaikio nesugebėjimu vykdyti savo pareigų, negali būti palengvinta ir supaprastinta dėl sveikatos priežasčių. Ši procedūra negali būti taikoma dėl Rusijos Federacijos prezidento nepagrįsto atleidimo iš pareigų. Taikant Konstitucijos 92 straipsnį kartu su 10, 78, 82, 92 ir 93 straipsnių nuostatomis, įstatymų leidėjas turi gerbti balanso ir sąveikos principą tarp visų valstybės valdžios

[290] Ona Buišienė, *supra* note 252, p. 345.
[291] Лев А. Окуньков, *Президент Российской Федерации. Конституция и политическая практика* (Москва: Норма, Инфра-М, 1996), 5.
[292] Марат В. Баглай ir Борис Н. Габричидзе, *Конституционное право Российской Федерации* (Москва: Инфра, 2002), 129.
[293] Ona Buišienė, *op. cit.*, p. 346.

šakų. Atsižvelgiant į Konstitucijos 92 straipsnį, Rusijos Federacijos prezidento įgaliojimų nutraukimo atveju laikinas šių įgaliojimų vykdymas tenka Rusijos Federacijos vyriausybės vadovui, kuris vykdo Rusijos Federacijos Prezidento įgaliojimus iki naujai išrinkto Rusijos Federacijos Prezidento inauguracijos“[294].

Taip pat kaip pastebi O. Kutafin, „Rusijos Federacijos prezidentas gali būti patraukiamas atsakomybėn dėl valstybės išdavimo ar kito sunkaus nusikaltimo atvejo. Tokio nusikaltimo požymių buvimą turi patvirtinti Rusijos Federacijos Aukščiausiasis Teismas. Po kaltinimų iškėlimo turi būti pradėta parlamentinė apkaltos procedūra“[295]. Nors Rusijoje nėra numatyta tiesioginė Rusijos Prezidento parlamentinė atsakomybė, bet tai nereiškia, kad Prezidentas yra visiškai laisvas nuo esamų Konstitucijos ir įstatymų nuostatų, nes pareiškus kaltinimus dėl sunkaus nusikaltimo iškėlimo, prezidentui gresia parlamentinė apkaltos procedūra.

2.3.2.2.Rusijos Federacijos Vyriausybė

Rusijos Federacijos Konstitucijos 110 straipsnyje įtvirtinta, kad „Vykdomąją valdžią Rusijos Federacijoje įgyvendina Rusijos Federacijos Vyriausybė. Rusijos Federacijos Vyriausybę sudaro Rusijos Federacijos Vyriausybės pirmininkas, Rusijos Federacijos Vyriausybės pirmininko pavaduotojai ir federaliniai ministrai“[296]. Anot A. Butakov, „Rusijos Federacijos Vyriausybės teisinis statusas Rusijos Federacijos valdžios organų sistemoje yra apibrėžtas Konstitucijos 10 ir 11 straipsniuose“[297]. Šis teisinis statusas rėmėsi valdžių padalijimo principu, nes Vyriausybė vykdo valstybės valdžią, kartu su Rusijos Federacijos Prezidentu, Rusijos Federacijos Federaliniu susirinkimu ir teismine valdžia.

Būtina pažymėti, kad „Vyriausybė už savo veiksmus yra atskaitinga Rusijos Federacijos Prezidentui. Vyriausybės nariai, pirmininkas ir pirmininko pavaduotojai negali būti Valstybės Dūmos deputatais, taip pat ir Valstybės Dūmos deputatai negali būti Vyriausybės nariais“[298]. Reikia pripažinti, kad šiuo aspektu, Rusijos Federacijoje valdžių padalijimo principas formaliai yra realizuotas tikrąją šio žodžio prasme, nes vykdomoji valdžia, priešingai nei Lietuvoje, yra atskirta nuo įstatymų leidžiamosios valdžios.

Rusijos Federacijos Konstitucijos 111 straipsnio 1 ir 2 dalyse įtvirtinta, kad „Rusijos Federacijos Vyriausybės pirmininką Valstybės Dūmos pritarimu skiria Rusijos Federacijos

[294] Постановление Конституционного Суда РФ от 11 июля 2000 г. N 12-Р, Вестник Конституционного Суда РФ, 2000, N 6. Prieiga per internetą: http://constitution.garant.ru/act/president/182315/
[295] Олег Е. Кутафин, *Основы государства и права* (Москва: Юрист, 1998), 81.
[296] *Užsienio šalių konstitucijos*, *supra* note 70, p. 317.
[297] Александр В. Бутаков, „Российская система разделения властей: Традиции и новации,“ *Известия высших учебных заведений. Правоведение* 1 (1997): 9.
[298] Федеральный конституционный закон „О Правительстве РФ“. Собрание законодательства РФ. 1997. Nr. 51. Ст. 5712. Prieiga per internetą: http://rg.ru/1997/12/23/pravitelstvo-dok.html

Prezidentas. Rusijos Federacijos Vyriausybės pirmininko kandidatūra turi būti pasiūlyta ne vėliau kaip per dvi savaites po to, kai naujai išrinktas Rusijos Federacijos Vyriausybei atsistatydinus arba per savaitę po to, kai Valstybės Dūma nepritarė Rusijos Federacijos Vyriausybės pirmininko kandidatūrai“[299]. „Jeigu Valstybės Dūma tris kartus nepritaria Rusijos Federacijos Prezidento pateiktoms Rusijos Federacijos Vyriausybės primininko kandidatūroms, Rusijos Federacijos Prezidentas skiria Rusijos Federacijos Vyriausybės pirmininką, paleidžia Valstybės Dūmą ir skiria naujus rinkimus“[300]. Reikia pažymėti, kad Rusijos Federacijos Konstitucijoje vyriausybės kadencija nėra nustatyta. Tačiau Rusijos Federacijos vyriausybė būtinai turi būti suformuota, kai šalyje yra išrenkamas arbe perrenkamas Rusijos Federacijos prezidentas.

Rusijos Federacijos Konstitucijos 116 straipsnyje įtvirtinta, kad „Rusijos Federacijos vyriausybė grąžina savo įgaliojimus naujai išrinktam Rusijos Federacijos Prezidentui“[301]. Taigi, vyriausybės kadencija netiesiogiai yra nustatytas 6 metų terminas, o jokio minimalaus termino negali būti, nes Prezidentas bet kuriuo metu Vyriausybę gali atstatydinti.

Svarbu pabrėžti, kad „Federalinių vykdomosios valdžios organų sistema sudaro federalines ministerijas, federalines tarnybas ir federalines agentūras“[302]. „Siekiant užtikrinti Vyriausybės veiklą ir organizuoti kontrolę dėl Vyriausybės priimtų sprendimų įgyvendinimo, buvo sudaryta Vyriausybės Kanceliarija“[303].

O. Kutafin pažymi, kad „Konstitucija aprašo Rusijos Federacijos Vyriausybės parlamentinės atsakomybės mechanizmą tik bendrais bruožais“[304]. Kaip teigia O. Buišienė, „Rusijos Federacijos vyriausybė nėra atskaitinga parlamentui. Tik biudžetiniuose santykiuose Valstybės Dūma turi vyriausybės vykdomo biudžeto kontrolę per biudžeto sudarymą (teikiant svarstyti biudžeto projektą) ir jo vykdymą per teikiamą biudžeto vykdymo ataskaitą (114 str.). Vyriausybė turi įstatymų leidybos iniciatyvos teisę, taip pat teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad šis nustatytų, ar federaliniai įstatymai, federalinių valstybės valdžios institucijų norminiai aktai ir federacijos subjektų norminiai aktai atitinka Konstituciją, teikti paklausimus dėl Konstitucijos išaiškinimo, taip pat inicijuoti ginčus dėl valstybės valdžios institucijų (federacijos

[299] *Užsienio šalių konstitucijos, supra* note 70, p. 317.
[300] *Ibid.*, p. 318.
[301] *Ibid.*, p. 319.
[302] Указ Президента РФ от 9 марта 2004 года Nr. 314. Собрание законодательства РФ. 2004. Nr. 11. Ст. 945, prieiga per internetą: http://rg.ru/2004/03/11/federel-dok.html
[303] Постановление Правительства РФ от 18 июня 1998 г. N 604. Собрание законодательства РФ. 1998. № 27. Ст. 3176; 2000. № 41. Ст. 4091,
prieiga per internetą: http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102053685&rdk=&backlink=1
[304] Олег Е. Кутафин, *supra* note 295, p. 86.

ir jos subjektų lygiu) su konstitucinės kompetencijos (125 str.). Vyriausybės įgaliojimų trukmė iš esmės sutampa su valstybės vadovo kadencija (116 str.)“[305].

Gavus Federacinio Susirinkimo pakvietimą, Vyriausybės nariai privalo dalyvauti parlamento posėdžiuose ir atsakyti į parlamentarų klausimus. Labai glaudžiai Vyriausybė bendradarbiauja ir su Rusijos Federacijos Prezidentu. Konstitucija įtvirtina prezidento įgaliojimus vykdomosios valdžios atžvilgiui, pagal kuriuos pats Prezidentas iš esmės yra vykdomosios valdžios dalis. Prezidentas skiria, su Valstybės Dūmos sutikimu, Vyriausybės pirmininką, kurį prezidentas turi teisę savarankiškai atleisti iš pareigų. Prezidentas savarankiškai skiria ir atleidžia iš pareigų visus Vyriausybės narius. Prezidentas tiesiogiai pavaldus Gynybos ir Užsienio reikalų ministerijoms. Be to, Prezidentas turi teisę pirmininkauti Vyriausybės posėdžiuose.

L. Okunkov pastebi, kad „faktiškai vykdomosios valdžios vadovas yra iš esmės ne premjeras, bet Rusijos Federacijos Prezidentas“[306]. Toks įgaliojimų paskirstymas tarp Rusijos Federacijos Prezidento ir Rusijos Federacijos Vyriausybės dar nereiškia, kad Vyriausybė neturi jokio savarankiškumo, nes Vyriausybė savarankiškai sprendžia savo kompetencijos klausimus ir prisiima visą atsakomybę už savo veiksmus. Vyriausybė vadovauja vieningai Rusijos Federacijos vykdomosios valdžios institucijų sistemai. Vyriausybė nepriklausomai bendradarbiauja su Rusijos Federacijos Federaliniu Susirinkimu ir su valstybės teismine valdžia. Vyriausybė savarankiškai skelbia savo teisės aktus, Rusijos Federacijos Prezidento sutikimas nėra klausiamas. Pagal Konstituciją ir Federalinį Konstitucinį įstatymą „Dėl Rusijos Federacijos Vyriausybės“ (9 str., 23 str.) Vyriausybės aktai gali būti skundžiami Konstituciniam Teismui. Vyriausybės aktai ir šių aktų atskiri nuostatai, kurie prieštarauja Konstitucijai tampa niekiniais.[307] Pasak O. Buišienės, „Vyriausybės aktus, prieštaraujančius Konstitucijai, federaliniams įstatymams ar Rusijos Federacijos Prezidento įsakams, Rusijos vadovas turi teisę panaikinti. Šie valstybės Rusijos Prezidento įgaliojimai išplaukia iš jo teisinio statuso, Konstitucijos bei žmogaus ir piliečių teisių ir laisvių garanto“[308]. Ir reikia pažymėti, kad Rusijos Prezidento dekretai pagal teisinę galią yra virš Vyriausybės nutarimų[309].

Pasak M. Marchgeim, „Pagal Federalinį Konstitucinį įstatymą „Dėl Rusijos Federacijos Vyriausybės“ (43 str.), Vyriausybė savo kompetencijos ribose koordinuoja federacijos subjektų

[305] Ona Buišienė, *supra* note 252, p. 351.
[306] Лев А. Окуньков, „Правительство и Президент (грани взаимодействия),“ *Журнал российского права* 9, prieiga per internetą:
http://www.juristlib.ru/book_633.html
[307] Федеральный конституционный закон „О Конституционном Суде РФ” от 21 июля 1994 г. Nr. 1-ФКЗ. Собрание законодательства Российской Федерации. 1994. Nr. 13. Ст. 1447, prieiga per internetą: http://www.ksrf.ru/ru/Info/LegalBases/FCL/Pages/default.aspx
[308] Ona Buišienė, *op. cit.*, p. 352.
[309] Указ Президента РФ от 15 марта 2000 г. Nr. 511 „О классификаторе правовых актов“, Собрание законодательства РФ. 2000. Nr. 12. Ст.1260, prieiga per internetą: http://special.kremlin.ru/acts/bank/15256

vykdomųjų organų veiklą“[310]. Reikia pažymėti, kad tokio koordinavimo pagrindinis tikslas – užtikrinti pusiausvyrą tarp atskirų Federacijos subjektų interesų ir Rusijos Federacijos, kaip vieningos federalinės valstybės, interesų.

Apibendrinant, galima teigti, kad valdžių padalijimo principas praktikoje yra sunkiai realizuojamas. Visų pirma, yra akivaizdi galios nelygybė tarp Prezidento ir Parlamento. Rusija turi Prezidentą, kuris niekam nėra atskaitingas už savo veiklą, o Parlamente konstitucinė dauguma priklauso proprezidentinei partijai „Vieninga Rusija“. Be to, Prezidentas turi pilną konstitucinę teisę paleisti Valstybės Dūmą. Tuo tarpu pats Prezidentas gali būti pašalintas iš pareigų dėl valstybės išdavystės ar kito sunkaus nusikaltimo, tačiau praktiškai, tai yra beveik neįmanoma situacija. Antra, pagal Konstituciją, Valstybės Dūma turi labai mažai galimybių įtakoti Vyriausybės veiklą. Faktiškai Valstybės Dūma gali tik duoti savo sutikimą Vyriausybės pirmininko paskyrimui, ministrams užduoti klausimus per parlamentinę „vyriausybės valandą“. Taip pat Valstybės Dūma gali priimti savo nutarimus, kurie Vyriausybės atžvilgiu turi tik rekomendacinį pobūdį. Trečia, pati Vyriausybė yra visiškai priklausoma nuo Prezidento institucijos ir faktiškai turi labai mažai savarankiškumo.

2.3.3. Rusijos Federacijos teisminė valdžia

Rusijos Federacijos Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „teisingumą Rusijos Federacijoje vykdo tik teismai‘[311]. Rusijos Federacijos Konstitucijos 120 straipsnyje nustatyta, kad „teisėjai yra nepriklausomi ir klauso tik Rusijos Federacijos Konstitucijos ir federalinio įstatymo“[312]. Pasak V. Savickij, „stabdžių ir atsvarų“ sistemos kontekste, teisminei valdžiai yra būdingas ne tiek teisingumo vykdymas, kiek teisminės valdžios teisė daryti aktyvią įtaką įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijų sprendimams ir veiksmams“[313]. Rusijos Federacijos Konstitucijoje buvo pasistengta įtvirtinti ypatingą teismų vaidmenį, kad užtikrinti visavertį valdžių padalijimo principo veikimą.

Anot A. Buišienės, „teisėjų neliečiamumas – viena pagrindinių garantijų, užtikrinančių teisėjų nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių. Teisėjo įgaliojimai gali baigtis arba sustabdomi tik federalinio įstatymo nustatyta tvarka ir pagrindais. Teisėjų neliečiamumas apima draudimą apriboti teisėjo laisvę arba taikyti jam kitus apribojimus, patraukimo baudžiamojon atsakomybėn kitokia nei federalinio įstatymo nustatyta tvarka. Esminė

[310] Марина В. Мархгейм, Михаил Б. Смоленский ir Иван С. Яценко, *Конституционное право Российской Федерации* (Москва: Юридический центр Пресс, 2003), 39.
[311] *Užsienio šalių konstitucijos, supra* note 70, p. 320.
[312] *Ibid.*
[313] Валерий М. Савицкий, *Организация судебной власти в Российской Федерации* (Москва: Издательство БЕК, 1997), 29

teisminės valdžios nepriklausomumo nuo kitų valdžios šakų garantija – tai teismų finansavimas iš federalinio biudžeto“[314]. „Rusijos Federacijoje veikia federaliniai teismai, Rusijos Federacijos subjektų konstituciniai teismai, Rusijos Federacijos subjektų Taikos teisėjai, kurie sudaro Rusijos Federacijos teismų sistemą. Federaliniai teismai yra: Konstitucinis Teismas, Aukščiausiasis Teismas, subjektų teismai, apygardų ir apylinkių teismai, kariuomenės teismai ir specializuoti teismai, kurie sudaro federalinės bendrosios kompetencijos teismų sistemą, o taip pat arbitražo teismai“[315]. „Skiriant šių teismų, išskyrus federalinius teisėjus dalyvauja dviejų valdžios šakų subjektai: Rusijos vadovas, teikiant kandidatūras į teisėjų pareigas, ir juos skiriant Federacijos Taryba. Federalinių teismų teisėjus federalinio įstatymo nustatyta tvarka skiria Rusijos Federacijos vadovas“[316]. Pagal valdžių padalijimo principą ir teisėjų nepriklausomybės principą Prezidentas neturi teisės kištis į teismų darbą, nors jis aktyviai dalyvauja formuojant teisminę valdžią.

Svarbu plačiau paanalizuoti Rusijos Federacijos Konstitucinį Teismą, kuris yra ne tik specialusis teismas. Jam suteikta nemažai įgaliojimų užtikrinti Konstitucijos viršenybę ir Konstitucijos tiesioginį poveikį, užtikrinti valdžių pusiausvyrą. Konstitucinis Teismas veikia tame pačiame lygyje kartu su Prezidento institucija, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijomis.[317] „Konstitucinis Teismas yra konstitucinės kontrolės specializuotas organas, kuris vykdo savo funkcijas per specialios rūšies teisingumą. Konstitucinis Teismas tikrina aukščiausiųjų federalinių ir regioninių valdžios institucijų norminių teisės aktų atitikimą Konstitucijai, nacionalinėms ir tarptautinėms sutartims. Taip pat Konstitucinis Teismas sprendžia ginčus tarp atitinkamų institucijų dėl šių institucijų kompetencijos ir dėl kitų ginčų, kurie turi konstitucinį pobūdį“[318]. Konstitucinis Teismas, pagal bendrosios kompetencijos teismų jurisdikciją, yra aukščiausia teisminė institucija civilinėms ir baudžiamosioms byloms. Jis vykdo priežiūros funkciją bendrosios kompetencijos teismų atžvilgiu ir teikia būtinus paaiškinimus aktualiais klausimais, kurie iškyla bendrosios kompetencijos teismų praktikoje.

„Svarbiausia Konstitucinio Teismo užduotis – Konstitucijos aiškinimas, kurį Konstitucinis Teismas atlieka, gavus Rusijos Prezidento, Federacijos Tarybos, Valstybės Dūmos, Vyriausybės, teisėkūros institucijų, Rusijos Federacijos subjektų prašymą. Ši funkcija diktuojama pačio Konstitucinio Teismo teisinio pobūdžio, be šios Konstitucinio Teismo

[314] Ona Buišienė, *supra* note 252, p. 353.
[315] Федеральный конституционный закон РФ от 5 февраля 2014 г. N 4-ФКЗ. Российская газета - Федеральный выпуск Nr. 6299 (27). 7 февраля 2014,
prieiga per internetą: http://rg.ru/2014/02/07/izmenenia-dok.html
[316] Ona Buišienė, *op. cit.*, p. 353.
[317] Леонид В. Лазарев, „Конституционно-правовые основы организации и деятельности Конституционного Суда Российской Федерации,“ *Государство и право* 6 (1996): 3.
[318] Светлана В. Васильева, Вадим А Виноградов ir Владимир Д. Мазаев, *Конституционное право России* (Москва:Эксмо, 2010), 549.

funkcijos neįmanoma efektyvi konstitucinė kontrolė“[319]. Anot V. Ševcov, „Konstitucijos aiškinimas yra vienas iš bendradarbiavimo būdų tarp Rusijos Federacijos Konstitucinio Teismo ir įstatymų leidžiamosios bei vykdomosios valdžios institucijų“[320]. „Santykiai tarp teisminės valdžios ir įstatymų leidėjo yra grindžiami tik Konstitucijos ir federalinės teisės normomis. Įstatymų leidėjas priima norminius ir nenorminius teisės aktus, pagal kuriuos veikia teisminė valdžia“[321]. Rusijos Federacijos Konstitucinis Teismas gali pripažinti įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios šakų aktą nekonstituciniu, o bendrosios kompetencijos ir arbitražo teismai tikrina įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios aktų teisėtumą. Tai rodo tam tikrą teisminės valdžios pranašumą kitų valdžios šakų atžvilgiu.

Bet kiekviena valdžios šaka turi savo kompetenciją ir veiklos sferą, kurioje kiekviena iš valdžių savarankiškai sprendžia savo klausimų spektrą. Tačiau „jei Konstitucinis Teismas pripažįsta šiuos ar kitus įstatymų nuostatas nesuderinamomis su Rusijos Federacijos Konstitucija, tai šios teisės nuostatos netenka teisinės galios ir negali būti taikomos praktikoje. Tuo tarpu, bendrosios jurisdikcijos teismas, kilus abejonėms dėl įstatymo konstitucingumo, privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu dėl tokio įstatymo konstitucingumo“[322]. Konstitucinio Teismo teisėjas B. Ebziejev mano, jog „Konstitucinis Teismas yra ne tik teisminė institucija, bet ir speciali konstitucinė institucija, kuriai suteikta teisė vykdyti įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios institucijų kontrolę“[323]. Taigi galima pastebėti, jog Rusijos Federacijos įstatymų leidžiamoji valdžia ir teisminė valdžia yra susijusios tarpusavyje, nes teisminė valdžia vertina įstatymų leidžiamosios valdžios veiklą per savo sprendimus ir gali koreguoti teisės aktų nuostatas. Taip pat Konstitucijos aiškinimas yra neabejotinas ir labai svarbus Konstitucinio Teismo indėlis įstatymų leidybos procese.

Tačiau teisminės valdžios įtaka teisėkūros valdžiai nėra vienpusė. Kaip jau anksčiau yra pažymėta: 1) teisės aktų leidėjas nustato taisykles, pagal kurias teismai veikia; 2) teisės aktų leidėjas dalyvauja teisėjų korpuso formavimesi, nes Konstitucinio ir Aukščiausiojo teismų teisėjai skiriami Federacijos Tarybos gavus Rusijos Federacijos prezidento pasiūlymą. 3) teisės aktų leidėjas kartais gali atlikti teismines funkcijas: a) Valstybės Dūma turi teisę skelbti

---

[319] Юрий Л. Шульженко, „Закон о Конституционном Суде Российской Федерации,“ *Государство и право* 7, 1995: 4.

[320] Виктор С. Шевцов, *Право и судебная власть в Российской Федерации* (Москва: Профобразование, 2003), 212.

[321] Постановление Конституционного Суда РФ от 12 марта 2001 г. Nr 4-П, Собрание законодательства РФ. - 2001. – Nr. 12. - Ст. 1138,
prieiga per internetą: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_30722/

[322] Постановление КС РФ от 16.06.1998 N 19-П, Собрание законодательства РФ. 22 июня 1998 г., Nr. 25, ст. 2304, prieiga per internetą: http://constitution.garant.ru/act/judicial-authori/12111948/

[323] Борис С. Эбзеев, *Конституция. Правовое государство. Конституционный Суд* (Москва: Закон и право. Издательское объединение Юнити, 1997), 129.

amnestiją (Konstitucijos 103 str.), b) Valstybės Dūma gali spręsti klausimą dėl Rusijos Federacijos Prezidento pašalinimo iš pareigų (Konstitucijos 93 str.).

3. VALDŽIŲ PADALIJIMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMO PROBLEMATIKA JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTIJOS, LIETUVOS RESPUBLIKOJE IR RUSIJOS FEDERACIJOJE

Siekiant atlikti JAV, Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos pagrindinių valdžios institucijų lyginamąją analizę, atsižvelgiant į valdžių padalijimo principo praktinį įgyvendinimą, o taip pat palyginti atskirų valdžių statusą, funkcijas ir santykius šių šalių politinėse sistemose, yra tikslinga atlikti lyginamąją analizę šia seka:

1) ištirti istorinių tradicijų įtaką valdžios institucijų plėtrai;

2) išanalizuoti atskirų valdžių konstitucinius įgaliojimus ir šių valdžių santykių specifiką;

3) nustatyti pagrindines tendencijas, kurios įtakoja politinių sistemų tolimesnį vystymąsi.

Nors valdžių padalijimo principo įgyvendinimą šalių konstitucijose įtakoja ne vienas faktorius, tačiau vienas iš svarbiausiu faktorių, tai istorinių tradicijų įtaka, formuojant kiekvienos valstybės politinę sistemą.

JAV valstybingumas datuojamas XVIII a. ir sėkmingai veikia iki šiol. Istoriškai JAV politinės sistemos formavimas yra glaudžiai susijęs su amerikiečių politine kultūra ir tradicijomis. Tuo tarpu Lietuvos ir Rusijos dabartinis valstybingumas datuojamas XX a. pabaigoje žlungant TSRS. Tuo metu Lietuvos Respublika ir Rusijos Federacija paskelbė savo nepriklausomybę. Reikia pažymėti, kad Lietuva nuo pat pradžių ryžtingai pasuko demokratiškos ir teisinės politinės sistemos suformavimo keliu. O Rusijoje valstybingumo raidą lėmė ne tik 1991 m. staigus TSRS žlugimas bei Rusijos Federacijos nepriklausomybės paskelbimas, bet ir labai skaudi 1993 m. konstitucinė krizė. Dabartinės Rusijos Federacijos Konstitucijos netobulumas yra akivaizdus. Pagrindinis 1993 m. Konstitucijos trūkumas – tai prezidento rankose sutelktos itin didelės galios ir reali parlamento kontrolės stoka vykdomosios valdžios atžvilgiu. Tai reiškia, kad Rusijos Federacijos Konstitucijoje, skirtingai nuo JAV ir Lietuvos Respublikos konstitucijų, nėra nuosekliai įtvirtintas valdžios padalijimo principas.

Analizuojant šį principą JAV, Lietuvos Respublikoje ir Rusijos Federacijoje galima pastebėti, kad daugiausiai įtakos valdžių padalijimo principo įgyvendinimui ir veikimui turi valstybės valdymo forma ir politinis režimas.

Pasak G. Mesonio, „valdymo formos turinys turi atsiskleisti per aukščiausiųjų valstybinės valdžios institucijų tarpusavio santykius. Šie santykiai ir jų pasireiškimo modeliai yra kriterijai, kuriais vadovaujamasi darant išvadas dėl valdymo formos.[324]“ Kaip pažymi E. Kūris,

[324] Gediminas Mesonis, *supra* note 179, p. 46.

„valdžių padalijimo principas, kaip determinacinis principas, diktuoja reguliavimo kryptį visai statutinei teisei. Jis turi ir didelę mokslinę reikšmę, nes jo įtvirtinimas arba neįtvirtinimas, taip pat valdžių padalijimo konkrečioje šalyje ypatumai leidžia valstybes priskirti tam tikram tipui pagal valdymo formą – parlamentinėms, prezidentinėms arba pusiau prezidentinėms valstybėms (respublikoms)“[325].

V. Laurėnas ir K. Šerpetis, pateikia aiškų politinio režimo apibrėžimą, „politinis režimas – tai sykiu su įstatymais, informacija, organizacijų aplinkoje ir jų padedami veikiantys žmonės, politiniai vadovai ir piliečiai. Politinis režimas fiksuoja dinamiką, pavyzdžiui, politinių vadovų kaitą ir jos padarinius. Politinis režimas – tai ne tik politinių vadovų ir jų tarpusavio santykių apibūdinimas, tai – politinių vadovų ir piliečių santykių pobūdis“[326]. J. Wiatr politinį režimą apibūdina kaip konstitucinių normų sistemos ir jos konkretaus praktinio įgyvendinimo vienovę.[327] Tarpusavyje lyginant JAV, Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos valdžių padalijimo atvejus galima pastebėti, jog valdžių padalijimo principas pilnavertiškai gali veikti tik tose valstybėse, kuriose yra įvirtintas demokratinis politinis režimas. Šiuo konkrečiu atveju JAV ir Lietuvos Respublikoje.

Analizuojant Rusijos atvejį svarbu pažymėti, kad nors šios šalies Konstitucijoje yra įtvirtinta, kad Rusijos Federacija yra demokratinė valstybė, tačiau, daugelio Lietuvos ir užsienio teisininkų bei politologų nuomone, Rusija jau seniai yra pasukusi autoritarinio režimo keliu. Dėl per didelių valdžios galių sutelkimo Rusijos Prezidento rankose neretai mokslinėje literatūroje Rusija yra vadinama „super prezidentine“ valstybe. Dėl šios pačios priežasties, kad Rusijoje valdžios nėra lygios, valdžių padalijimo principas efektyviai negali veikti, nors šis principas ir yra įtvirtintas Rusijos Federacijos Konstitucijoje.

Lyginant šių trijų valstybių valdžių atskyrimą ir jų sąveikavimą tarpusavyje, galima pastebėti nemažai panašumų ir skirtumų. Kiekviena šalis įtvirtindama valdžių padalijimą susikuria jai tinkamiausią veikimo modelį, kitaip sakant, nors kiekvienoje šalyje valdžios dalijamos į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę, tačiau valdžios priskiriamos kompetencijos ir sąveikavimas skiriasi. Tai priklauso nuo pasirinktos valdymo formos: parlamentinė, prezidentinė, mišri (pusiau prezidentinė).

JAV, Lietuvos Respublikoje ir Rusijos Federacijoje įstatymų leidžiamoji valdžia priklauso Parlamentui. Tačiau skirtingai nei Lietuvoje, JAV ir Rusijoje yra dveji Parlamento rūmai (Žemieji ir Aukštieji). Taip yra dėl to, kad JAV ir Rusija yra federacinės valstybės, todėl jų Parlamentai kartu atstovauja ir visai tautai, ir visiems federacijos subjektams. Tačiau JAV

[325] Egidijus Kūris, *supra* note 169, p. 65.
[326] Vaidutis Laurėnas ir Kęstutis Šerpetis, „Sąvokų politinė sistema ir politinis režimas analitinis potencialas,“ *Politologija* 2, 58, 2010: 107.
[327] *Ibid.*

dviejų rūmų Kongreso nariai yra renkami JAV piliečių visuotiniu balsavimu. O Rusijoje Federalinį Susirinkimą, skirtingai nei Valstybės Dūmos deputatus, kuriuos renka piliečiai, skiria vykdomoji valdžia.

Rusijos Federacijos Vyriausybė vykdo savo politiką beveik visiškai nepriklausomai nuo Parlamento. Tiesą sakant, Valstybės Dūma turi tik teisėkūros iniciatyvą ir ji dar gali patvirtinti Prezidento ir Vyriausybės sprendimus. Nors pagrindinė parlamentų funkcija – įstatymų leidyba, tačiau lyginant tarpusavyje JAV, Lietuvos ir Rusijos įstatymų leidžiamąsias valdžias, skiriasi šios valdžios sąveikavimas su kitomis dviem valdžios šakomis.

Nors JAV valdymo forma yra prezidentinė, tačiau šioje šalyje galima pastebėt nežymų JAV Kongreso dominavimą kitų valdžių atžvilgiu. Pavyzdžiui, Kongresui yra suteikta teisė prezidentui inicijuoti apkaltos procesą ir jį pašalinti iš pareigų, tačiau prezidentui paleisti Kongresą tokia teisė nėra suteikta. Tačiau nemažai autorių teigia, kad yra klaidinga manyti, jog JAV Kongresas turi žymiai reikšmingesnes galias lyginant su kitomis valdžių šakomis.

Kalbant apie įstatymų leidžiamosios valdžios vietą JAV, Lietuvos ir Rusijos politinėje sistemoje, reikia pažymėti, kad JAV ir Lietuvos Parlamentai vaidina svarbų vaidmenį valstybės politikos formavimo procese. Ypač tai būdinga Lietuvai. Kadangi Lietuva yra parlamentinė valstybė, daugiausiai galių turi Seimas. Be to, svarbu pažymėti, kad Lietuvoje skirtingai nei kitose dviejose minėtose valstybėse Seimo nariams leidžiama tuo pačiu metu užimti Ministro Pirmininko ar ministro pareigas. Pasak S. Arlausko, „parlamentinio režimo esmė yra ta, kad vykdomąją valdžios funkciją atlieka parlamentinės daugumos suformuota vyriausybė“[328]. Tai yra tam tikras atsakymas, kodėl Vyriausybė atskaitinga Parlamentui. „Valdžia, kurios paskirtis – tarnauti tautos valiai, konkurencinio intereso negali tinkamai aptarnauti. Konkurencinį interesą privalo aptarnauti politinė jėga – visuomenės daugumos patikėtinis, rinkimų į parlamentą nugalėtojas, įsipareigojantis savo rinkėjams vykdyti tam tikros politinės krypties (dešiniosios arba kairiosios) politinę programą. Rinkėjų politines simpatijas atspindi Parlamento sudėtis. Parlamentinės daugumos programinės nuostatos reprezentuoja aktualiausias visuomeninio gyvenimo problemas“[329], Seimas kartu su prezidentu formuoja vyriausybę. Tačiau vyriausybė savo kadencijos laikotarpiu yra atskaitinga Seimui. Anot A. Vaišvilos, „valdžių padalijimo klausimas Lietuvoje tebėra iki galo neišspręstas. Prezidento institucija nesudaro reikalingos Seimui atsvaros veiksmingiau paveikti Seimo veiklą teisės viešpatavimui įgyvendinti“[330].

O Rusijos Federacijoje yra susiklosčiusi visiškai priešinga situacija. Jau ankščiau buvo minėta, kad Rusija neretai yra vadinama „super prezidentine“ valstybe. Rusijos šalies vadovo

[328] Saulius Arlauskas, „Tautos suverenitetas ir vientisos valdžios sistema parlamentinėje demokratijoje,“ *Jurisprudencija* 26, 118 (2002): 12.
[329] *Ibid.*
[330] Alfonsas Vaišvila, *supra* note 17, p. 565.

rankose yra sutelkta labai daug galių. Iš praktikos galima pastebėti, kad net Rusijos Federalinis Susirinkimas yra priverstas vykdyti Prezidento nurodymus ir užduotis. Žodis „priverstas“ čia paminėtas neveltui. Kaip pavyzdį galima pateikti Prezidento siūlomą Premjero kandidatūrą Parlamentui, kurią jie privalo patvirtinti, nes kitu atveju, jeigu trečią kartą šią Prezidento siūlomą kandidatūrą atmestų, Prezidentas turi teisę paleisti Parlamentą ir skelbti naujus Parlamento rinkimus. Tai tik parodo, kokią didelę įtaką turi Rusijos Prezidentas kitų valdžios šakų atžvilgiu.

Rusijos Valstybės Dūma turi labai nedidelę galimybę daryti įtaką Vyriausybei, nes ši yra formuojama nepriklausomai nuo Parlamento.

Reikia pripažinti, kad negalima Rusijos Federacijos įvardinti klasikine prezidentine respublikos valstybe, to neleidžia Rusijos Federacijos Prezidento konstituciniai įgaliojimai. Visai priešinga situacija JAV arba Lietuvoje. Santykiuose su Parlamentu ir Vyriausybe Rusijos Prezidentas turi daug daugiau galių, nei JAV ar Lietuvos Prezidentai.

Galima daryti išvadą, kad Rusijos Konstitucijos 80 straipsnyje nustatytas Rusijos Federacijos Prezidento, kaip valstybės vadovo statusas, neatitinka valdžių padalijimo principo ir teisinės valstybės sąvokos.

JAV ir Lietuvoje politinių partijų vaidmuo yra labai didelis, nes vienos iš partijų pergalė veda valstybę prie valdžios pasikeitimo ir tuo pačiu keičiasi visos šalies politinis kursas. Tačiau pergalė rinkimuose į Rusijos Valstybės Dūmą, opozicinės partijos atveju nesukeltų jokio reikšmingo politinio pokyčio, nes Rusijos Parlamentas neturi teisės formuoti Vyriausybės, todėl politinių partijų kaita Valstybės Dūmoje negali pakeisti Prezidento ir Vyriausybės esančio politinio kurso.

Kalbant apie JAV, Lietuvos ir Rusijos Federacijos įstatymų vykdomosios valdžios ypatumus, reikia pabrėžti, kad skirtingai nuo Lietuvos Prezidento, JAV ir Rusijos Federacijos Prezidentai faktiškai yra valstybės ir vyriausybės vadovai.

JAV, Lietuvos Respublikoje ir Rusijos Federacijoje įstatymų vykdomosios valdžios sudedamosios dalys yra Prezidentas ir Vyriausybė. Tačiau JAV Prezidentas, skirtingai nei Lietuvoje ir Rusijoje, tam tikra prasme ir yra Vyriausybės vadovas, nes Premjero, kaip atskiros pareigybės nėra. Skirtingai nuo Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos konstitucijų, JAV Konstitucijoje neminimas žodis – Vyriausybė. Tai reiškia, kad JAV vykdomoji valdžia priklauso pačiam Prezidentui. Kaip pažymi G. Mesonis, „JAV vykdomoji valdžia – Prezidentas ir valstybės sekretoriai veikia kaip nekolegiali institucija. Todėl būtų prasminga nekolegialaus metodo taikymą priimant vykdomosios valdžios sprendimus traktuoti kaip būdingą prezidentinės valdymo formos kriterijų.“[331]

[331] Gediminas Mesonis, *supra* note 179, p. 63.

Lietuvoje Prezidentas ir Vyriausybė vykdomosios valdžios sudedamosios dalys atlieka skirtingas funkcijas. Prezidentas kartu su Seimu formuoja Vyriausybę. Ir nors iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad Lietuvos Prezidentas turi daugiau galių formuojant Vyriausybę (prezidentas premjero teikimu tvirtina ministrus taip pat teikia parlamentui tvirtinti Ministro Pirmininko kandidatūrą), tačiau lemiamą žodį vis dėl to turi Seimas. Ir atskaitinga Vyriausybę yra ne prezidentui, o būtent Seimui.

Nors Rusijos Prezidentui suteiktos ypač didelės galios formuojant Vyriausybę, tačiau reikia pažymėti, kad šalies vadovas formaliai Vyriausybę formuoja kartu su parlamentu.

Skirtingai nei JAV, Rusijoje yra įsteigta Premjero institucija. Tačiau, lyginant Prezidento ir Premjero galias Vyriausybės vadovavimo klausimu, galima drąsiai teigti, kad Vyriausybės vadovas yra Prezidentas, o ne Premjeras. Tačiau įdomu yra tai, kad kai kurie Rusijos konstitucinės teisės mokslininkai abejoja, ar Rusijos Prezidentas yra vykdomosios sudedamoji dalis. Jų nuomone, tikslinga būtų išskirti ketvirtąją valdžią, kuriai būtent ir priklausytų Rusijos Prezidentas. Tačiau reikia pripažinti, kad šiai nuomonei pritaria ne visi.

Reikia pažymėti, kad JAV, Lietuvos ir Rusijos Prezidentai turi teisę vetuoti įstatymų leidžiamosios valdžios priimtus įstatymų projektus. Pasak G. Mesonio, „kokia bebūtų valstybės valdymo forma, koks bebūtų teisinis politinis režimas, valstybės vadovas skelbia įstatymus, jo parašas yra tas galutinis „formalumas“, kuriam esant įstatymas pradeda galioti.“[332]. Taip pat Lietuvos ir Rusijos prezidentai, skirtingai nei JAV prezidentas turi teisę Parlamentui pateikti įstatymo projektus.

Panašiai, kaip Lietuvos ar Rusijos Prezidentai, JAV Prezidentas yra nepriklausomas ir nėra atskaitingas Parlamentui, jis nėra Parlamento kontroliuojamas ir yra atsakingas tik tautai, iš kurios jis gavo savo įgaliojimus. Tuo tarpu, JAV Prezidento galia nėra paversta „asmenine diktatūra“, nes jį nuolat riboja tam tikras valdžių jėgų balansas, nes JAV Prezidento turimas galias riboja Kongresas ir Aukščiausias Teismas. Tuo tarpu Rusijos Federacijos Prezidento rankose yra sutelkta daugiausiai galių, bet Rusijos Perlamentas, priešingai nei JAV Kongresas, neturi veiksmingų įtakos svertų Prezidentui ir negali normaliai atlikti kontrolės funkcijų. Tai reiškia, kad Rusijos Federacijos Prezidento įgaliojimai yra daug platesni nei JAV, ar Lietuvos Prezidento įgaliojimai. Bei turintis tokius plačius įgaliojimus Rusijos Prezidentas praktiškai neturi realios politinės atsakomybės ir veikia beveik kaip absoliutus monarchas:

1) Rusijos Vyriausybė griežtai kontroliuojama Prezidento;

2) Valstybes Dūmoje absoliučia dauguma visada turi proprezidentinė politinė partija „Vieningoji Rusija“;

[332] Gediminas Mesonis, „Prezidento veto stabdžių ir atsvarų sistemoje: efektyvumo teorinės ir praktinės prielaidos,“ *Jurisprudencija.* 64, 56 (2005): 85.

3) Daugumą Federacijos Tarybos narių skiria arba pats Prezidentas arba nuo Prezidento priklausoma federacijos subjektų valdžia.

4) Rusijos teisminės valdžios gana ribota nepriklausomybė ir savarankiškumas. Apie tai byloja toks istorinis faktas, kad 1993 m. prezidentas B. Jelcinas išleisdamas dekretus paleido ne tik parlamentą, bet ir visą Rusijos Federacijos Konstitucinį Teismą dėl to, kad Konstitucinis Teismas pripažino prezidento dekretą prieštaraujančiu Konstitucijai.

Reikia pabrėžti, kad JAV politinė sistema taip pat leidžia stipriam Prezidentui sutelkti milžinišką galią, bet tik su viena sąlyga, jį turi remti Kongreso narių dauguma. Šita labai stipri JAV Prezidento politinio kurso priklausomybė nuo Kongreso yra vienas iš svarbiausių skirtumų lyginant JAV ir Rusijos vykdomosios valdžios modelius.

Kalbant apie Rusijos Federacijos subjektus, būtina pabrėžti, kad visi gubernatoriai yra skiriami Rusijos Federacijos Prezidento, o tuo tarpu visi JAV valstijų gubernatoriai yra renkami valstijų gyventojų.

Teisminė valdžia, skirtingai nuo Lietuvos ir Rusijos konstitucijų, JAV Konstitucija nenumato tokios institucijos, kaip Konstitucinis Teismas. Šias funkcijas atlieka JAV Aukščiausias Teismas. Panašiai kaip ir Rusijos Federacijoje, JAV yra federaliniai teismai ir atskiri Federacijos subjektų (valstijų) teismai. Reikia pabrėžti, kad dauguma valstijų teisėjų yra renkami tų konkrečių valstijų gyventojų. Tokių rinkimų nėra nei Lietuvoje, nei Rusijoje. Tiek Lietuvoje, tiek Rusijoje visi teisėjai yra skiriami. Taip pat, skirtingai nuo Rusijos Federacijos teismų, valstijų teismai yra savarankiški ir nepriklausomi nuo JAV federalinių teismų. Tai reiškia, kad Lietuvoje ir JAV visa valstybės valdžia yra padalinta į tris šakas, o Rusijos Federacijoje tik federalinė valdžia yra padalinta į tris šakas. Bet Rusijos Federacijos subjektų valdžia padalinta tik į dvi šakas – įstatymų leidžiamąją ir įstatymų vykdomąją.

Kalbant apie JAV, Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos politinių sistemų raidos perspektyvą, galima daryti prielaidą, kad Lietuvai pagrindinę įtaką šiuo aspektu lems Europos Sąjunga, nes Lietuvos Respublika yra labai priklausoma nuo bendrų politinių bei socialinių procesų, kurie vyksta būtent ES.

Galima daryti prielaidą, kad pokyčius JAV politinėje sistemoje gali įtakoti globalizacijos procesas ir dabartinė pasaulio ekonominė krizė. Kaip rodo 1929 - 1933 metų JAV įvykiai, būtent pasaulio ekonomikos krizė ir didžioji depresija privedė prie JAV vykdomosios valdžios sustiprėjimo ir JAV įstatymų leidžiamosios valdžios vaidmens sumažėjimo. Tačiau vykdomosios valdžios stiprėjimo tendencija gali neigiamai paveikti valdžių balansą JAV politinėje sistemoje.

Kalbant apie Rusijos Federacijos politines sistemos galimą raidos perspektyvą, būtina pabrėžti, kad dabartinė Rusijos politinė sistema turi daug rimtų trūkumų ir prieštaravimų, kuriuos

sukelia pagrįsta visuomenės kritika. Vienas iš pagrindinių Rusijos politines sistemos subalansavimo klausimų – Rusijos Prezidento teisinio statuso apibrėžimas, atsižvelgiant į teisinės valstybės ir valdžių padalijimo principo reikalavimus. Šiandien nuo Prezidento teisinio statuso optimizavimo ir sukonkretinimo priklauso valdžių padalijimo principo įgyvendinimas Rusijos Federacijoje.

IŠVADOS

1. Valdžių padalijimo teorijos svarbą ne kartą buvo pažymėję jau antikos laikų filosofai: Sokratas, Platonas, Aristotelis, Polibijus, Ciceronas ir kiti. Žymiųjų filosofų darbuose buvo iškeliama idėja, kad būtina padalinti valdžias, siekiant neleisti, kad visa valstybės valdžia būtų sutelkta vienose valdovo rankose. Nors antikos filosofų idėjos apie valdžių padalijimą yra ganėtinai skirtingos, tačiau pagrindinis šių idėjų tikslas buvo vienas – apsaugoti žmones nuo valdžios savivalės ir apginti pagrindines jų teises ir laisves.
2. Valdžių padalijimo principo pagrindėjais laikomi Dž. Lokas ir Š. Monteskjė. Nors iki tol apie valdžių padalijimo principo svarbą rašė nemažai įvairių garsių mokslininkų, tačiau Dž. Lokas ir Š. Monsteskjė buvo pirmieji, kurie savo knygose aprašė, kaip šis principas turėtų veikti. Filosofai siekė pagrindinio tikslo, tai patikimos sistemos sukūrimo ir įgyvendinimo, kad visuomenė būtų apsaugota nuo valdžios savivalės ir piktnaudžiavimo turimomis galiomis. Tačiau Dž. Loko ir Š. Monteskjė valdžių padalijimo koncepcijos skyrėsi. Dž. Lokas išskyrė tris valdžias: įstatymų leidžiamąją, įstatymų vykdomąją ir federacinę valdžias. Š. Monteskjė taip pat išskyrė tris valdžias: įstatymų leidžiamąją, įstatymų vykdomąją ir teisminę valdžias. Lyginat šių dviejų autorių teorijas galima pastebėti esminį skirtumą, Š. Monteskjė skirtingai nei Lokas, iškėlė būtinybę išskirti teisminę valdžią, kaip savarankišką valdžią, o Dž. Lokas teisminę valdžią priskyrė prie vykdomosios valdžios. Nors Dž. Loko ir Š. Monteskjė darbai turėjo išties didelę reikšmę praktiniam valdžių padalijimo principo realizavimuisi, tačiau autoriai neaprašė ypač svarbaus dalyko, tai valdžių institucinio kontroliavimo mechanizmo, be kurio šis principas negali pilnavertiškai veikti demokratinėse valstybėse.
3. Šiandien valdžių padalijimo principas yra vienas iš svarbiausių demokratinės valstybės konstitucinių principų. Demokratinėms šalims svarbiausias tikslas yra garantuoti žmonių pagrindines teises ir užtikrinti efektyvaus valstybinio mechanizmo veiklą visų piliečių labui, o tai įgyvendinti galima tik per valdžių padalijimo principo įgyvendinimą šalies politinėje sistemoje. Demokratinėse šalyse siekiama, kad visos trys valdžios būtų teisiškai lygios ir glaudžiai tarpusavyje bendradarbiautų, bet tuo pačiu turėtų galimybę kontroliuoti viena kitą. Valdžių padalijimo teorija, tai vienintelė geriausia demokratinės valstybės politinės sistemos organizavimo forma, kuri realiai sudaro sąlygas visuomenės ir valstybės stabilumo užtikrinimui.
4. Valdžių padalijimo principas pirmą kartą praktikoje buvo įgyvendintas JAV Konstitucijoje. JAV tapo pavyzdžiu ir kitoms demokratijos siekiančioms valstybėms. JAV valstybės valdžią vykdo: Kongresas, Prezidentas, Teismai. JAV yra įgyvendinamas

klasikinis valdžių padalijimo modelis. Vienas iš JAV Konstitucijos kūrėjų J. Madisonas iškėlė „stabdžių ir atsvarų“ mechanizmo svarbą, kuris šiuo metu yra įtvirtintas visose demokratinių šalių konstitucijose. Valdžios turi būti ne tik padalintos, bet tarpusavyje turi sąveikauti, bei viena kitą kontroliuoti ir riboti. Taigi, JAV Konstitucijoje buvo įtvirtintas stiprus valdžių kontroliavimo mechanizmas. Nors JAV yra prezidentė valstybė, tačiau istoriniai įvykiai įrodė, jog Prezidento galią ir sąveikavimą su kitomis valdžiomis lemia paties asmens personalija ir jo autoritetas. Apskritai JAV pavyzdys rodo, jog šiandien vykdomoji valdžia ne tik vykdo įstatymus ir sprendžia daug konkrečių klausimų, bet neretai formuluoja dabartines valstybės politikos pagrindines gaires.

5. Lietuvos Respublikoje valdžių padalijimo principas įtvirtintas 1992 m. Konstitucijoje. Lietuvoje valstybės valdžią vykdo Seimas, Prezidentas, Vyriausybė ir Teismai. Nors Lietuva yra parlamentinė valstybė, tačiau analizuojant šalies vadovui suteiktas galias, Lietuvos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad „Lietuva yra parlamentinė respublika su kai kuriais vadinamosios mišrios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumais.“ Tačiau Seimas vis dėl to kaip įstatymų leidžiamoji valdžia išsiskiria iš kitų valdžių dėl jam suteiktų itin svarbių įgaliojimų. Tačiau Lietuvoje, kaip ir JAV, veikia stiprus valdžių kontroliavimo mechanizmas, valdžios priimdamos svarbius šaliai sprendimus privalo derinti tai ir su kitomis dviem valdžiomis. Skiriant į pareigas aukštus valstybės pareigūnus Lietuvoje ypač pastebimas „stabdžių ir atsvarų“ mechanizmas.
8. Nors Rusijos Federacijos Konstitucijoje valdžių padalijimo principas yra įtvirtintas, tačiau praktikoje jis veikia nepilnai. Rusijoje valstybės valdžią vykdo Federacijos Susirinkimas, Prezidentas, Vyriausybė ir Teismai. Mokslininkų tarpe kyla nemažai ginčų, ar galima Rusijos Federacijos Prezidentą priskirti prie vykdomosios valdžios. Nemaža dalis teisininkų ir politologų Rusijos vadovą linkę išskirti kaip ketvirtąją valdžią, tačiau, analizuojant Rusijos Prezidentui Konstitucijoje suteiktas galias, galima drąsiai teigti, kad jis yra vykdomoji valdžia. Rusijos Federacijoje ne itin sėkmingai veikia valdžių padalijimo principas bei „stabdžių ir atsvarų“ mechanizmas, nes faktiškai beveik visa pagrindinė šalies valstybės valdžia (kontrolė) yra sutelkta Rusijos Prezidento rankose. Dabartinės Rusijos Federacijos Prezidento turimos itin didelės galios ir reali parlamentinės kontrolės stoka vykdomosios valdžios atžvilgiu iš esmės prieštarauja valdžių padalijimo principui ir teisinės valstybės sąvokai. Šiuolaikinėje Rusijoje, faktiškai nėra nei jėgos balanso tarp atskirų valstybės valdžios šakų, nei „stabdžių ir atsvarų“ mechanizmo, galinčio apriboti Rusijos Federacijos Prezidento savivalę. Visa tai sudaro realios prielaidos Rusijos politinės sistemos transformavimuisi į autoritarinį režimą.

9. Valdžių padalijimo principo praktinį įgyvendinimą konkrečioje valstybėje įtakoja šios valstybės istorinės tradicijos, kultūriniai ir religiniai ypatumai, o taip pat pilietinės visuomenės branda. Tai puikiai pademonstruoja JAV, Lietuvos Respublikos ir Rusijos Federacijos pagrindinių valdžios institucijų lyginamoji analizė, lyginant atskirų valdžių statusą, funkcijas ir valdžių santykių specifiką šių šalių politinėse sistemose.

PASIŪLYMAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtinta nuostata, leidžianti Seimo nariams tuo pačiu metu eiti Ministro Pirmininko arba ministro pareigas. Ši Lietuvos Respublikos Konstitucijoje esanti nuostata nevisiškai atitinka tradicinį valdžių padalijimo principą, pagal kurį visos valdžios turi būti griežtai atskirtos. Pasiūlymas keisti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 60 straipsnio 2 dalį, kurioje šiuo metu yra įtvirtinta, kad „Seimo narys gali būti skiriamas tik Ministru Pirmininku ar ministru“.
2. Siekiant sukurti Rusijoje efektyvią, demokratinę valstybę, reikia išplėsti parlamento funkcijas ir subalansuoti visą valstybės valdžių sistemą. Tam būtina atlikti Konstitucijos pakeitimus, kurie galėtų suteikti vyriausybei daugiau savarankiškumo, kartu turi būti įtvirtinta reali vyriausybės atsakomybė Valstybės Dūmai. Reikia sustiprinti Valstybės Dūmos statusą, kaip kontroliuojančio organo ir suteikti daugiau galimybių apsiginti nuo šalies vadovo savivalės, apribojant jo galimybes paleisti Valstybės Dūmą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ *Valstybės žinios*, 33-1014 (1992).
2. „Lietuvos Respublikos Seimo statutas.“ *Valstybės žinios*, 15-249 (1994).

Rusijos Federacijos teisės aktai:

3. О контрольных полномочиях Государственной Думы в отношении Правительства РФ: Законы РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 N 6-ФКЗ и N 7-ФКЗ. Российская газета, Федеральный выпуск Nr. 4824 (0), 31 декабря 2008 г., prieiga per internetą: http://rg.ru/2008/12/31/duma-pravit-dok.html
4. Указ Президента РФ от 15 марта 2000 г. Nr. 511 „О классификаторе правовых актов“, Собрание законодательства РФ. 2000. Nr. 12. Ст.1260, prieiga per internetą: http://special.kremlin.ru/acts/bank/15256
5. Указ Президента РФ от 9 марта 2004 года Nr. 314. Собрание законодательства РФ. 2004. Nr. 11. Ст. 945, prieiga per internetą: http://rg.ru/2004/03/11/federel-dok.html
6. Федеральный конституционный закон „О Конституционном Суде РФ” от 21 июля 1994 г. Nr. 1-ФКЗ. Собрание законодательства РФ. 1994. Nr. 13. Ст. 1447, prieiga per internetą: http://www.ksrf.ru/ru/Info/LegalBases/FCL/Pages/default.aspx
7. Федеральный конституционный закон „О Правительстве РФ“. Собрание законодательства РФ. 1997. Nr. 51. Ст. 5712. Prieiga per internetą: http://rg.ru/1997/12/23/pravitelstvo-dok.html
8. Федеральный конституционный закон РФ от 5 февраля 2014 г. N 4-ФКЗ. Российская газета - Федеральный выпуск Nr. 6299 (27). 7 февраля 2014, prieiga per internetą: http://rg.ru/2014/02/07/izmenenia-dok.html
9. Постановление Правительства РФ от 18 июня 1998 г. N 604. Собрание законодательства РФ. 1998. № 27. Ст. 3176; 2000. № 41. Ст. 4091, prieiga per internetą: http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102053685&rdk=&backlink=1

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas byloje Nr. 2/95, prieiga per internetą:

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta435/content

11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 30 d. nutarimas byloje Nr. 13/93, prieiga per internetą:

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta449/content

12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas byloje Nr. 19/97, prieiga per internetą:

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta370/content

13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas byloje Nr. 49/2000, prieiga per internetą:

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta313/content

14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas byloje Nr. 43/03-46/03, prieiga per internetą:

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta264/content

15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas byloje Nr. 33/03, prieiga per internetą:

http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content

Rusijos Federacijos teismų praktika:

16. Постановление Конституционного Суда РФ от 29 мая 1998 г. № 16-П. Собрание законодательства РФ. 1998. Nr. 23. Ст. 2626., prieiga per internetą: http://cikrf.ru/law/decree_of_court/pesolut25.html
17. Определение Конституционного Суда РФ от 12.03.1998 № 32-0, Собрание законодательства РФ. 1998. Nr. 18. Ст. 2062, prieiga per internetą: http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102052012&rdk=&backlink=1
18. Постановление Конституционного Суда РФ от 16.06.1998 N 19-П, Собрание законодательства РФ. 22 июня 1998 г., Nr. 25, ст. 2304, prieiga per internetą: http://constitution.garant.ru/act/judicial-authori/12111948/
19. Постановление Конституционного Суда РФ от 11.12.1998 N 28-П. Собрание законодательства РФ, 28.12.1998, N 52, ст. 6447. Prieiga per internetą: http://base.garant.ru/12113889/
20. Постановление Конституционного Суда РФ от 1 декабря 1999 г. N17-П, prieiga per internetą:

http://www.democracy.ru/library/laws/court/constitutional/ks17-P_01_12_99.html

21. Постановление Конституционного Суда РФ от 11 июля 2000 г. N 12-Р, Вестник Конституционного Суда РФ, 2000, N 6. Prieiga per internetą: http://constitution.garant.ru/act/president/182315/
22. Постановление Конституционного Суда РФ от 12 марта 2001 г. Nr 4-П, Собрание законодательства РФ. - 2001. – Nr. 12. - Ст. 1138, prieiga per internetą: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_30722/

Specialioji literatūra:

23. Aristotelis. *Politika.* Vilnius: Pradai, 1997.
24. Arlauskas, Saulius. „Lietuvos Respublikos prezidento statuso ir įgaliojimų tobulinimo galimybės parlamentinėje valdymo formoje.“ *Jurisprudencija* 4, 106 (2008): 9-17.
25. Arlauskas, Saulius. „Tautos suverenitetas ir vientisos valdžios sistema parlamentinėje demokratijoje.“ *Jurisprudencija* 26, 118 (2002): 7-20.
26. Bacevičius, Vaidotas. „Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai.“ *Jurisprudencija* 9, 111 (2008): 94-104.
27. Bakaveckas, Audrius. „Lietuvos Respublikos prezidento įgaliojimai vykdomosios valdžios srityje.“ *Jurisprudencija* 42, 34 (2003): 70-78.
28. Bakaveckas, Audrius. *Lietuvos vykdomoji valdžia*. Vilnius: Eugrimas, 2007.
29. Bakaveckas, Audrius. „Vykdomosios valdžios sąvoka, funkcijos ir jos santykis su administracine teise.“ *Jurisprudencija* 24, 16 (2002): 29-42.
30. Baranskaitė, Agnė. „Konstitucinio Teismo kaip trečiosios teisminės valdžios atšakos įtaka Lietuvos teisinei sistemai.“ Iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012.
31. Bennich-Björkman, Li. „Parlamento vaidmuo kuriant Lietuvos valstybę po 1991 m.“ Iš *Parlamentarizmo genezė Europoje ir Lietuvos atvejis: tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga,* Rimvydas Petrauskas, Robert I. Frost, Liudas Truska, Li Bennich-Björkman, Juozas Žilys, Gintautas Vilkelis, Bela Pokol, Stefan Marschall, Roger Berry, Alvidas Lukošaitis, 42-50. Vilnius: Parlamentinio bendradarbiavimo centras, 2008.
32. Birmontienė, Toma. „Konstitucinio teismo aktų, kaip teisės šaltinių konstitucinės doktrinos bruožai,“ *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui 20 metų*, 180-196. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014.

33. Birmontienė, Toma. „Konstitucinė teismų nepriklausomumo garantijų sistema.“ Iš *Teismų nepriklausomumo garantijos: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Ukrainos Konstitucinio Teismo teisėjų konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2013.
34. Birmontienė, Toma. „Parlamentinės kontrolės samprata Konstitucinio Tesimo jurisprudencijoje.“ Iš *Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga*: *kolektyvinė monografija,* J. Žilys, M. Maksimaitis, G. Šapoka, A. Šenavičius, T. Birmontienė, D. Beinoravičius, K. Jankauskas, A. Normantas, V. Sinkevičius, E. Šileikis, E. Jarašiūnas, G. Mesonis, M. Vainiutė, E. Vaitiekienė, E. Žiobienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
35. Buišienė, Ona. „Rusijos Federacijos 1993 m. Konstitucija.“ Iš *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija,* Toma Birmontienė, Ona Buišienė, Egidijus Jarašiūnas, Gediminas Mesonis, Viktorija Staugaitytė, Milda Vainiutė, Elena Vaitiekienė, Saulė Vidrinskaitė, Juozas Žilys, 327-363. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
36. Butvilavičius, Darius. „Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidento konstitucinis statusas.“ Iš *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje: kolektyvinės monografijos,* Gediminas Mesonis, Armanas Abramavičius, Toma Birmontienė, Tomas Blinstrubis, Darius Butvilavičius, Roberta Firavičiūtė, Kristina Grigienė, Egidijus Jarašiūnas, Mindaugas Maksimaitis, Laimonas Markauskas, Indrė Pukanasytė, Birutė Sabatauskaitė, Vytautas Sinkevičius, Milda Vainiūtė, Elena Vaitiekienė, Juta Večerskytė, Juozas Žilys, 375-404. Vilnius: MES, 2011.
37. Butvilavičius, Darius. „Tautos atstovybės intervencijos į Konstitucijos tekstą ribojimai: Konstitucijos stabilumo aspektas.“ *Socialinių mokslų studijos* 2, 6 (2010): 163-186.
38. Campbell, Ballard C. *Representative Democracy: public policy and Midwestern legislatures in the late nineteenth century.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1980.
39. Deviatnikovaitė, Ieva, Remigijus Kalašnykas. „Parlamentinė kontrolė ir valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problemos Lietuvoje.“ *Jurisprudencija* 2, 92 (2007): 61-67.
40. Dicey, Albert Venn. *Konstitucinės teisės studijų įvadas.* Vilnius: Eugrimas, 1999.
41. Eidukienė, Dalia. „Polibijus: apie valstybės kilmę ir dinamišką jos formų morfologiją.“ *Filosofija. Sociologija* 22, 3 (2011): 272-277.
42. Esmein, Adhemar. *Konstitucinės teisės principai.* Kaunas: Teisininkų draugijos leidinys, 1932.

43. Griškevič, Lina. „Valdžių padalijimo teorija pagal J. Madisoną.“ *Teisė* 66, 2 (2008): 154-161.
44. Held, David. *Demokratijos modeliai*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
45. Jankauskas, Kęstutis. „Konstitucijos aiškinimas ir teisminė teisėkūra kaip konstitucinių vertybių įgyvendinimo prielaida.“ Iš *Parlamentas ir valstybinės valdžios institucijų sąranga: kolektyvinė monografija,* J. Žilys, M. Maksimaitis, G. Šapoka, A. Šenavičius, T. Birmontienė, D. Beinoravičius, K. Jankauskas, A. Normantas, V. Sinkevičius, E. Šileikis, E. Jarašiūnas, G. Mesonis, M. Vainiutė, E. Vaitiekienė, E. Žiobienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
46. Jarašiūnas, Egidijus. „Apie pirmąsias konstitucijas ir jų reikšmę.“ *Jurisprudencija* 2, 120 (2010): 23-52.
47. Jarašiūnas, Egidijus. „Konstitucionalizmo priešistorė: ištakos ar pirmavaizdis?“ *Jurisprudencija* 4, 118 (2009): 21-46.
48. Jarašiūnas, Egidijus. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
49. Jarašiūnas, Egidijus. „Valdžių padalijimo principas: samprata ir keletas interpretavimo problemų konstitucinėje jurisprudencijoje.“ Iš *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija,* Mindaugas Maksimaitis, Juozas Žilys, Egidijus Jarašiūnas, Vytautas Sinkevičius, Gediminas Mesonis, Alvydas Pumputis, Toma Birmontienė, Edita Žiobienė, Saulė Vidrinskaitė, 135-163. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
50. Jokubauskas, Rytis „Teisminio precedento privalomumo problema Lietuvos teisinėje sistemoje,“ *Jurisprudencija* 5, 95 (2007): 51-56.
51. Kalinauskas, Gintaras. „Parlamentinės kontrolės modelis ir jo įtvirtinimo ypatumai Jungtinėse Amerikos Valstijose: doktrininis ir praktinis požiūriai.“ *Jurisprudencija* 2, 80 (2006): 50-59.
52. Kalinauskas, Gintaras. *Parlamentinė kontrolė II dalis. Praktika*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
53. Key Valdimir Orlando et al. *The Responsible Electorate: rationality in presidential voting.* New York: Random House, 1966.
54. Kent, Weaver, Bert A. Rockman. *Do Institutions Matter? Government Capabilities in the US and Abroad.* Washington, DC: The Brookings Institution, 1993.
55. Kosatyj, Vladimir. „Teisės tikslas ir socialinių grupių prioritetų įvairovė.“ *Teisė* 74 (2010): 105-117.

56. Kūris, Egidijus. „Koordinaciniai ir determinaciniai konstituciniai principai (2).“ *Jurisprudencija* 27, 19 (2002): 59-74.
57. Kūris, Egidijus. „Valdžių padalijimo principas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje“ Iš *Konstituciniai valdžių sandaros principai: tarptautinės konferencijos medžiagos,* Viktoras Muntianas, Egidijus Kūris, Seppo Tiitinen, Juozas Žilys, Adreas Hollstein, Egidijus Jarašiūnas, Robert Elgie, Andrius Kubilius, Egidijus Šileikis, Alvidas Lukošaitis, 10-20. Vilnius: Valstybės žinios, 2008.
58. Lane, Jen Erik. *Konstitucija ir politikos teorija*. Kaunas: Naujasis lankas, 2003.
59. Laurėnas Vaidutis, Kęstutis Šerpetis. „Sąvokų politinė sistema ir politinis režimas analitinis potencialas.“ *Politologija* 2, 58, (2010): 97-124.
60. Leonas, Petras. *Teisės filosofijos istorija.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
61. Locke, John. *Esė apie tikrąją pilietinės valdžios kilmę, apimtį ir tikslą*. Vilnius: Mintis, 1992.
62. Lukošaitis, Alvidas. „Demokratija ir politinės (valdymo) sistemos funkcionavimas Lietuvoje: problemų apibrėžimas.“ Iš *Konstituciniai valdžių sandaros principai: tarptautinės konferencijos medžiaga*, Viktoras Muntianas, Egidijus Kūris, Seppo Tiitinen, Juozas Žilys, Adreas Hollstein, Egidijus Jarašiūnas, Robert Elgie, Andrius Kubilius, Egidijus Šileikis, Alvidas Lukošaitis, 111-126. Vilnius: Valstybės žinios, 2008.
63. Lukošaitis, Alvidas. „Parlamentarizmas Europoje ir Lietuvoje: bendros vertybės, skirtinga patirtis.“ Iš *Parlamentarizmo genezė Europoje ir Lietuvos atvejis: tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga,* Rimvydas Petrauskas, Robert I. Frost, Liudas Truska, Li Bennich-Björkman, Juozas Žilys, Gintautas Vilkelis, Bela Pokol, Stefan Marschall, Roger Berry, Alvidas Lukošaitis, 121-141. Vilnius: Parlamentinio bendradarbiavimo centras, 2008.
64. Lukošaitis, Alvidas. *Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros procesas: Lietuvos atvejis.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005.
65. Maddex, Robert. *Constitutions of the world.* Washington: CQ Press, 2008.
66. Maksimaitis, Mindaugas. *Užsienio teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
67. Mesonis, Gediminas. „Jungtinių Valstijų Konstitucija.“ Iš *Šiuolaikinė Konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija*, Toma Birmontienė, Ona Buišienė, Egidijus Jarašiūnas, Gediminas Mesonis, Viktorija Staugaitytė, Milda Vainiutė, Elena Vaitiekienė, Saulė Vidrinskaitė, Juozas Žilys, 33-51. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
68. Mesonis, Gediminas. „Prezidento veto stabdžių ir atsvarų sistemoje: efektyvumo teorinės ir praktinės prielaidos.“ *Jurisprudencija* 64, 56 (2005): 84-91.

69. Mesonis, Gediminas. „Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika.“ iš *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
70. Mesonis, Gediminas. „Valdžių padalijimo teorija ir jos įgyvendinimo modeliai: kriterijų kokybės problema.“ *Jurisprudencija* 61, 53 (2004): 5-18.
71. Mesonis, Gediminas. *Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
72. Mikelėnas, Valentinas. „Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento.“ *Jurisprudencija* 2, 116 (2009): 79-92.
73. Monkevičius, Kazimieras. „Valdžių padalijimo principas kaip demokratijos veiksnys: atvejo studija.“ *Santalka. Filosofija* 17, 1 (2009): 50-60.
74. Montesquieu, Charles-Louis. *Apie įstatymų dvasią*. Vilnius: Mintis, 2004.
75. Platonas. Valstybė. Vilnius: Pradai, 2000.
76. Pumputis, Alvydas. „Vyriausybė valstybinės valdžios sistemoje,“ Iš *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija,* Mindaugas Maksimaitis, Juozas Žilys, Egidijus Jarašiūnas, Vytautas Sinkevičius, Gediminas Mesonis, Alvydas Pumputis, Toma Birmontienė, Edita Žiobienė, Saulė Vidrinskaitė, 242-261. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
77. Ragauskas, Petras. „Lietuvos Respublikos Prezidento vaidmuo įstatymų leidyboje.“ *Politologija* 4, 28 (2002): 36-75.
78. Ragauskas, Petras. *Įstatymų leidyba Lietuvoje: samprata ir institucinis modelis.* Vilnius: Teisės institutas, 2005.
79. Riker, William H. „The Senate and American Federalism.” *American Political Science Review*, 49, 2 (1955): 452-469.
80. Sabine, George, ir Thomas Thorson. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Margi raštai, 2008.
81. Sakalas, Aloyzas. „Konstitucija ir įstatymų leidyba: kaip Seimas įstatymų leidyboje remiasi Konstitucija.“ Iš *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002.
82. Shugart, Matthew Soberg, John M. Carey. *Presidents and Assemblies: Constitutional design and electoral dynamics.* New York: Cambridge University Press, 1992.
83. Sinkevičius, Vytautas. *Lietuvos parlamento teisė.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
84. Sinkevičius, Vytautas. *Parlamento teisės studijos.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

85. Sinkevičius, Vytautas. „Respublikos Prezidento konstitucinė atsakomybė – pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka.“ Iš *Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje: kolektyvinė monografija*, Gediminas Mesonis, Armanas Abramavičius, Toma Birmontienė, Tomas Blinstrubis, Darius Butvilavičius, Roberta Firavičiūtė, Kristina Grigienė, Egidijus Jarašiūnas, Mindaugas Maksimaitis, Laimonas Markauskas, Indrė Pukanasytė, Birutė Sabatauskaitė, Vytautas Sinkevičius, Milda Vainiūtė, Elena Vaitiekienė, Juta Večerskytė, Juozas Žilys, 215-244. Vilnius: MES, 2011.
86. Sinkevičius, Vytautas. „Vyriausybės įgaliojimų grąžinimas išrinkus Respublikos Prezidentą: oficialiosios konstitucinės doktrinos argumentavimo probleminiai aspektai.“ iš *Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis: Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui 20 metų,* 254-275. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014.
87. Skowronek, Stephen. *Building a New American State: The Expansion of National Administrative Capacities, 1877–1920.* Cambridge: Cambridge University Press, 1982.
88. Smith, Eivind. „Įstatymų apie teismus apžvalgos aspektai.“ Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucija: tiesioginis taikymas ir nuosavybės teisių apsauga: tarptautinių konferencijų medžiaga,* Stasys Stačiokas, Juozas Žilys, Mindaugas Lošys Artūras Paulauskas, Ernest C. Raskauskas, Stepan Sokol, Evind Smith, Gražina Lašuk, Anzelmas Katkus, Vidas Kundrotas ir kt. Vilnius: Teisė, 1994.
89. Sokolov Alfred, Gubin Jurij, „Federalizmas: problemos, prieštaravimai ir kaitos perspektyvos.“ *Jurisprudencija* 11, 89 (2006): 41-49.
90. Sokolovas, Alfredas. „Demokratijos tapsmas Rusijoje: problemos, tendencijos, perspektyvos.“ Iš *Teisė ir demokratija. Demokratija Lietuvoje: tarp Vakarų ir Rytų (1990-2007 m.): kolektyvinė monografija*, Herbertas Schambeckas, Vytautas Šlapkauskas, Alfredas Sokolovas, Alfonsas Vaišvila, Krescencijus Stoškus, Andrius Kaluina, Saulius Arlauskas, Linas Baublys, Rūta Petkuvienė, Darijus Beinoravičius, 75-86. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
91. Stačiokas, Stasys. „Lietuvos Respublika – teisinė valstybė.“ Iš *Lietuvos Respublikos Konstitucija: tiesioginis taikymas ir nuosavybės teisių apsauga: tarptautinių konferencijų medžiaga,* Stasys Stačiokas, Juozas Žilys, Mindaugas Lošys Artūras Paulauskas, Ernest C. Raskauskas, Stepan Sokol, Evind Smith, Gražina Lašuk, Anzelmas Katkus, Vidas Kundrotas ir kt. Vilnius: Teisė, 1994.
92. Šileikis, Egidijus. *Alternatyvi konstitucinė teisė.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

93. Šileikis, Egidijus. „Apkaltos formų ir įžvalgos kaltinimo pažeidus teisę kontekste.“ Iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012.
94. Šileikis, Egidijus. *Lietuvos teisės pagrindai.* Vilnius: Justitia, 2004.
95. Šinkūnas, Haroldas. „Ar speciali teisėjų institucija turėtų būti sudaroma vien tik iš teisėjų?“ Iš *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012.
96. Šinkūnas, Haroldas. „Valdžių padalijimo principas ir teisminės valdžios vieta valdžių padalijimo sistemoje.“ *Teisė* 49 (2003): 112-123.
97. *Užsienio šalių Konstitucijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
98. Vainiute, Milda. „Teisėkūros stabilumo orientyras – konstitucija kaip nekvestionuojama tautos priimta arba aprobuota aukščiausioji teisė: pirmosios pasaulio konstitucijos pavyzdys.“ Iš *Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos: mokslo studija,* Vytautas Šlapkauskas, Darijus Beinoravičius, Milda Vainiutė, Mantas Liesis, Saulius Arlauskas, Saulius Katuoka, Mindaugas Maksimaitis, Ernestas Spruogis, Antanas Šenavičius, 239-278. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
99. Vaišvila, Alfonsas. „Demokratija ir teisė tapatumo požiūriu.“ *Jurisprudencija* 11, 101 (2007): 22-32.
100. Vaišvila, Alfonsas. *Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje.* Vilnius: Litimo, 2000.
101. Vaitiekienė, Elena, Gediminas Mesonis. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Justitia, 2011.
102. Vasiliauskas, Vitas. *Užsienio teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999.
103. Varaška, Mantas. „Prezidento įgaliojimų trukmė JAV 1787 m. Konstitucijoje.“ *Socialinių mokslų studijos* 4, 1 (2012): 175-192.
104. Varaška, Mantas. „Valstybės vadovo įgaliojimų trukmės problema valstybės valdymo formose: lyginamasis aspektas.“ Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2012.
105. Vidrinskaitė, Saulė. „Rinkimų sistemos specifika ir raida Lietuvoje.“ *Jurisprudencija* 11, 101 (2007): 42-49.
106. Vinkleris, Paulius. *Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.

107. White, John Kenneth, Daniel M. Shea. *New Party Politics: From Jefferson and Hamilton to the Information Age.* New York: Bedford/St. Martin's, 2000.
108. Wood, Gordon. *The Creation of the American Republic, 1776-1787.* New York: W.W. Norton & Company, 1969.
109. Zakaria, Faared. *The post-American world.* London: W.W. Norton & Company LTD.
110. Zweigert, Konrad, Hein Kotz. *Lyginamosios teisės įvadas.* Vilnius: Eugrimas, 2001.
111. Žalimas, Dainius, Elena Masnevaitė, „Ekonominės krizės iššūkiai teisėjo ir teismų nepriklausomumui," *Teisė* 94 (2015): 77-98.
112. Žilys, Juozas. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001.
113. Žilys, Juozas. „1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucija Lietuvos konstitucinio paveldo politiniuose teisiniuose kontekstuose." Iš *Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva: mokslo studija,* Gintaras Šapoka, Darijus Beinoravičius, Antanas Šenavičius, Rūta Kazlauskienė, Alfonsas Vaišvila, Jevgenij Machovenko, Rima Ažubalytė, Egidija Tamošiūnienė, Stasys Vėlyvis, Juozas Žilys, Egidijus Kūris, Toma Birmontienė, Egidijus Jarašiūnas, Milda Vainiutė, Vytautas Sinkevičius, 272-343. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
114. Žilys, Juozas. „Parlamentinės demokratijos idėjos ir jų realizavimas Konstitucijoje 1990-1992 metai." Iš *Parlamentarizmo genezė Europoje ir Lietuvos atvejis: tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga,* Rimvydas Petrauskas, Robert I. Frost, Liudas Truska, Li Bennich-Björkman, Juozas Žilys, Gintautas Vilkelis, Bela Pokol, Stefan Marschall, Roger Berry, Alvidas Lukošaitis, 51-73. Vilnius: Parlamentinio bendradarbiavimo centras, 2008.
115. Žiobienė, Edita. „Teisminės valdžios autoriteto apsauga žiniasklaidoje." *Jurisprudencija* 57, 49 (2004): 16-23.
116. Баглай, Марат В., Габричидзе, Б. Н. *Конституционное право Российской Федерации.* Москва: Инфра, 2002.
117. Бланкенагель, Александр. „Сколько централизма выдержит федеративное государство?" *Сравнительное конституционное обозрение* 2 (2006): 153 - 159.
118. Бутаков, Александр В. „Российская система разделения властей: Традиции и новации." *Известия высших учебных заведений. Правоведение* 1 (1997): 9-17.
119. Ведяхин, Владимир М. „О форме Российского государства." *Государственная власть и местное самоуправление* 6 (2006): 3-8.
120. Васильева, Светлана В. Виноградов, Вадим А., Мазаев, Владимир Д. *Конституционное право России.* Москва:Эксмо, 2010.

121. Галкин, Александр А. Красин, Юрий А. *Сильная демократия - альтернатива авторитаризму*. Москва: Институт социологии Ран, 1996.

122. Гранкин, Игорь В „Основные признаки законодательных органов,“ *Конституционное и муниципальное право* 5 (2007): 19-21.

123. Джагарян, Армен А. *Конституционно-правовые основы государственного контроля в Российской Федерации*, Москва: Формула права, 2008.

124. Евзеров, Роберт Я. „Парламентаризм и разделение властей в современной России.“ *Общественные науки и современность* 1 (1999): 83-94.

125. Керимов, Александр Д. *Современное государство: Вопросы теории*. Москва: Норма, 2007.

126. Кутафин, Олег Е. *Основы государства и прав*. Москва: Юрист, 1998.

127. Лазарев, Леонид В. „Конституционно-правовые основы организации и деятельности Конституционного Суда Российской Федерации.“ *Государство и право* 6 (1996): 3-11.

128. Мархгейм, Марина В., Смоленский, Михаил Б., Яценко, Иван С. *Конституционное право Российской Федерации.* Москва: Юридический центр Пресс, 2003.

129. Окуньков, Лев А. *Президент Российской Федерации. Конституция и политическая практика.* Москва: Норма, Инфра-М, 1996.

130. Савицкий, Валерий М. *Организация судебной власти в Российской Федерации*. Москва: Бек, 1997.

131. Сырых, Владимир М. *Теория государства и права : учеб. для вузов*. Москва: Юстицинформ, 2005.

132. Фетищев, Дмитрий В. *Судебная власть в современном государстве: сравнительно-правовое исследование (история, теория и практика).* Москва: Научная книга, 2007.

133. Шаблинский, Илья Г. *Пределы власти. Борьба за российскую конституционную реформу (1989—1995 г.).* Москва: Центр конституционных исследований Московского общественного научного фонда, 1997.

134. Шевцов, Виктор С. *Право и судебная власть в Российской Федерации*. Москва: Профобразование, 2003.

135. Эбзеев, Борис С. *Конституция, власть и свобода в России: опыт синтетического исследования.* Москва: Проспект, 2014.

136. Эбзеев, Борис С. *Конституция. Правовое государство. Конституционный Суд*. Москва: Закон и право. Издательское объединение Юнити, 1997.

137. Энтин, Лев М. *Разделение властей: опыт современных государств*. Москва: Юридическая литература, 1995.

Internetinės nuorodos:

138. Monkevičius, Kazimieras. „Valdžių padalijimo principas 1922 m. Lietuvos valstybės Konstitucijoje.“ *Parlamento studijos* 5 (2005): http://www.parlamentostudijos.lt/Nr5/5_teise_monkevicius.htm

139. Sinkevičius, Vytautas. „Seimo galių ribojimo konstituciniai pagrindai: kai kurie teoriniai aspektai.“ *Parlamento studijos* 9, (2010): http://www.parlamentostudijos.lt/Nr9/9_teise_1.htm

140. Skačkauskas, Julius. „Federacija ar unitarinė valstybė: Rusijos atvejis.“ *Geopolitika*, rugpjūčio 8, 2006, http://www.geopolitika.lt/?artc=361.

141. Горылев, Александр И. *Порядок формирования Совета Федерации: выбор оптимальной модели* (Нижний Новгород: Издательство ННГУ, 2003): http://www.unn.ru/pages/vestniki_journals/99990195_West_pravo_2003_2(7)/B_1-5.pdf

142. Краснов, Юрий К. „Принцип разделения властей в России: теория и практика.“ *Право и управление. XXI век*. 1 (2005): http://mgimo.ru/files/33210/33210.pdf

143. Окуньков, Лев А. „Правительство и Президент (грани взаимодействия),“ *Журнал российского права,* 9 (1998): http://www.juristlib.ru/book_633.html

Mininaitė, L. Valdžių padalijimo principas ir jo įgyvendinimas Jungtinėse Amerikos Valstijose, Lietuvos Respublikoje, Rusijos Federacijoje: lyginamoji analizė. Viešosios teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. Milda Vainiutė. – Mykolo Romerio universitetas, Viešosios teisės institutas, 2016.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas valdžių padalijimo principas ir jo įgyvendinimas Jungtinėse Amerikos Valstijose, Lietuvos Respublikoje, Rusijos Federacijoje.

Demokratinėse valstybėse ypač svarbu, kad visos trys valdžios, t.y. įstatymų leidžiamoji, įstatymų vykdomoji ir teisminė valdžia būtų aiškiai atskirtos, vykdytų šalies Konstitucijoje priskirtas kompetencijos sritis. Sklandus valdžių funkcionavimas apsaugo žmonių laisves, teises ir lygybę. Tačiau kaip parodė skirtinga šalių praktika, valdžių padalijimo principo įtvirtinimas Konstitucijoje dar nereiškia šio principo sklandaus veikimo praktiniame šalies gyvenime.

Reikšminiai žodžiai: valdžių padalijimo principas, demokratija, konstitucija.

Mininaitė, L. The Principle of Separation of Powers and Its Implementation in the United States, the Republic of Lithuania and the Russian Federation: a Comparative Analysis. Master’s thesis in public law. Supervisor Prof. Dr. Milda Vainiutė. – Vilnius: University of Mykolas Romeris, Institute of Constitutional and Administrative Law, 2016.

ANNOTATION

Master's thesis focused on the analysis of the principle of separation of powers and its implementation in the United States, the Republic of Lithuania, and the Russian Federation.

In democratic countries, it is essential that all three governments (branches), for example, the legislative, executive and the judiciary are clearly separated, and perform the functions assigned by the Constitution. The smooth functioning of the branches protects people's freedoms, rights and equality. However, as examples of the various countries have shown, provision of the principle of separation of powers in the Constitution does not necessarily ensure the smooth functioning of this principle in practice.

Keywords: The principle of separation of powers, democracy, constitution.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe „Valdžių padalijimo principas ir jo įgyvendinimas Jungtinėse Amerikos Valstijose, Lietuvos Respublikoje, Rusijos Federacijoje: lyginamoji analizė“ iškeltas tikslas išanalizuoti valdžių padalijimo principo institutą ir jo įgyvendinimo problematiką skirtingose šiuolaikinėse valstybėse. Tyrimo objektas – valdžių padalijimo principo realizavimo problematika JAV, Lietuvos ir Rusijos valstybėse. Darbe išsikelti uždaviniai: aprašyti valdžių padalijimo teorijos atsiradimą, reikšmę ir istorinę raidą, išnagrinėti valdžių padalijimo principo įgyvendinimą JAV, Lietuvos Respublikoje ir Rusijos Federacijoje bei ištirti valdžių padalijimo principo įgyvendinimą ir veikimą skirtingose valdymo formose ir politiniuose režimuose.

Darbe tiriamas valdžių padalijimo principo atsiradimas, jo svarba demokratinėms šalims ir analizuojama valdžių padalijimo principo praktinio realizavimo problematika.

JAV tapo pavyzdžiu kitoms demokratijos siekiančioms valstybėms, nes būtent šioje valstybėje pirmą kartą istorijoje buvo sėkmingai įgyvendintas valdžių padalijimo principas.

Nors kiekvienoje šalyje, kurioje yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas, valdžios skirstomos į įstatymų leidžiamąją, įstatymų vykdomąją ir teisminę, tačiau ištirtos literatūros pagrindu yra atskleidžiama, kad kiekvienoje valstybėje valdžių tarpusavio sąveikavimo ir kontroliavimo mechanizmai yra skirtingi.

Šalyse, kuriose įgyvendintas valdžių padalijimo principas, valdžioms yra priskirtos aiškios įgaliojimų sritys. Svarbu pažymėti, kad tarpusavyje visos valdžios lygios ir negali įsiterpti į kitos valdžios Konstitucijoje ir kituose įstatymuose priskirtus įgaliojimus. Valdžios turi būti ne tik atskirtos, bet ir privalo sąveikauti bei kontroliuoti viena kitą.

Tačiau Rusijos Federacijos atvejis aiškiai demonstruoja tai, kad valdžių padalijimo principo įtvirtinimas Konstitucijoje dar nereiškia jo sklandaus ir tinkamo veikimo praktikoje. Rusijos atveju, valdžių padalijimo principas praktikoje veikia nepilnai, nes Rusijos Prezidento rankose yra sutelkta per daug galių, o tai iškreipia pačią valdžių padalijimo principo esmę.

Darbe taip pat yra tiriama, kokią reikšmę valdžių padalijimo principo įgyvendinimui turi valstybės valdymo forma ir politinis režimas.

Magistro darbo pabaigoje yra pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

SUMMARY

The objective of the master's thesis “The Principle of Separation of Powers and Its Implementation in the United States, the Republic of Lithuania and the Russian Federation: Comparative Analysis” is the analysis of the doctrine of separation of powers and its implementation problematics in the different modern states. The object of the research is realization problematics of the principle of separation of powers in the United States, Lithuania and Russia. The aims of the thesis: to describe the origin of the separation of powers theory, its meaning and historical development; to examine the implementation of the principle of separation of powers in the United States, the Republic of Lithuania and the Russian Federation; as well as to investigate the implementation and operation of the principle of separation of powers in the different forms of government and political regimes.

The thesis discusses the origin of the concept of separation of powers, the importance of this principle for the democratic countries, also analyses implementation problematics of the principle of separation of powers.

The United States has become a model for other democratic countries since it is the United States where the principle of separation of powers has been successfully implemented for the first time in history.

Although the governance is divided into legislative, executive and judicial in the countries where the principle of separation of powers has been enshrined, the analysis of literature has shown that branches’ interaction and control mechanisms are different in the different countries.

In the countries where the principle of separation of powers has been implemented, branches are assigned clear areas of responsibility. It is important to note that all branches of governance are equal and they can not interfere with the powers assigned to other branch by the Constitution and other laws. The branches must not only be separate, but also interact and control each other through a system of checks and balances.

However, the Russian Federation case proves that provision of the principle of separation of powers in the Constitution does not ensure its smooth and proper functioning in practice. In Russia, the principle of separation of powers works only partly in practice because too much power is concentrated in the hands of the Russian President, and this distorts the very essence of the principle of separation of powers.

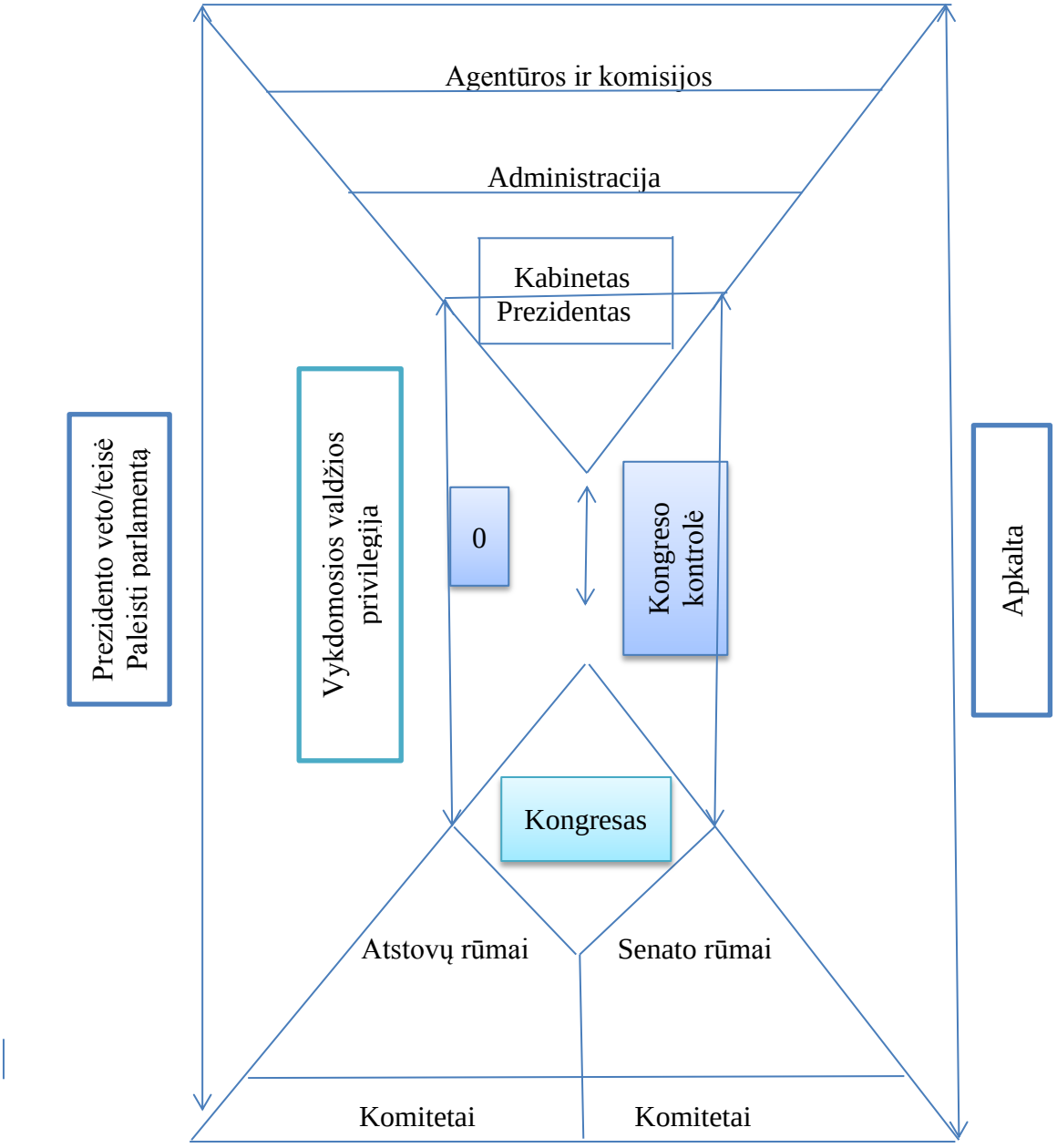
The thesis also examines importance the form of government and political regime has on the implementation of the principle of separation of powers.

At the end of the master’s thesis conclusions and recommendations are presented.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

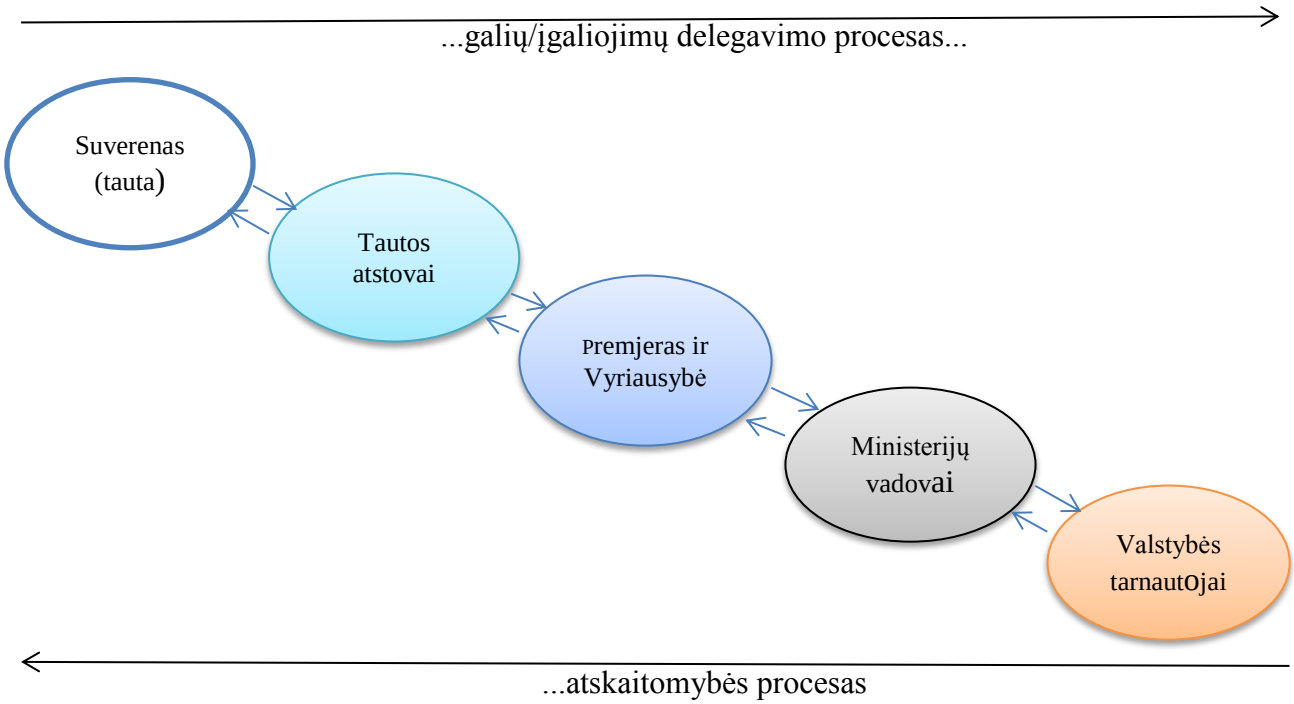
1 schema. JAV „stabdžių ir atsvarų“ sistema: kontroliniai santykiai

0 – Teisinė parlamentinė kontrolė

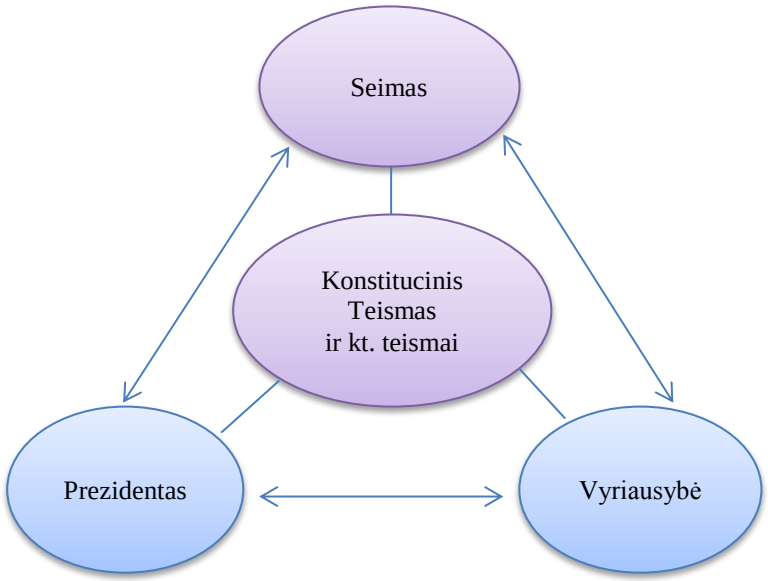
Šaltinis: Gintaras Kalinauskas, *Parlamentinė kontrolė* (Vilnius: Registrų centras, 2011), p. 95.

2 schema. Valdžios galių ir atskaitomybės „grandinė“.

Šaltinis: Alvidas Lukošaitis, „Demokratija ir politinės (valdymo) sistemos funkcionavimas Lietuvoje: problemų apibrėžimas,“ iš *Konstituciniai valdžių sandaros principai: tarptautinės konferencijos medžiaga*, Viktoras Muntianas, Egidijus Kūris, Seppo Tiitinen, Juozas Žilys, Adreas Hollstein, Egidijus Jarašiūnas, Robert Elgie, Andrius Kubilius, Egidijus Šileikis, Alvidas Lukošaitis (Vilnius: Valstybės žinios, 2008), 117.

3 schema. Aukščiausių valstybės valdžios institucijų sistema Lietuvoje, Seimo pozicija.

Šaltinis: Gintaras Kalinauskas, *Parlamentinė kontrolė. II dalis. Praktika.* (Vilnius: Registrų centras, 2011), p. 159.

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2016-04-29
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto, Viešosios teisės instituto studentė Liucija Mininaitė patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Valdžių padalijimo principas ir jo įgyvendinimas Jungtinėse Amerikos Valstijose, Lietuvos Respublikoje, Rusijos Federacijoje: lyginamoji analizė“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Liucija Mininaitė